

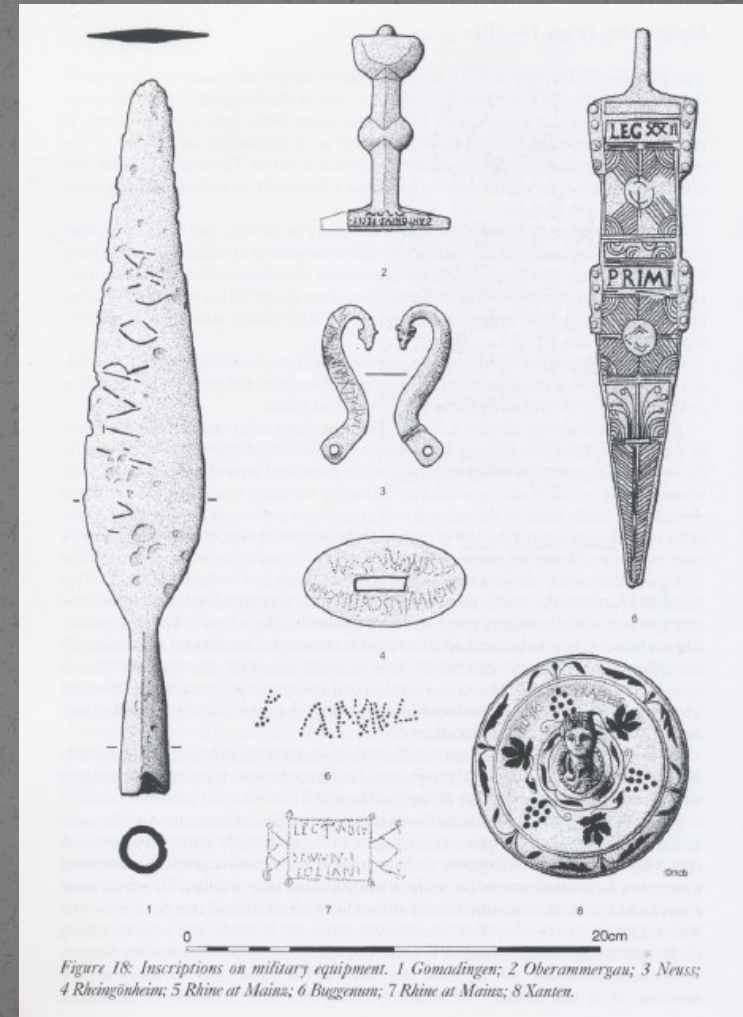
Antické reálie

5

Starověký Řím:
vojenství I.

Historické prameny

- písemné prameny
 - literární památky
 - epigrafické památky
 - ostatní - papýry a destičky
- hmotné prameny
 - archeologické nálezy
 - architektura
 - výstroj, výzbroj
 - umělecké památky
 - monumenty
 - náhrobky

Písemné prameny

Literární památky - dějepisectví

- tendenční - výběr nejzajímavějších a nejdramatičtějších událostí
- literární styl někdy přednější než historická přesnost
- jen minimální zmínky o každodenním životě vojáků a jejich úkolech v době míru
- minimální popis výzbroje, výstroje, zásobování a bojové taktiky
- stručné topografické informace

- autoři

Polybios (asi 201-120 př. Kr.)

- řecký historik píšící ve 40 letech 2. st. př. Kr.
- do Říma se dostává jako rukojmí => přítel a učitel Scipiona Aemiliana - účastnil se s ním obléhání Kartága v letech 147-146 př. Kr.
- ve svém díle podrobně pojednává o římské armádě - její organizaci, vybavení a výstavbě pochodových táborů

Titus Livius (59 př. Kr. – 17 po Kr.)

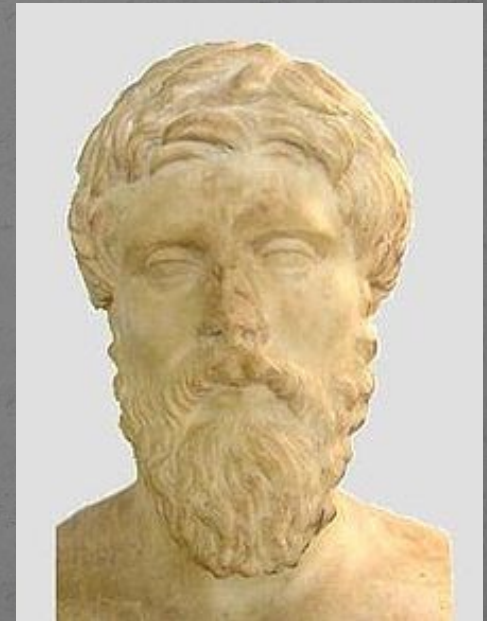
- obsáhlé pojednání o římských dějinách
- méně spolehlivý než Polybios - historické nepřesnosti

Appianos (2. pol. 2. st. po. Kr.)

- řecký historik z Alexandrie
- řecky psané Římské dějiny (24 knih) - nedochovány celé - popis občanských válek
- informace ze starších autorů

Plutarchos (asi 46-120 po Kr.)

- životopisec, vyslanec v Římě
- 46 životopisů řeckých a římských osobností
- informace ze starších autorů

Gaius Iulius Caesar (100-44 př. Kr.)

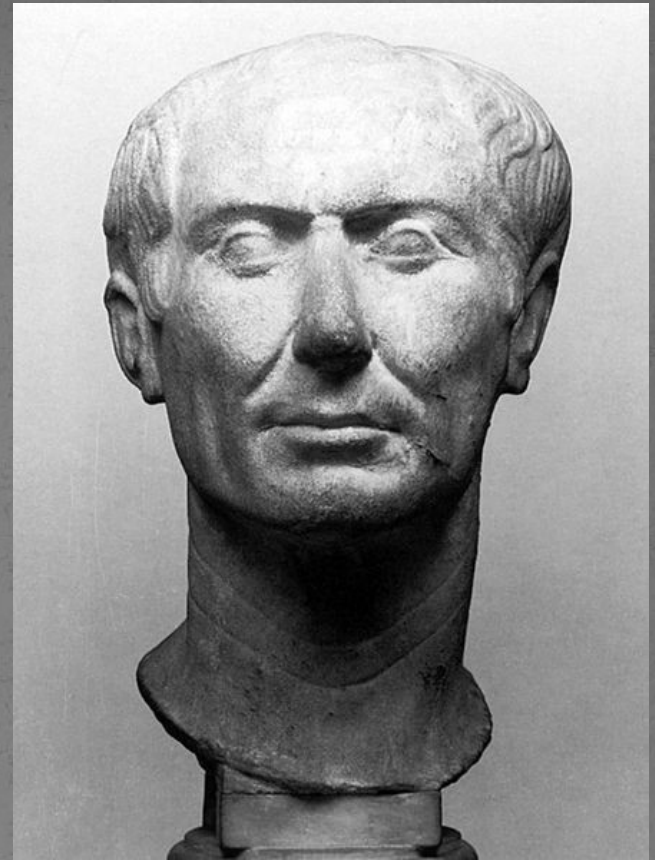
- zprávy o válečných taženích
 - Zápisky o válce galské - nejstarší literární zpráva o Germánech (odlišení od Keltů)
 - Zápisky o válce občanské

Tacitus (55-120 po Kr.)

- římský dějepisec
- informace o římském vojsku na počátku principátu

Josephus Flavius (37 - asi 100 po Kr.)

- židovský dějepisec
- jeden z vůdců židovského povstání proti Římu => zajat, ale brzo propuštěn
- O válce židovské
- velmi podrobný popis římské armády

Ammianus Marcellinus (asi 330 – kolem 400 po Kr.)

- dějepisec
- dílo *Res Gestae*
- podrobné popisy tažení a obléhání, přičemž čerpal z vlastních zkušeností - štábní důstojník při tažení Iulia Apostaty proti Peršanům

- součástí literární tradice jsou i teoretická díla - vojenské příručky
 - nejsou zcela přesné v popisu armády => sklony k popisu ideálního stavu, nikoliv stavu skutečného

- autoři:

Frontinus Sextus Iulius (asi 40 – 105 po Kr.)

- vojevůdce
- dílo - O válečných lstech (*Stratégémata*)
 - popis struktury armády za principátu

Arriános (asi 95 - 175 po Kr.)

- císařský důstojník => konsul
- díla - Dějiny Alanů
- Taktické umění

Pseudo-Hyginos

- tvořil za vlády Traiana
- dílo - O opevňování tábora (*De munitiōibus castrorum*)

Vegetius Flavius Renatus (konec 4. st.)

- čtyřsvazkové pojednání o římské armádě - Nárys vojenského umění (*De re militari / Epitoma rei militaris*)

Epigrafické památky

- nápisy v latině nebo řečtině zhotovené celou jednotkou nebo jednotlivci
- oficiální nápisy - zprávy o dokončení stavebních prací => možnost přesné datace

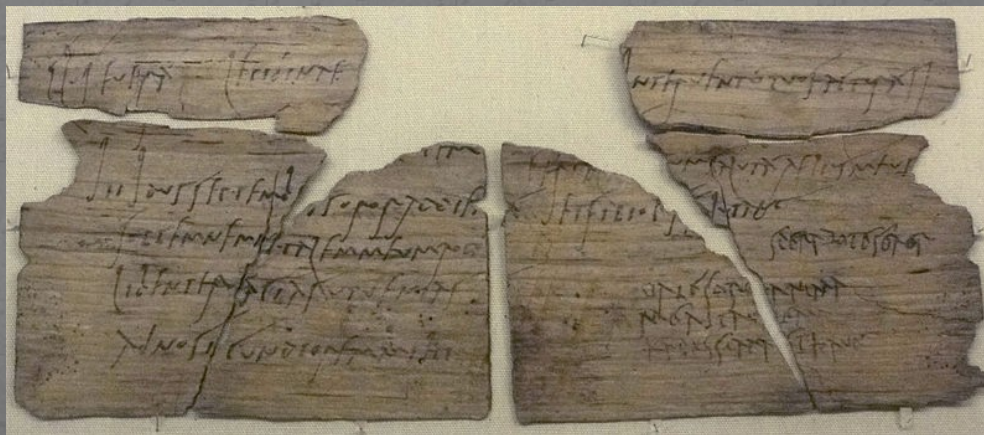
- nápisy sakrální povahy - na oltářích
 - náboženské preference a zvyklosti vojáků
 - oltáře oficiálního kultu - zasvěceny celou jednotkou

- nápisy na náhrobcích
 - často zmiňují hodnost a zařazení zesnulého

- na základě těchto památek je možné určit:
 - působnost určitých útvarů v rámci říše
 - etnické složení vojenských jednotek - na základě osobních jmen a náboženských kultů
 - strukturu armády

Ostatní písemné prameny - papýry a destičky

- papýry se dochovali především v suchých a teplých oblastech - Egypt
- dřevěné destičky jsou známy z Evropy - nejznámější z tábora Vindolanda na severu Velké Británie
- mezi tyto prameny patří:
 - původní úřední vojenské dokumenty
 - soukromá korespondence vojáků
- prameny se týkají:
 - každodenního života vojáků ve službě
 - administrativy - hlášení o stavu posádky, kontrola výstroje, žádosti o dovolenou

Hmotné prameny

Archeologické nálezy

- identifikace a výzkum legionářských táborů - jejich struktura a jednotlivé objekty
- výzkum auxiliárních kastelů
- výzkum působení legií - v míru / během válečného tažení
 - identifikace bojišť
 - pozůstatky obléhání - příkopy, náspy, valy, dočasná opevnění
 - Numantia (Španělsko)
 - Alésia (Francie)
 - Masada (Izrael)
- výzkum vojenské výstroje a výzbroje
- archeologické výzkumy umožňují sledovat vývoj armády a vojenství v dlouhodobějším horizontu

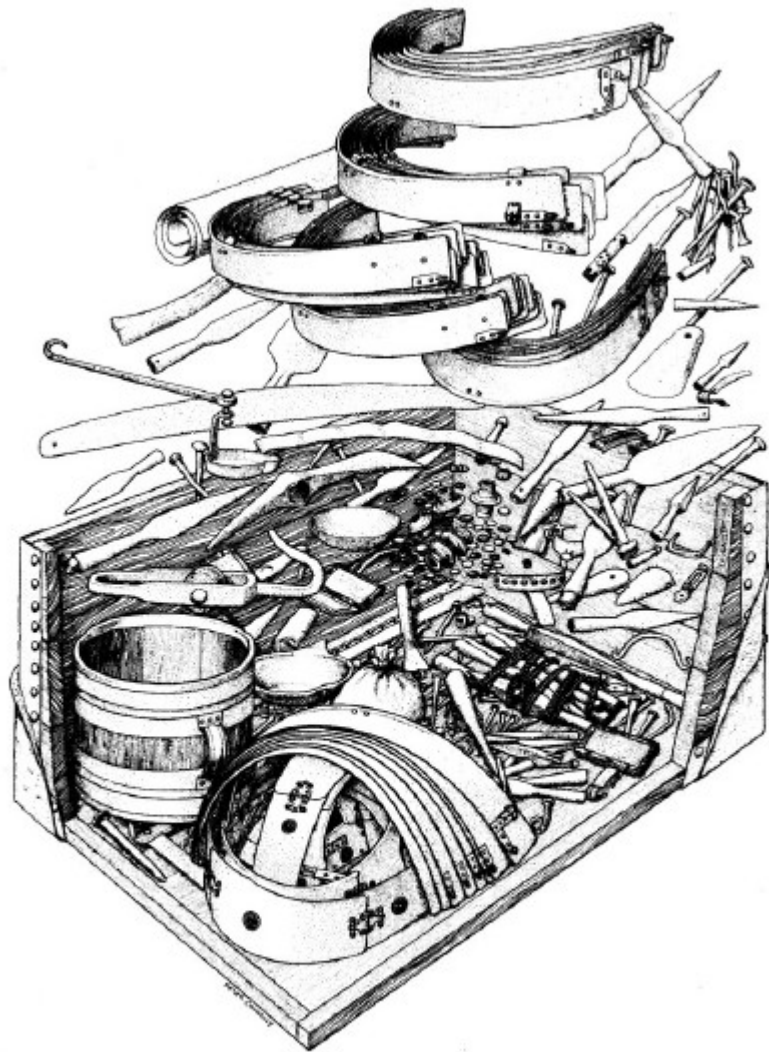
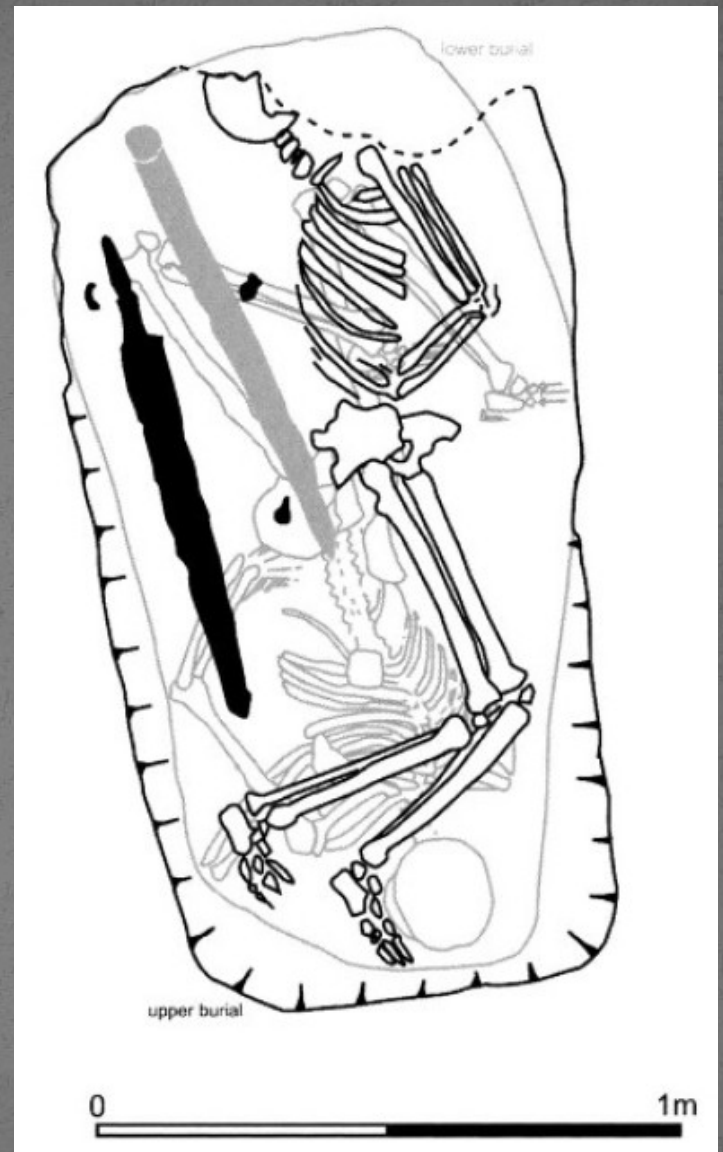

Figure 11: Corbridge Hoard reconstruction drawing (by Peter Connolly).

Umělecká díla

- pomáhají osvětlit jak vojáci vypadali, případně i činnosti, které vykonávali

- mozaiky
- reliéfy
- náhrobky
- nástěnné malby

- nejznámější památky

- Traianův sloup
- Tropaeum Traiani
- sloup Marka Aurelia

Raná armáda

- přímé písemné prameny pro poznání nejstarších forem armády nejsou dostupné - vlastní rané dějiny Říma prezentované římskými historiky jsou postaveny na legendách
- války v počátcích římských dějin jsou doménou aristokratických kruhů a jejich stoupců
- hlavní pramenem jsou archeologické nálezy výstroje a výzbroje
 - železo postupně nahrazuje bronz
 - přilby - několik typů
 - ochrana je zaměřena hlavně na temeno hlavy
 - nejznámější - villanovský typ - skořepina s vysokým zašpičatělým hřebenem
 - přilba zvoncového typu - podobná villanovskému typu, ale bez hřebene
 - zbroj - velmi jednoduchá - obvykle sestávala z kovových destiček chránících hrud'

- později převzali Římané falangu hoplítů - patrně od řeckých kolonistů
 - hoplité - pěší těžkooděnci
 - zbroj si zajišťovali sami => vlastníci půdy / majetní občané
 - zbroj sestávala ze:
 - štítu - *hoplon* - o průměru 90 cm => hoplité
 - dřevěný potažený bronzovým plechem
 - přilba - několik typů => různý stupeň ochrany
 - pancíř - kovový nebo lněný vyztužený kovovými destičkami
 - náhlenice - *knémidy*
 - pouze výjimečně používali vojáci chrániče ruky a steh
 - výzbroj:
 - kopí - dlouhé asi 2,5 m - bodná zbraň
 - meče - druhotná zbraň
 - krátké - bodné nebo sečné typy
 - falanga - sevřená bojová formace, kdy bojovník v řadě částečně kryl svým štítem svého souseda
 - taktika spočívala v proražení protivníkovy šiky => rychlé rozhodnutí bitvy

Armáda po serviovských reformách

- rozdělení obyvatel do majetkových tříd na základě cenzu
- založení setninového sněmu - *comitia centuriata*
- povinností příslušníků každé třídy bylo opatřit si zbroj dle svého zařazení
- z počátku tvořili armádu:
 - nejbohatší občané - ti sloužili jako jezdci - *equites* - v 18 jezdeckých centuriích
 - občané I. třídy - pravděpodobně plně vybavení hoplité - zřejmě původně oni tvořili první římskou falangu
 - později se připojili i ostatní třídy
- prameny o vyzbrojení příslušníků jednotlivých tříd nejsou zcela věrohodné
=> výstroj a výzbroj je téměř totožná - viz. tabulka

<i>Třída</i>	<i>Majetek (v assech)</i>	<i>Vybavení</i>	<i>Mladší</i>	<i>Starší</i>	<i>Celkem</i>
I.	100 000	Přilba, kulatý štít, holeně, pancíř, kopí, meč	40	40	80
II.	75 000	Přilba, obdélníkový štít, holeně, kopí, meč	10	10	20
III.	50 000	Přilba, obdélníkový štít, kopí, meč	10	10	20
IV.	25 000	(podle Tita Livia obdélníkový štít), kopí, vrhací oštěp	10	10	20
V.	11 000	Prak, kameny (vrhací oštěp)	15	15	30

Celkový počet pěchoty: 170 centurií

Specializované oddíly:

18 centurií jízdy

2 centurie stavitelů

2 centurie hudebníků

1 *proletarii* (*capite censi* neboli odhady podle hlavy – nejchudší občané, kteří neměli prostředky ani na nejzákladnější výzbroj, nebyli povinováni vojenskou službou a neorganizovali se do zvláštních útvarů, uváděl se pouze jejich celkový počet)

Polybiův popis armády

- způsob rozdělení vojska u Polybia je poplatné době za 2. punské války, i když své dílo psal až později (pol. 2. st. př. Kr.)
- římská armáda zůstávala i v této době pouze dočasnou záležitostí - občané byli povoláni do armády a po tažení se opět vraceli do civilu
- délka vojenské služby byla stanovena na maximálně 16 tažení nebo odsloužených let
- o velikosti a vyslání vojska rozhodoval každoročně senát
 - původně byli do boje vysíláni všichni bojeschopní muži - teprve později, s rozvojem státu a nárůstem konfliktů, bylo nutné vojenské síly dělit => nejpozději ve 4. st. př. Kr. se začíná objevovat výraz legie pro nejdůležitější vojenský útvar; dříve - *legio* = odvod, který zahrnoval všechny občany ve zbrani

Organizace armády

- v čele armády stál volený úředník s impériem - nejvyšší z těchto úředníků dostával k dispozici 2 legie, nižší pak obvykle pouze 1
- standardní legie zahrnovala 4200 pěšáků a 300 jezdců
- *equites* se rekrutovali z nejbohatších mužů, přičemž byli rozděleni do 10 oddílů - *turmae*, každý pod velením 3 dekurionů - *decuriones*
 - jádrem jízdy zůstávalo 18 jezdeckých centurií nejbohatších občanů, kteří měli nárok žádat náhradu za koně padlého v bitvě
 - v Polybiově legii však jízdu zastupují i jiní majetní občané
 - výzbroj a výstroj Polybios nepopisuje - předpokládá se, že jízda bojovala v sevřeném šiku, vyzbrojena kopím a mečem; ochranu zajišťovala přilba, pancíř a kulatý štít

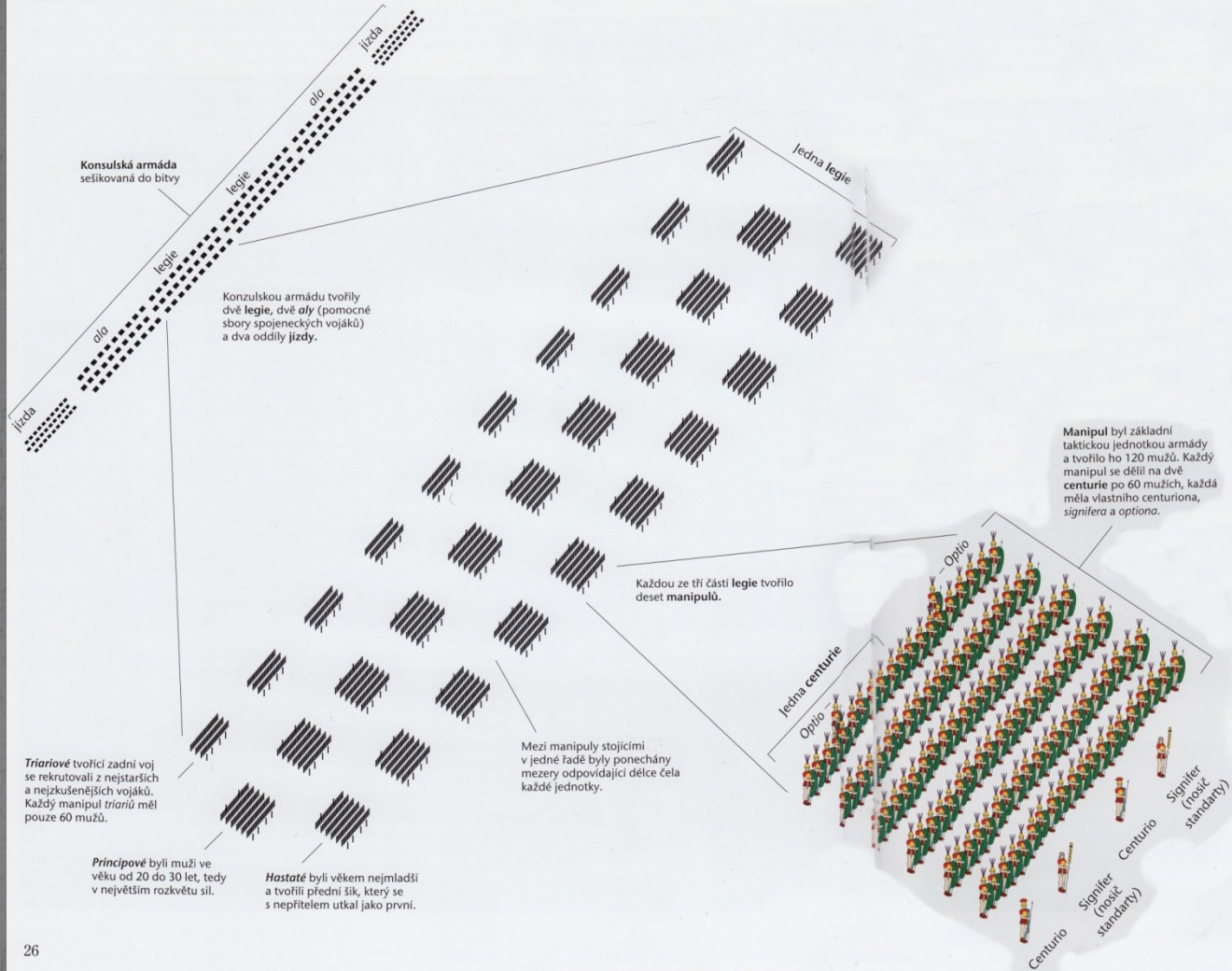
- dělení pěchoty bylo dvojí
 - podle výše majetku
 - podle věku
- nejchudší občané (V. majetková třída) a mladíci, kteří ještě nebyli vhodní do hlavní linie sloužili jako lehká pěchota - *velites*
- v každé legii bylo 1200 *velitů* - o jejich uspořádání nebo velení není nic známo
 - výzbroj
 - svazek lehkých oštěpů
 - meč
 - zbroj
 - okrouhlý štít
 - někteří prilby - na prilbě měli všichni připevněn kus zvířecí kůže (nejčastěji vlčí) - usnadnění identifikace vlastních vojáků (odměňování nebo trestání jejich jednání)

- hlavní silou legie byla pěchota uspořádaná do 3 samostatných útvarů
 - 1. *hastati* - bojovali v první linii
 - mladší muži ve věku kolem 20 let
 - 2. *principes* - nejproduktivnější šik
 - muži ve věku od 20-30 let
 - 3. *triarii* - zadní šik
 - sestávající z nejstarších a nejzkušenějších vojáků
- legie sestávala z 1200 *hastatů*, 1200 *principů* a 600 *triariů*
- každá z těchto skupin byla následně dělena do 10 *manipulů* - základní taktická jednotka legie
- manipuly byly děleny do 2 *centurií*
 - v čele centurie stál *centurio*, jeho zástupce *optio*, nosič standardy *signifer* a velitel stráže *tesserarius*
 - při velení platilo pravidlo, že *centurio* pravé centurie byl služebně nadřazen *centurionovi* levé centurie
 - v přítomnosti obou velel celému manipulu
 - vybíral *centuriona* vedlejší centurie

- součástí legie byly i spojenecké oddíly nazývané *alae* (křídla)
 - sloužili v nich hlavně příslušníci italských kmenů
 - velitelé byli tři prefekti - *praefecti sociorum*, kteří museli mít římské občanství
- každá *ala* měla stejný počet pěšáků jako legie, ale trojnásobný počet jezdců
- *aly* byly uspořádány podobně jako římská pěchota
 - jednotky se dělily na kohorty
 - jejich přesný počet není znám, stejně jako kolik vojáků čítaly - uvádí se počet 400-600 mužů, i když velikost se mohla měnit v závislosti na velikosti *aly*
- *aly* byly v boji umístěny vedle legie/legií
- nejlepší ze spojenců byli odděleny od *aly* a tvořili jízdní a pěší oddíly tzv. *extraordinariů*, kteří podléhali přímo konzulovi
- konzulskou armádu tvořily 2 legie a 2 *aly*

Legie podle Polybia

Přechod od občanské armády k profesionální

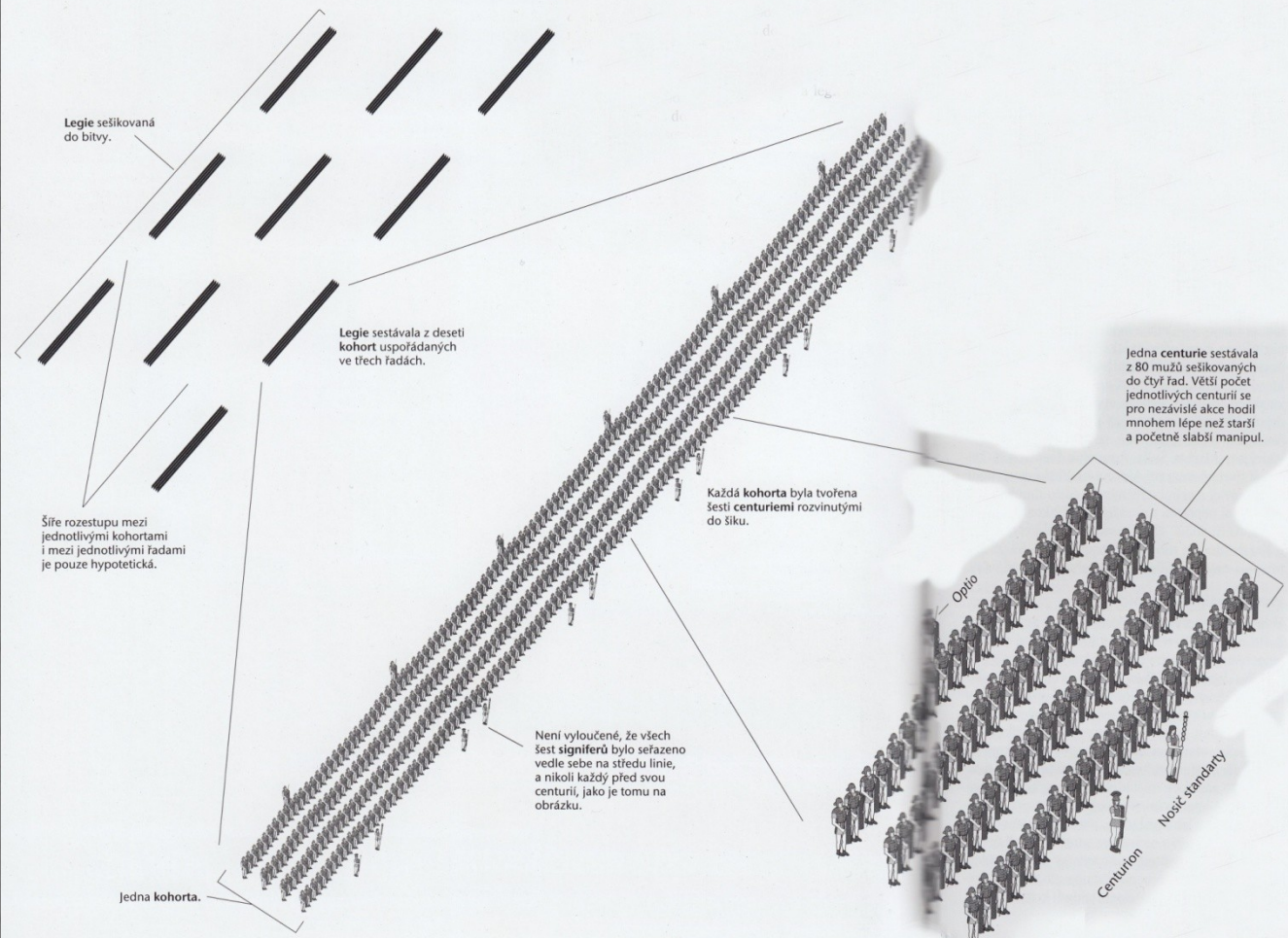
- přechod byl dán několika faktory
 - nutnost umístit do nově vzniklých provincií trvalé osádky – dočasní legionáři museli zůstat ve službě 10 i více let => vzhledem k tomu, že se jednalo o rolníky, takto dlouhá doba pro ně znamenala hospodářský krach
- mnoho konfliktů začalo pro Řím porážkou, což bylo způsobeno:
 - nedostatečným výcvikem => trvalo léta, než noví branci nabrali potřebné zkušenosti
 - pokud byl voják povolán do služby obvykle nesloužil ve stejné jednotce
- občanský systém nebyl vhodný pro speciální jednotky - pro provádění stavebních prací nebo obsluhu vojenské techniky => armáda nebyla způsobilá při obléhání

- tyto problémy vedly k vytvoření trvalé / profesionální armády
- vytvoření profesionální armády je připisováno vojevůdci Gaiu Mariovi (157-86 př. Kr.)
 - ten po svém zvolení konzulem r. 107 a převzetí velení numidské války otevřel vojenskou službu i pro nemajetné občany, kteří neměli možnost do této doby do armády vstoupit
- celkově reorganizoval armádu
 - změnil se systém jednotek
 - dřívější znaky legií nahradil jediným - orlem
 - výzbroj a výstroj byla sjednocena a zajišťována státem => zmizely majetkové rozdíly

Organizace armády

- nejmenší organizační jednotkou zůstala i nadále centurie - počet mužů se zvýšil na 80
- 2 centurie tvořily manipul
- 3 manipuly tvořily kohortu - základní taktická jednotka
 - manipuly byly tvořeny 3 původními šiky staré armády, jejichž názvy zůstaly v označení hodností centurionů
 - každá kohorta čítala 480 mužů
 - do kohort byly po určitou dobu řazeny i spojenecké jednotky
- rozdělení do kohort přinášelo několik výhod
 - jednodušší velení - rozkazy byly dávány velitelům 10 kohort, nikoliv 30 manipulům
 - kohorta nebo několik kohort mohlo výhodněji operovat samostatně v případech, kdy nebyl nutný zásah celé legie
 - větší flexibilita vedení boje - každá kohorta měla stejný počet vojáků i vybavení (v boji legie zaujímal postavení *triplex acies* - 4 kohorty v čele, 3 uprostřed a 3 vzadu)

Římská armáda po Mariových reformách

- mezi důležité výhody patřilo přenášení zkušeností
 - dříve vojáci po rozpuštění armády ztráceli původní bojeschopnost - s profesionální armádou jsou zkušenosti předávány dalším generacím a výcvik není krátkodobou záležitostí
- dalším důležitým faktorem byly specializovaní a zkušení řemeslníci, což vedlo k výraznému technickému pokroku
 - za Caesara byli tito specialisté schopni postavit most přes Rýn, vybudovat válečnou flotilu, zřídit obléhačí násypy a stroje, nebo vybudovat opevnění
 - tito řemeslníci během úkolu tvořili samostatné pracovní jednotky – jinak byli rozptýleni po jednotlivých kohortách, kde plnili stejné úkoly jako zbytek mužstva
- vzhledem k tomu, že zanikla jízda i lehká pěchota, byly pomocné sbory rekrutovány v místech, kde se legie nacházela

Velení

- velení legie se často měnilo
 - velitele vykonával zvláštní zmocněnec římského místodržícího provincie s titulem legáta - *legatus legionis*
 - nebyl volen, ale jmenován
 - někteří z těchto legátů již dříve sami byli ve funkci místodržícího nebo veleli vojsku
- 6 tribunů
 - někteří z nich byli mladí a nezkušení aristokraté na počátku politické kariéry
 - stále více jich však bylo z jezdeckého stavu, kteří v armádě sloužili dlouhodobě => je možné je považovat za profesionály, stejně jako vlastní mužstvo
- centurioni => profesionalizace
 - o jejich výběru, kromě zápisků od Caesara, nemáme žádné informace - tzn. nevíme, jestli se jednalo o vojáky, kteří byli postupně povyšováni, nebo nastupovali do vojska již jako důstojníci

Armáda za principátu

- po smrti Augusta byla římská armáda již zcela profesionální a stálá instituce
- jejím jádrem zůstávaly nadále legie, z nichž některé vydrželi i několik staletí, zatímco některé zanikly - byly zničeny nebo (potupně) rozpuštěny
 - za Augusta jich bylo 28, přičemž ani později se jejich počet výrazně neměnil
 - každá legie byla označena číslem a jménem, ke kterému se později připojilo několik přídomek
 - tento systém byl v mnoha ohledech chaotický, což bylo způsobeno tím, že mnoho legií mělo stejná čísla
 - staré legie lpěly na starém označení
 - pozdější císařové číslovali legie od 1

Římské legie za principátu

Legie	Zřízena	Zničena/rozpuštěna	Poznámky
I Germanica	pozdní republika	rozp. r. 70 n. l.	Rozpuštěna po vzpouře G. I. Civilise
I Adiutrix Pia Fidelis	Nero		Sestavena z mužů odvedených původně k námořnictvu.
I Italica	Nero		Zřízena v Itálii. Všichni původní rekruti měli mít výšku 1,8 m.
I Macriana	Nero	rozp. 69–70 n. l.	Fungovala velmi krátce, pouze během občanské války.
I Flavia Minervia Pia Fidelis	Domicián		Své tituly získala za věrnost Domiciánovi.
I Parthica	Severus		Vytvořena pro účely tažení proti Parthům.
II Augusta	pozdní republika/ Augustus		Původně patrně zvaná Gallica.
II Adiutrix Pia Fidelis	Nero		Sestavena z mužů odvedených původně k námořnictvu.
II Italica	M. Aurelius		Vytvořena patrně r. 165 n. l.
II Parthica	Severus		Vytvořena pro účely tažení proti Parthům.
II Traiana Fortis	Traján		„Silná“, patrně vyznamenaná za zásluhy ve válce s Dáky.
III Augusta Pia Fidelis	pozdní republika/ Augustus		
III Cyrenaica	pozdní republika		
III Gallica	Caesar		
III Italica Concors	M. Aurelius		„Svorná“, patrně zřízena r. 165 n. l.
III Parthica	Severus		Vytvořena z důvodu tažení proti Parthům.
III Macedonia	Caesar	rozp. r. 70 n. l.	Rozpuštěna pro zběhnutí ke G. I. Civilisovi
III Flavia Felix	Vespasián		„Šťastná“, sestavena z legií rozpuštěných r. 70 n. l.
III Scythica	M. Antonius?		
V Alaudae	Caesar	zničena za Domiciána?	„Skřivani“, sestavena v Zaalpské Galii
V Macedonia	pozdní republika		
VI Ferrata Fidelis Constans	Caesar		„Železná, věrná a pevná“
VI Victrix	pozdní republika		„Vítězná“
VII Claudia Pia Fidelis	Caesar		Čestný titul získala za věrnost Claudiovi r. 42 n. l.
VII Gemina	Galba		„Zdvojená“ – patrně vytvořená r. 70 n. l. sloučením dvou legií.
VIII Augusta	pozdní republika		
IX Hispana	pozdní republika	zničena za Hadriána?	Patrně zničena během Bar Kochbova povstání v Judeji.
X Fretensis	pozdní republika		„Fretenská“ – podle úžiny mezi Itálií a Sicílií.
X Gemina	Caesar		„Zdvojená“ – vytvořená sloučením dvou legií.
XI Claudia Pia Fidelis	pozdní republika		Čestný titul získala za věrnost Claudiovi r. 42 n. l.
XII. Fulminata	Caesar		„Metající blesky“
XIII Gemina Pia Fidelis	pozdní republika		„Zdvojená“ – vytvořená sloučením dvou legií.
XIV Gemina Martia Victrix	pozdní republika		Další „Dvojče“, ostatní tituly získala za potlačení Boudiccina povstání r. 60–61 n. l.
XV Apollinaris	Augustus		Apollón patřil k Augustovým oblíbeným božstvům.
XV Primigenia	Caligula	rozpuštěna r. 70 n. l.	Rozpuštěna pro zběhnutí ke G. I. Civilisovi
XVI Gallica	Augustus	rozpuštěna r. 70 n. l.	Rozpuštěna za zběhnutí ke G. I. Civilisovi
XVI Flavia Firma	Vespasián		„Pevná“, zformována jako nová legie z rozpuštěné XVI. Gallicy.
XVII	Augustus	zničena r. 9 n. l.	Zničena v Germánii.
XVIII	Augustus	zničena r. 9 n. l.	Zničena v Germánii.
XIX	Augustus	zničena r. 9 n. l.	Zničena v Germánii.
XX Valeria Victrix	Augustus		Patrně vyznamenaná za potlačení Boudiccina povstání v letech 60–61 n. l.
XXI Rapax	Augustus	zničena za Domiciána?	„Dravá, lačnicí (po vítězství)“.
XXII Deiotariana	Augustus	zničena za Hadriána?	Převzata z armády galatského krále Deiotara.
XXII Primigenia Pia Fidelis	Caligula		
XXX Ulpia Victrix	Traján		Vytvořena pro účely dácké války, během níž si vydobyla čestný titul „Vítězná“.

- každá legie měla své odznaky a symboly, které se objevovaly na štítech
 - existovaly zřejmě i jiná poznávací znamení v rámci různých legií na úrovni jednotlivých vojáků, kteří tak projevovali svou příslušnost k určité legii – znamení na oděvu, zbraních; symbolem mohly být i gesta
- délka služby
 - nejdříve byla Augustem stanovena na 16 let + 4 roky v oddílech veteránů, ve kterých byli vojáci osvobozeni od strážní služby a kasárenských prací; a do boje nastupovali pouze při obraně své základny nebo tábora
 - později, když nastal nedostatek rekrutů, byla Augustem doba služby prodloužena na 20 let + 5 let v oddílech veteránů => tento systém zůstal v platnosti po celou dobu principátu

Organizace armády

- legie sestávala z 10 kohort
 - každá o 480 mužích - rozdělena do 6 centurií o 80 mužích, v čele s centurionem
 - centurie se dělila na 10 částí po 8 mužích - *contubernia*
 - příslušníci těchto *contubernií* během tažení sdíleli společně stan, nebo ložnici v kasárnách - společně se stravovali ...
- 1. kohorta měla v rámci legie (není jisté jestli u všech) zvláštní postavení a od ostatních se lišila
 - dělila se pouze do 5 centurií, ale o téměř dvojnásobném počtu mužů = 800 mužů
 - soudí se, že se skládala z veteránů a v rámci legie byla jakousi elitní jednotkou
 - centurioni této jednotky se označovali (vzestupně)
 - *hastatus posterior*
 - *hastatus prior*
 - *princeps posterior*
 - *princeps prior*
 - *primus pilus*

- pomocné zbory - *auxilia*

- vojáci do *auxilií* byli rekrutováni z místních obyvatel
- poskytovaly římské armádě většinu jízdy a vojáky vyzbrojené vrhacími nebo střelnými zbraněmi s větším akčním rádiem, než mělo pilum – pěší i jízdní lučištníci, prakovníci
- za Augusta provedena reforma
- existence 3 typů auxiliárních jednotek
 - pěší
 - jízdní
 - smíšené

- pěchota

- rozdělena do kohort o síle 500 (*quingenaria*) nebo 1000 (*milliaria*) mužů
 - navzdory těmto označením měla první jmenovaná kohorta obvykle pouze 480 mužů - 6 centurií po 80 mužích
 - druhá - *cohors milliaria* - pouze 800 mužů - 10 centurií po 80 mužích

- jízda

- stejný způsob organizace - oddíly označovány jako *aly*
- *ala quingenaria* - 512 jezdců rozdělených do 16 oddílů - *turmae* - po 32 jezdcích
- *ala milliaria* - 768 jezdců rozdělených do 32 *turm*

- smíšené jednotky – *cohors equitate*

- zřejmě měli stejný počet pěšáků jako běžná kohorta, ale navíc ještě jednotku jízdy o 120 nebo 240 jezdcích (*quingenaria*, *milliaria*), kteří však nebyli pravděpodobně vycvičeni tak dobře jako příslušníci jízdny aly

Velení

- během principátu došlo k sjednocení systému velení
 - stálé vrchní velení - dvě nejvyšší funkce zastávají muži ze senátorského stavu
 - nejvyšším velitelem byl *legatus legionis* - věk kolem 30 let
 - jeho zástupce - *tribunus laticlavius* - věk kolem 20 let
 - minimální vojenské zkušenosti
- třetím nejvyšším důstojníkem byl *praefectus castrorum* - prefekt tábora
 - většinou se jednalo o zkušeného muže, bývalého centuriona, který většinu života strávil v armádě
 - zřejmě zodpovídal za řadu administrativních záležitostí
- 5 tribunů jezdeckého stavu - *tribuni augusticlavii*
 - prováděli různé úkoly, ale nepodléhala jim žádná jednotka

- 6 centurionů - stáli v čele každé kohorty
 - názvy hodností z dob republiky - vzestupně
 - *hastatus posterior*
 - *hastatus prior*
 - *princeps posterior*
 - *princeps prior*
 - *pilus posterior* (*pilus* - jiné označení pro *triaria*)
 - *pilus prior*

- každý centurion měl v rámci centurie k dispozici skupinu důstojníků - *principales*
 - *optio*
 - *signifer*
 - *tesserarius*

Výzbroj a výstroj

- základními zbraněmi římských legionářů byly:

- pilum - těžký vrhací oštěp

- používán až do konce 3. st. po Kr.

- sestávalo z dřevěné násady dlouhé asi 1,2 m, k níž byl připevněn tenký železný dřík asi 60 cm dlouhý, zakončený menším pyramidovitým hrotem

- dlouhý železný hrot se k ratišti připevňoval dvěma způsoby

- hrot se nasadil, přičemž spoj byl zpevněn objímkou

- hrot byl na konci opatřen plochým klínem, který se vsadil do žlábků a upevnil nýty

- některá pila byla navíc opatřena kulovitými předměty na širším konci ratiště - předpokládá se, že se jednalo o závaží, která měla zvýšit průraznost

- některá pila byla opatřena hrotem na konci ratiště

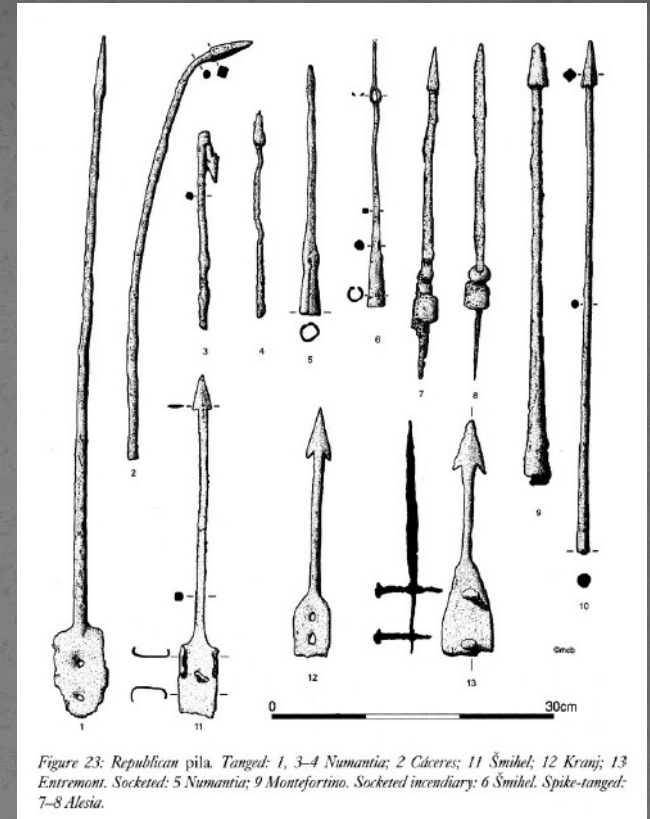

Figure 23: Republican pila. Tanged: 1, 3-4 Numantia; 2 Cáceres; 11 Šmihel; 12 Kranj; 13 Entremont. Socketed: 5 Numantia; 9 Montefortino. Socketed incendiary: 6 Šmihel. Spike-tanged: 7-8 Alesia.

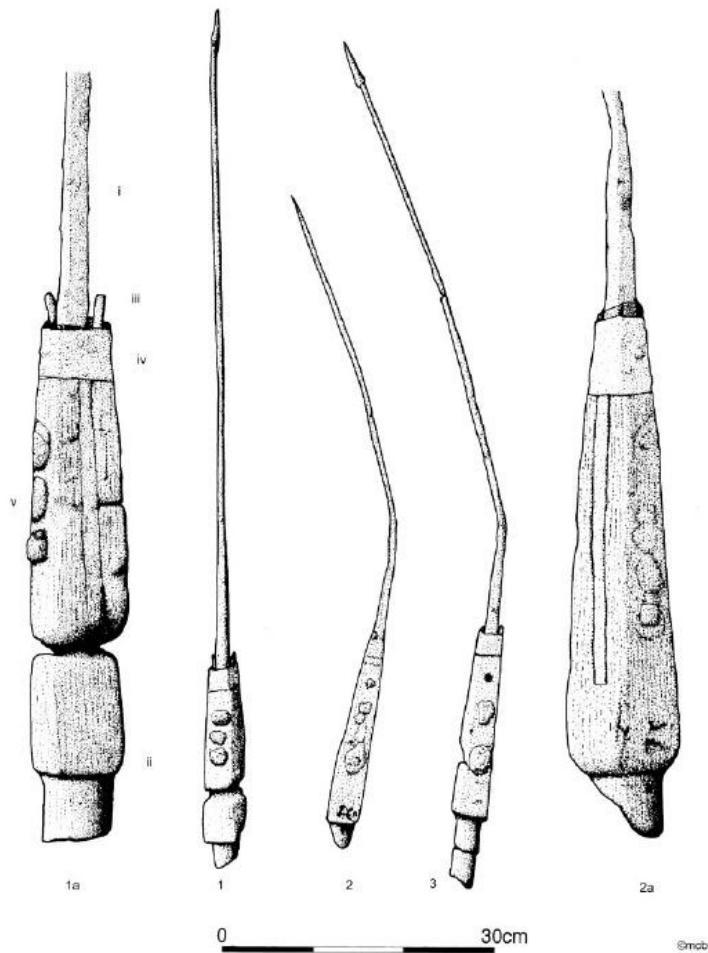

Figure 36: The Oberaden pila with (1a, 2a) details of the junction between the shank (a) and shaft (b), and showing wedges (c), collet (d), and rivets (e).

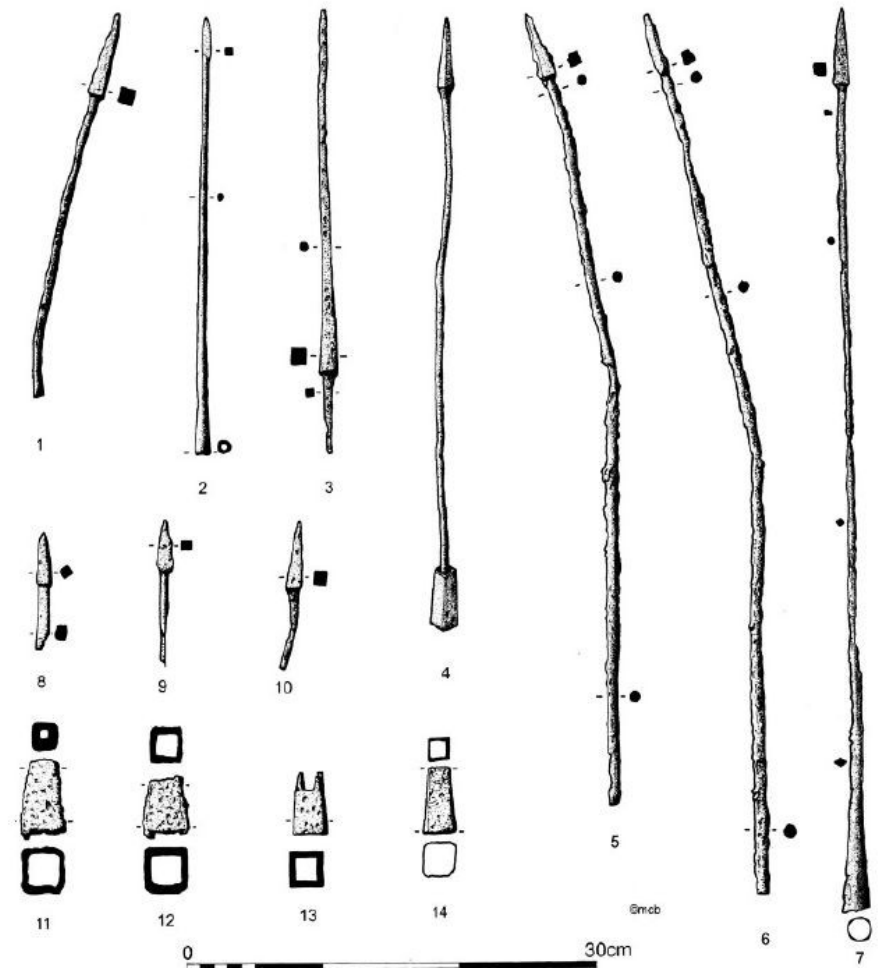

Figure 37: Early Principate pila. 1-9 Heads and shanks (1 Dangstetten; 2 Waddon Hill; 3 Rottweil; 4 Carnuntum; 5-6 Hod Hill; 7 Vindonissa; 8 Longthorpe; 9-10 Oberstimm); 11-14 collets (11-12 Hod Hill; 13 Dangstetten; 14 Rheingönheim).

- zmíněná konstrukce propůjčovala oštěpu vysokou průbojnost, jak ukázala moderní rekonstrukce
- ta také prokázala mimořádnou razanci a ukázala, že maximální délka hodu se pohybovala kolem 30 m - pro efektivní účinek zbraně je nicméně nutné počítat se vzdáleností asi poloviční

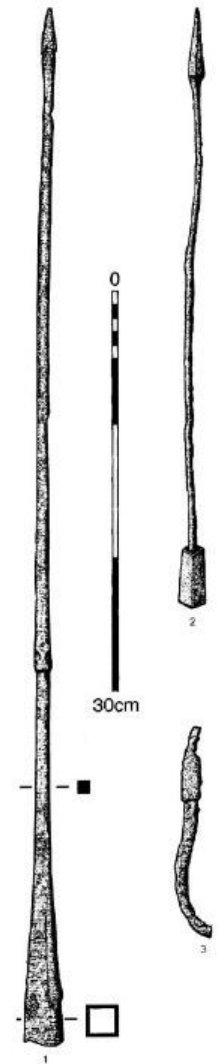

Figure 74: Antonine pila. 1 Eining. 2 Carnuntum. 3 Bar Hill.

- kopí a oštěpy

- kromě pila byly využívány i jiné druhy oštěpů
- kopí u Polybia - zbraň užívaná pouze triarii
 - obouruční zbraň, určená pouze pro boj zblízka
- *lancea* - lehké oštěpy
- nálezy mnoha druhů hrotů oštěpů - nejistá klasifikace => není jistý druh zbraně
- oštěpy používané jízdou
 - několik typů
 - *centus*
 - do užívání se dostává asi ve 2. st.
 - nejdelší kopí - 3,65 m
 - obouruční zbraň
 - využívána pouze v omezeném rozsahu - speciální *alae*
 - obvyklejší jsou však kratší kopí a oštěpy
 - *lancias pugnatorias* - bojové kopí
 - *minores subarmas* - menší oštěpy

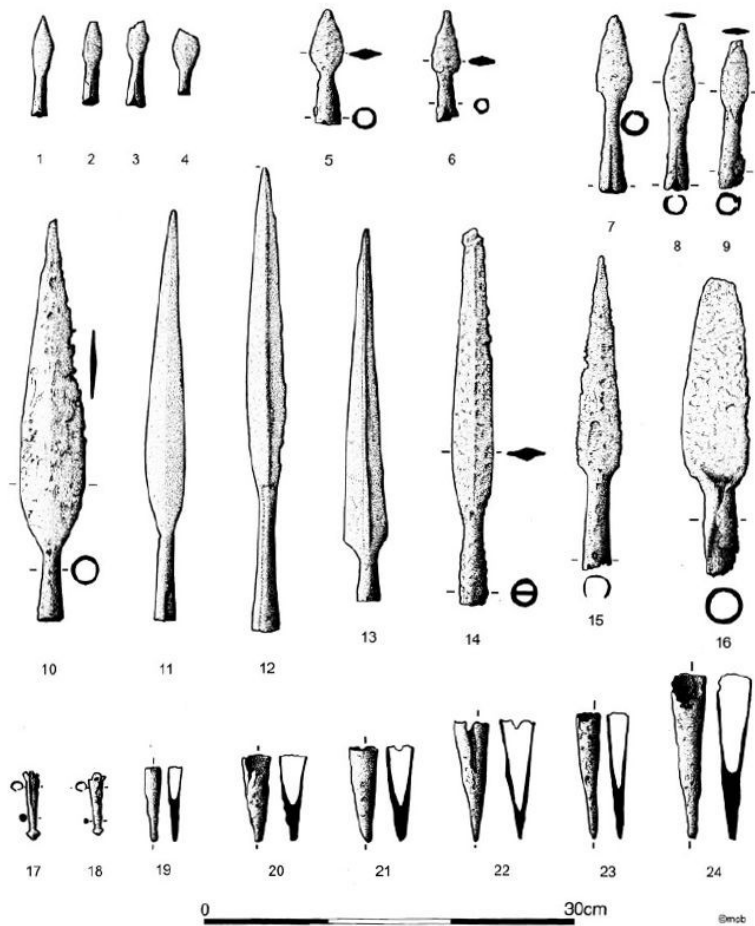

Figure 38: Early Principate spearheads and butts. 1-4, Waddon Hill; 5-6, 14-15 Hod Hill; 7-9 Longthorpe; 10, 17-24 Rheingönheim; 11-12 Newstead; 16 Corbridge.

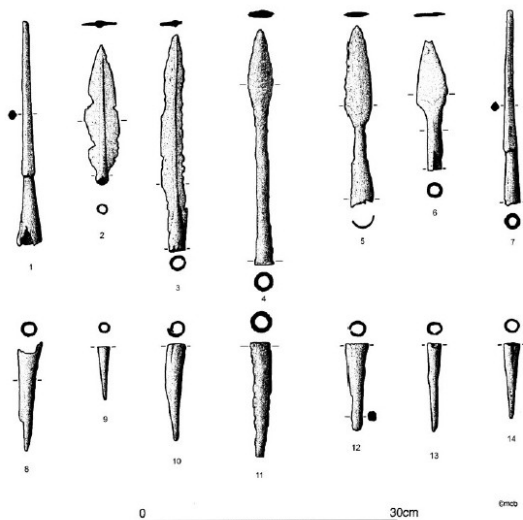

Figure 24: Republican spears. 1-7 spearheads (1-2, 6-7 Numantia; 3, 5 Cáceres; 4 Caminreal); 8-14 butts (8, 10, 12 Cáceres; 9, 13-14 Numantia; 11 Caminreal).

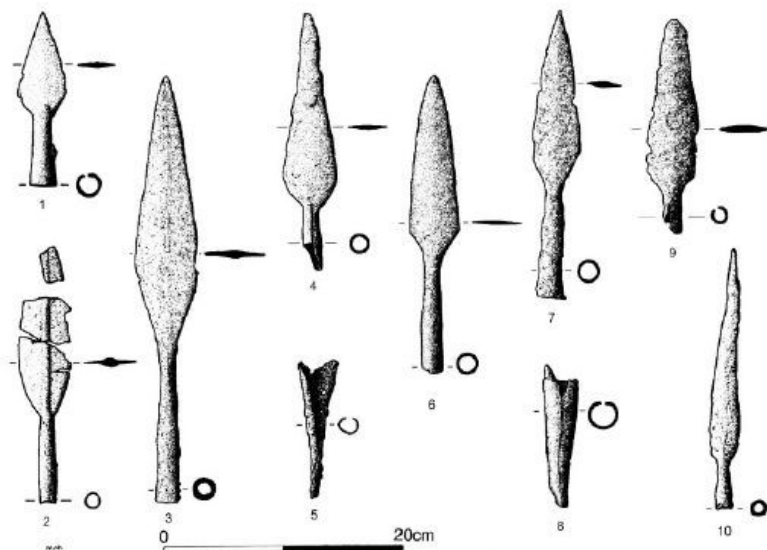

Figure 75: Antonine spears. 1 Strageath; 2 Hadrian's Wall, Turret 10A; 3 & 5-8 Iza; 4 & 9 Inveresk; 10 Strageath.

- gladius - „hispanický meč“ - *gladius hispaniensis*
- několik typů
 - nahradil dřívější krátké bodné zbraně a stal se tak hlavní zbraní pro boj zblízka
 - i když to není zcela přesně známo, předpokládá se, že tento meč byl do výzbroje zaveden během 3. nebo začátku 2. st. př. Kr. během 1. nebo 2. punské války, kdy byl ve výzbroji iberských žoldnéřů
 - ze střední republiky je známo jen málo exemplářů => není možné určit, nakolik byla tato zbraň běžná
 - meče z této doby jsou delší než pozdější a jejich čepele jsou velmi souměrné
 - meč sloužil původně jako bodná zbraň, i když byl velmi účinný i jako sečná zbraň

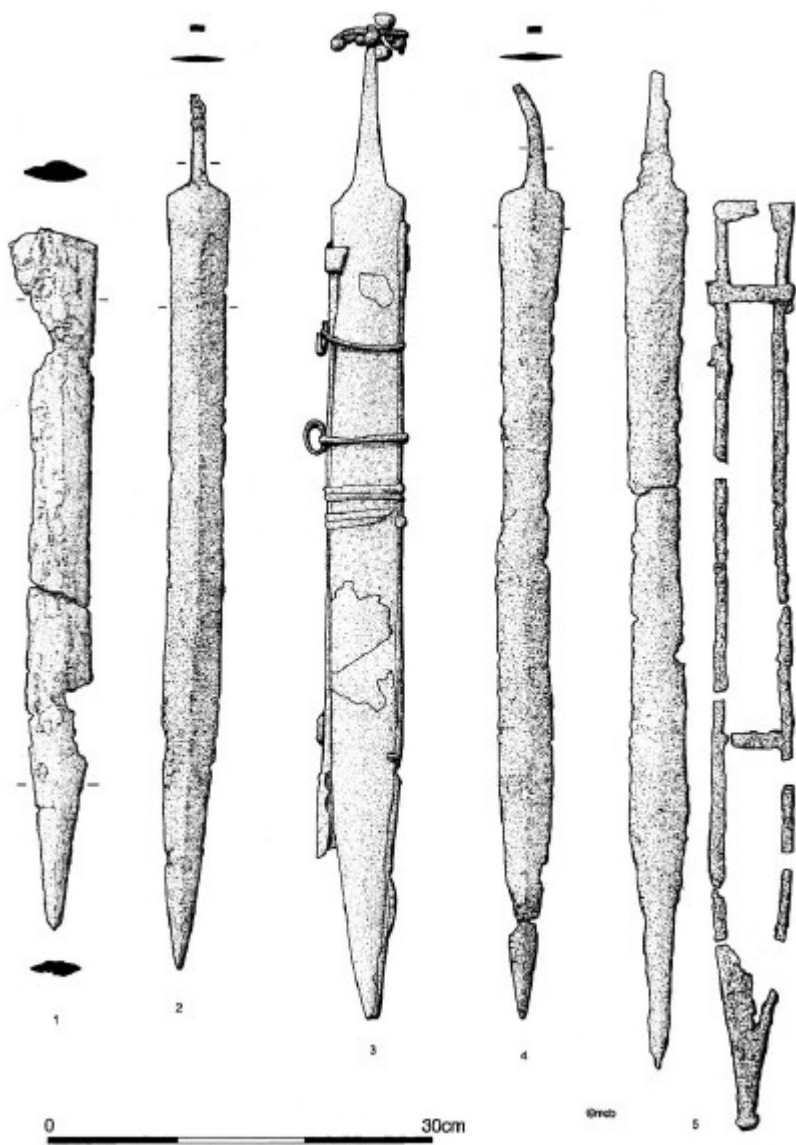
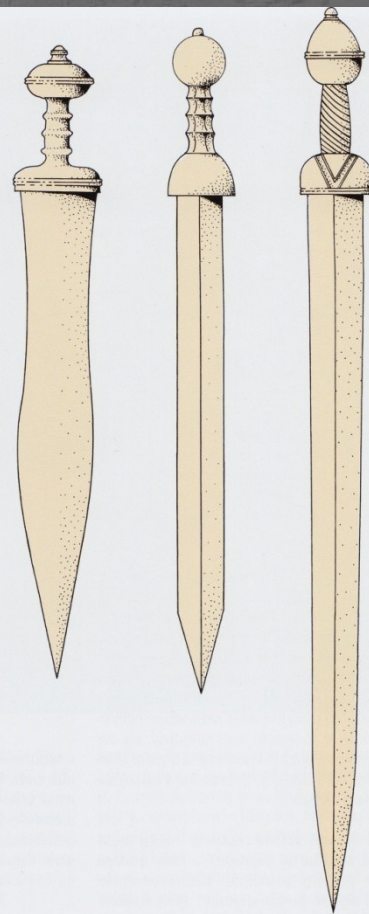

Figure 25: Republican swords. 1 Alfaro; 2, 4 Šmilhel; 3 Delos; 5 Giubiasco.

- na začátku 1 st. po Kr. byl nejběžnější meč typu Mohuč
 - zúžení v horní části čepele
 - dlouhý hrot - až 200 mm
 - délka čepele - od 400 do 550 mm
 - šířka čepele - od 54 do 74 mm v horní části čepele / od 48 do 60 mm před hrotem
 - součástí meče byla dřevěná zástita a hlavice, profilovaný jílec byl kostěný
 - meč byl primárně určen jako bodná zbraň; používal se i jako zbraň sečná
- později v 1. st. se nejběžnějším typem stal meč typu Pompeje
 - čepel byla rovná
 - krátký hrot
 - délka čepele - od 420 do 500 mm
 - šířka čepele - od 42 do 45 mm

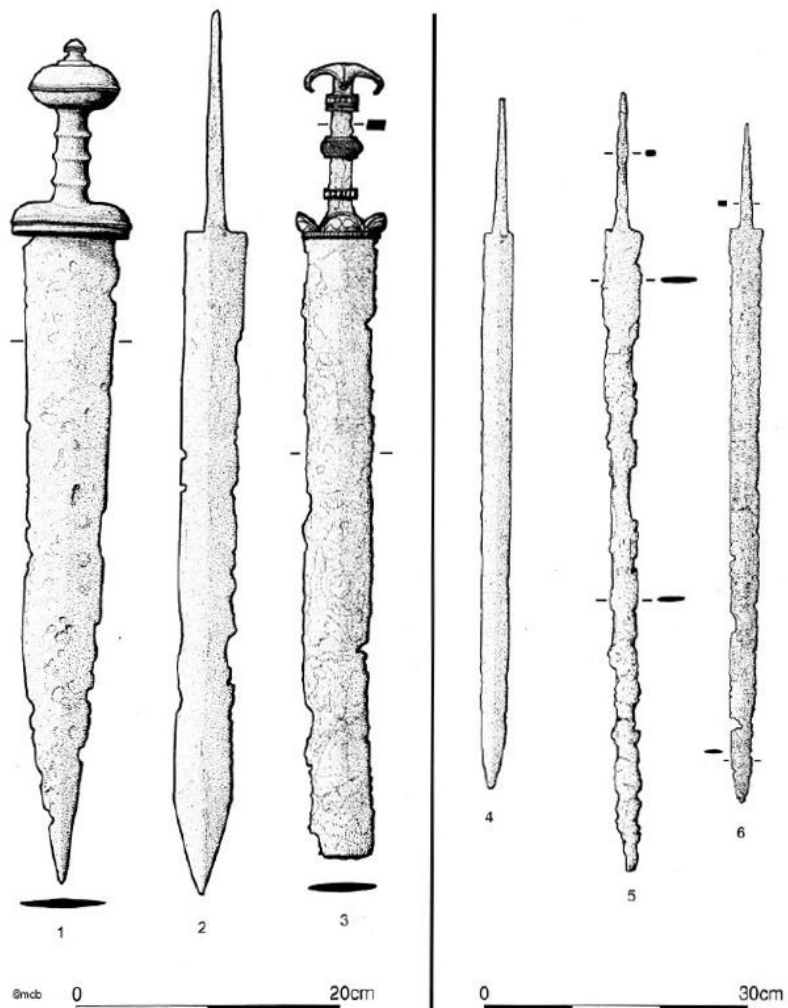

Figure 39: Early Principate swords. 1 Rheingönheim; 2, 4 Newstead; 3 Hod Hill; 5 Camelton; 6 Rottweil.

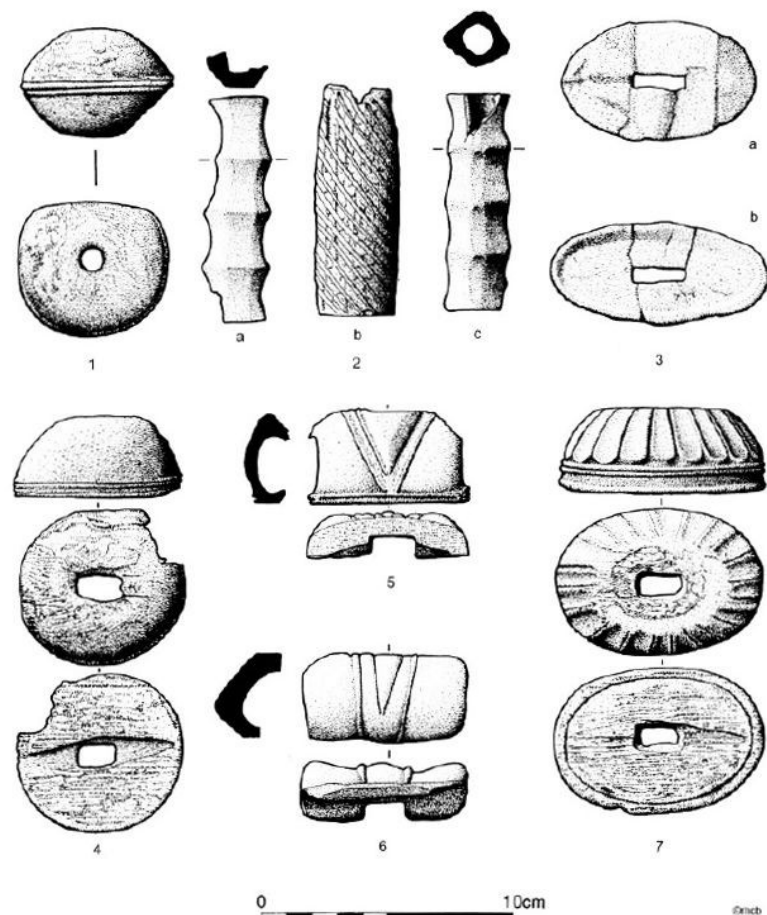

Figure 40: Early Principate swords - handle assemblages. 1 Wooden pommel (Vindonissa); 2a-c bone handgrips (a London; b Dangstetten; c Rheingönheim); 3a-b handguard plates (a Dangstetten; b Baden); 4-7 handguards (4, 7 wood, Vindonissa; 5-6 bone, Rheingönheim).

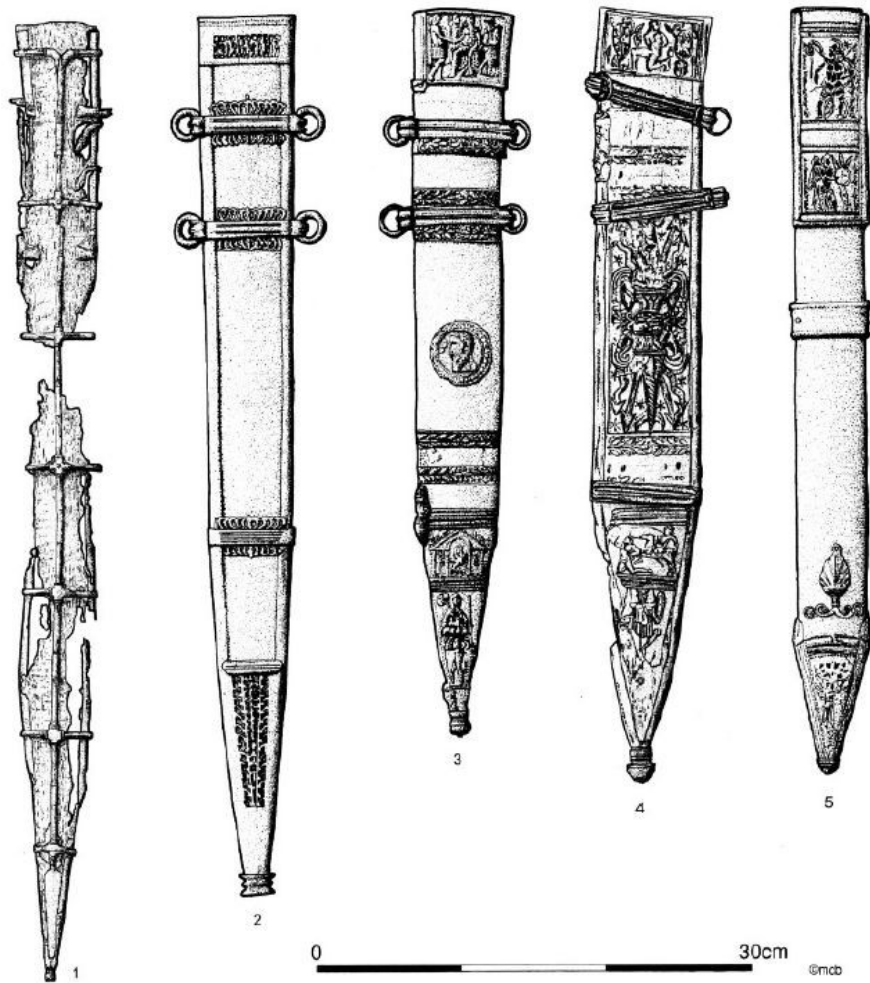

Figure 41: Early Principate swords – sheaths. 1 River Ljubljanica; 2 Rhine at Mainz; 3 Mainz ('Sword of Tiberius'); 4 Vindonissa; 5 Rhine at Mainz.

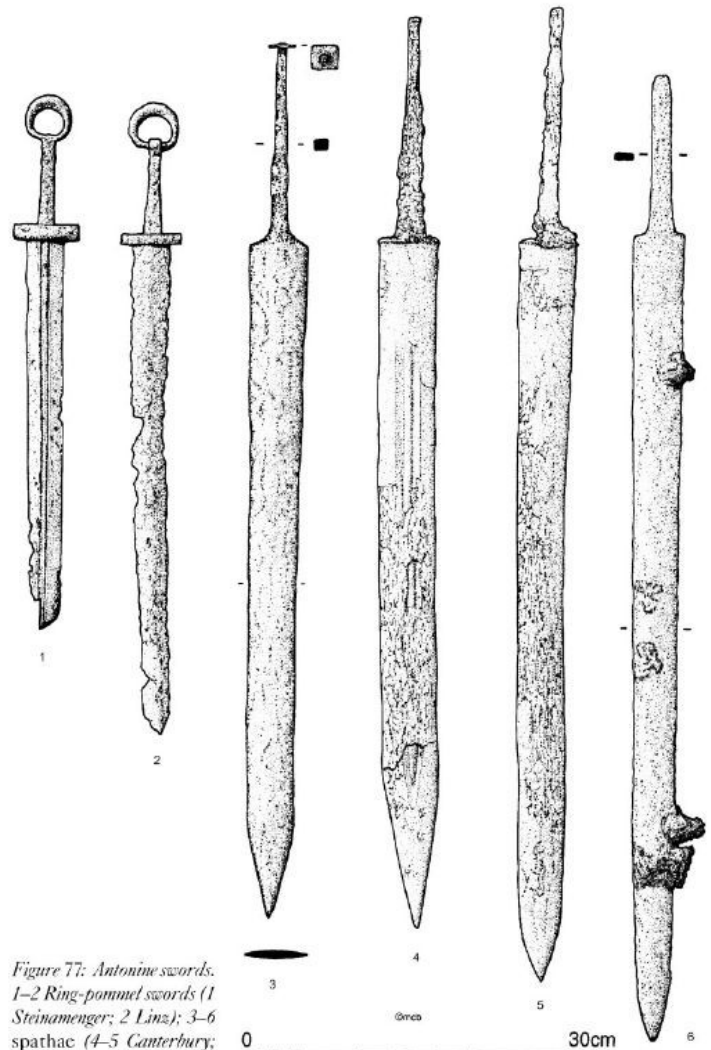

Figure 77: Antonine swords. 1–2 Ring-pommel swords (1 Steinamenger; 2 Linz); 3–6 spathae (4–5 Canterbury; 3, 6 Iž/a).

- *spatha* - meč

- meč používaný jízdou
- delší a štíhlejší než *gladius*
- délka čepule - od 650 do 915 mm
- šířka čepule - obvykle nepřesahovala 44 mm
- hlavice, záštita a jílec byly většinou podobné jako u *gladii*

- *pugio* - dýka

- sloužila jako doplněk k meči
- běžnější bylo široké použití v běžném životě
- délka čepule - od 250 do 350 mm
- používaly se po velkou část principátu - ve 2. st. však podstatně méně - na Traianově sloupu již nejsou známy

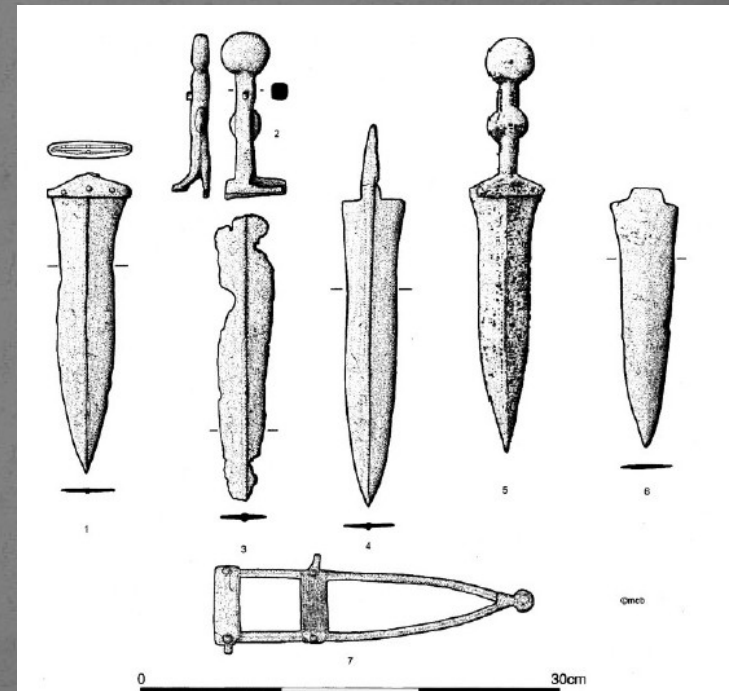

Figure 26: Republican daggers. 1, 4, 6 Numantia; 2-3 Cáceres; 5 Oberaden; 7 Tütelberg.

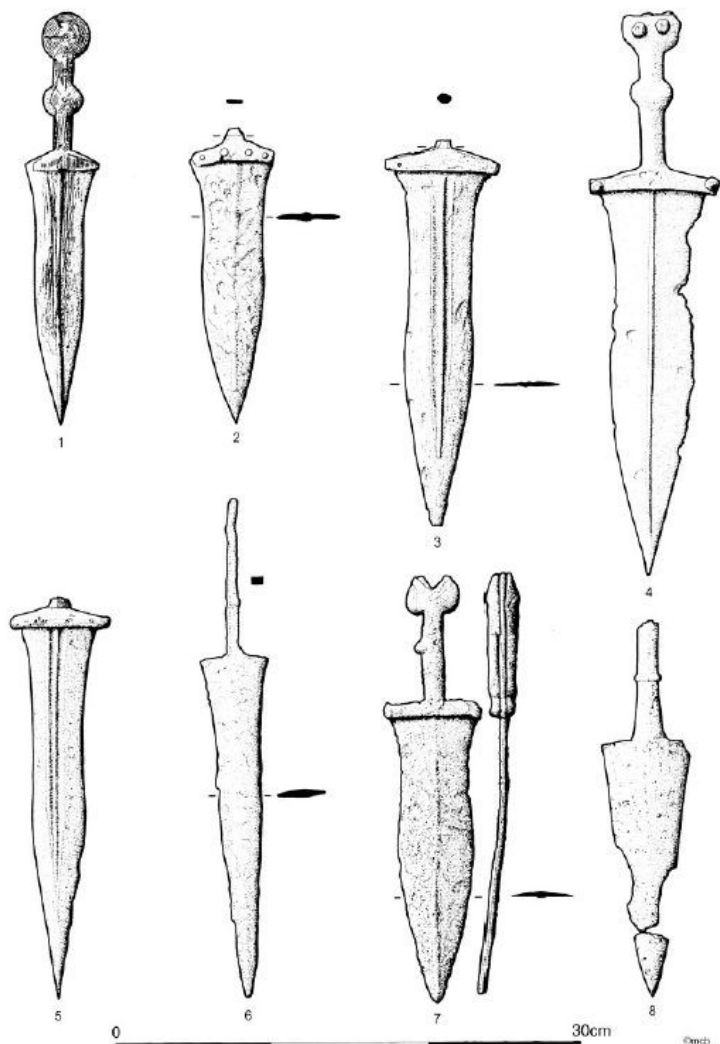

Figure 42: Early Principate daggers. 1 Oberaden; 2 Dangstetten; 3 Ribbissen; 4 Mainz-Weisenau; 5 Mainz; 6 Kingsholm; 7 Buciumi; 8 Mehrum.

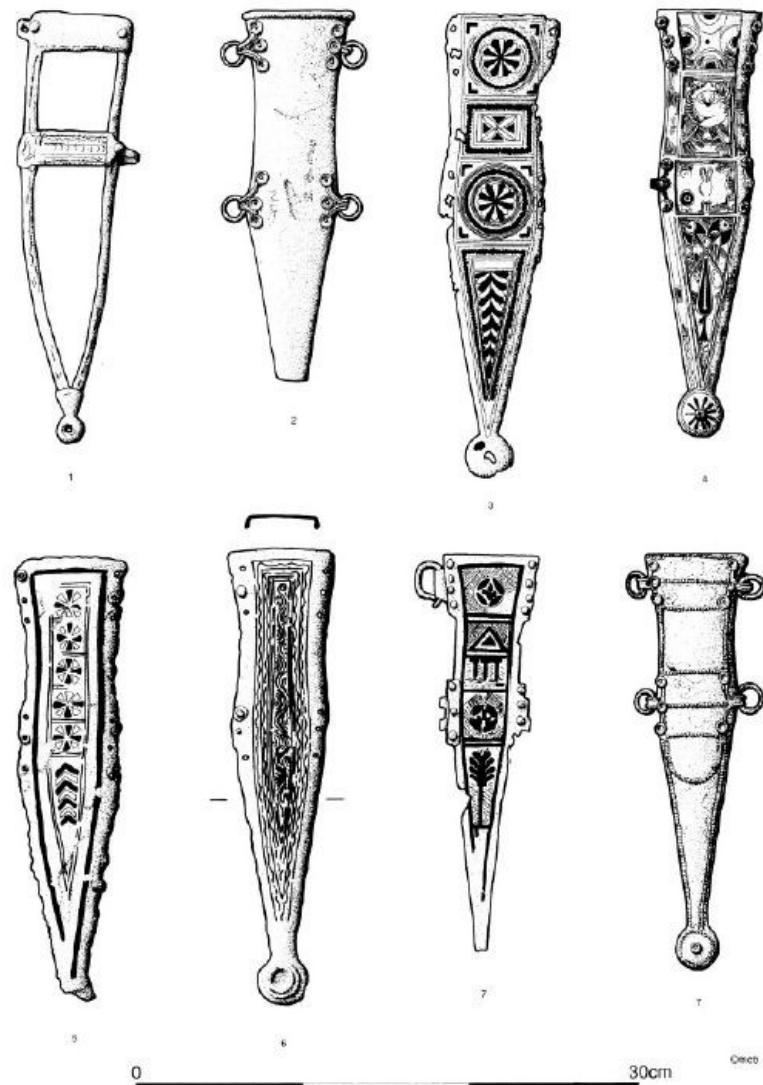

Figure 44: Early Principate daggers – sheaths. 1 Titelberg; 2 Rhine at Mainz; 3 Dunafoldvar; 4 Allériot; 5 Hod Hill; 6 Ribbissen; 7 Vindomissa; 8 Leeuwen.

Výstroj

Zbroj

- používáno bylo několik druhů
 - nejdražší a zároveň nejlepší byla kroužková zbroj/košile, vyráběná spojováním kovových kroužků - *lorica hamata*
 - převzata od galských kmenů ze severu Itálie
 - někdy vyráběny z bronzových, většinou však ze železných kroužků o síle 1 mm a průměru 7 mm - kroužky byly nýtovány nebo svařovány
 - na ramenou se zdvojoval, směrem dolů se rozšiřoval
 - výhody - dobrá ochrana a pohyb
 - nevýhodou byla velká hmotnost - asi 10-15 kg, zvláště pak u těch košil, které byly na ramenou zesíleny - tento problém pouze z části řešil opasek, který pomáhal částečně váhu rozkládat

- druhým typem byla šupinová zbroj - *lorica squamata*
 - sestávala z malých bronzových šupin => méně ohebná než kroužková zbroj
 - velikost šupin různá - řady šupin se k sobě spojovaly drátem a poté našivaly na látkový podklad, tak aby se navzájem překrývaly => zlepšení ochrany
 - většinou vyráběn z bronzu, méně ze železa - železné pancíře byly navíc pocínované
 - náchylný k poškození - těžko se opravoval

Figure 53: Adamclisi monument. 1 Marching legionaries; 2 fighting legionary. (Not to scale).

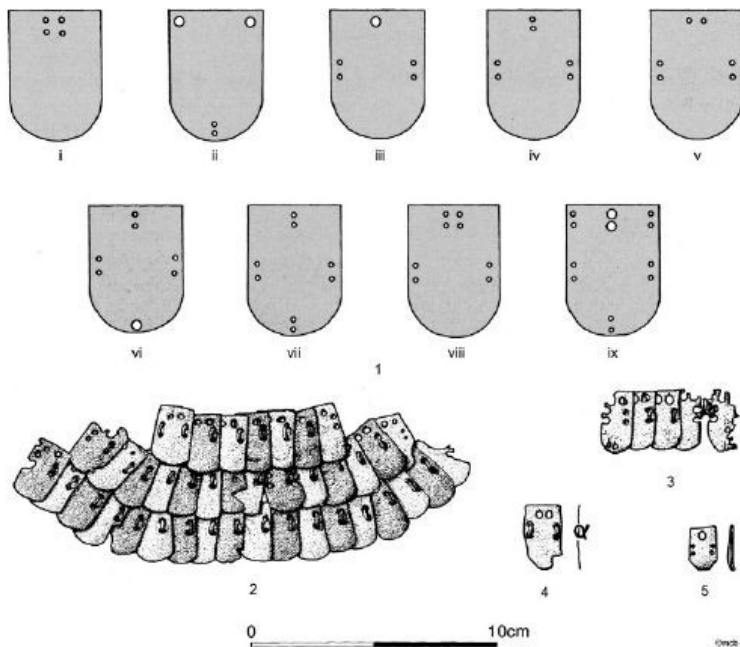
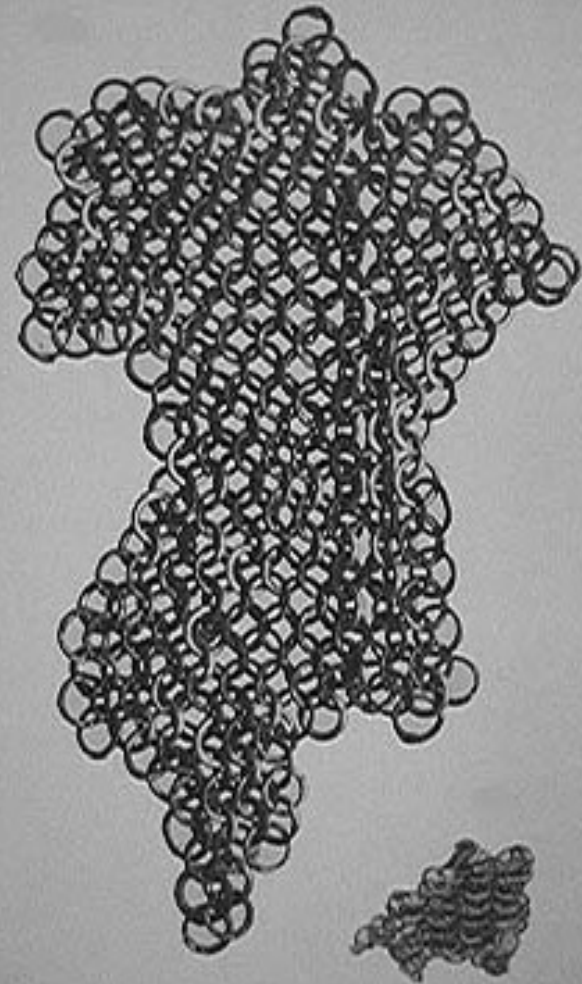

Figure 54: Early Principate armour – scale. 1–ix von Grolller's classification of the Carnuntum scales; 2 Ham Hill; 3 Kempton; 4 Longthorpe; 5 Chichester.

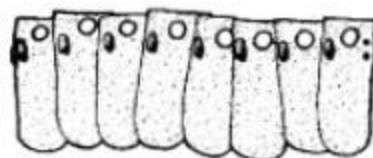

1

2

3

4

0

20cm

©mcb

Figure 84: Antonine body armour – mail and scale. 1 Mail or scale breastplate closure (Orgovány); 2 semi-rigid scale (Mušov); 3 scales (Newstead); 4 mail (Iža).

- lamelový pancíř - *lorica segmentata*
 - pravděpodobně se začal používat až za principátu => část staršího typu byla nalezena na lokalitě Kalkriese
 - používán byl asi do 3. st.
 - pancíř je tvořen řadami železných lamel, které jsou navzájem propojeny koženými pásky
 - lamely nebyly kaleny - předpokládá se lepší ochrana
 - ochrana celého trupu a ramen
 - moderní rekonstrukce potvrdily odolnost - pancíř dokázal odchýlit nebo zcela odrazit většinu šípů a oštěpů
 - váha mohla být až 9 kg
 - nevýhody:
 - lehčí než kroužková zbroj, ale méně pohodlná
 - složitější údržba - složitý výrobek
 - množství lamel, bronzové přezky, panty a háky
 - bronzové části reagovaly s kovovými lamelami => docházelo ke korozi, která způsobovala odlamování nebo upadnutí částí kování => časté nálezy

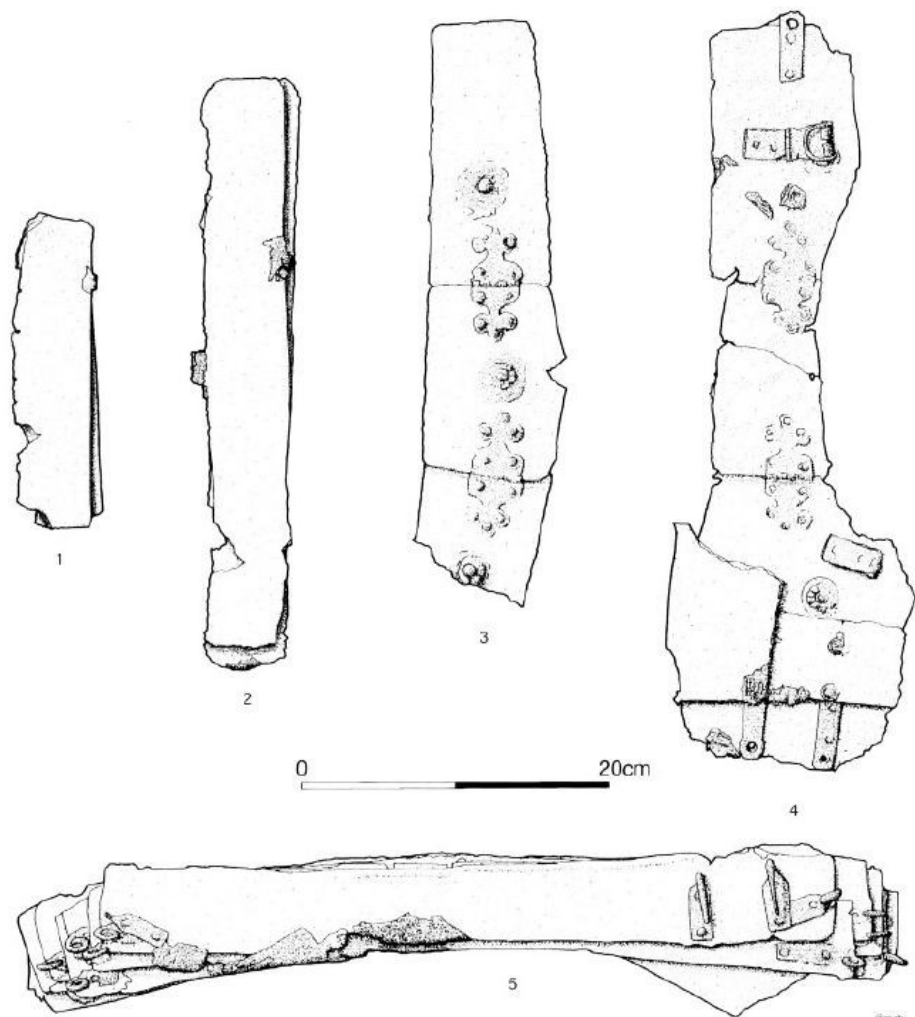

Figure 57: The Corbridge Hoard armour, cuirass 5. 1–2 Lesser shoulder-guards; 3 upper shoulder-guard; 4 collar plates; 5 girth plates.

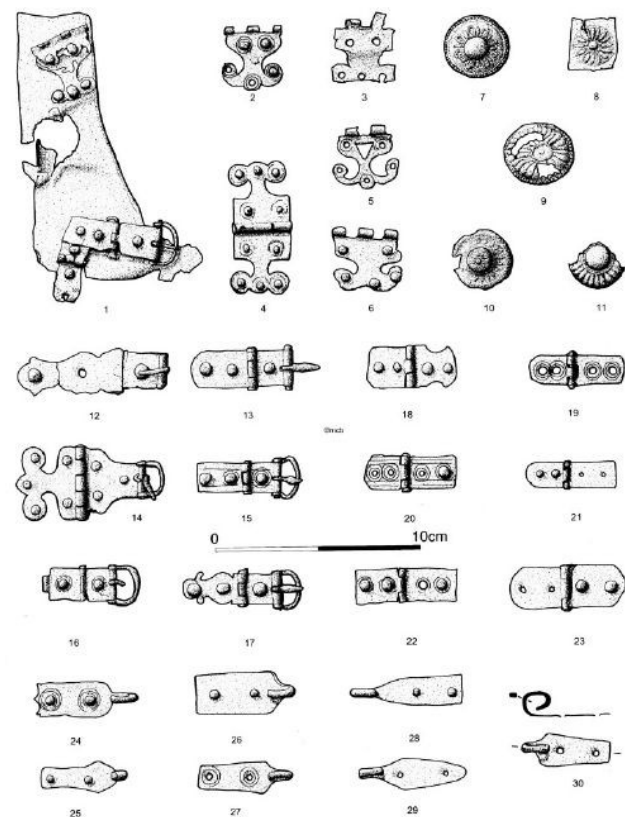
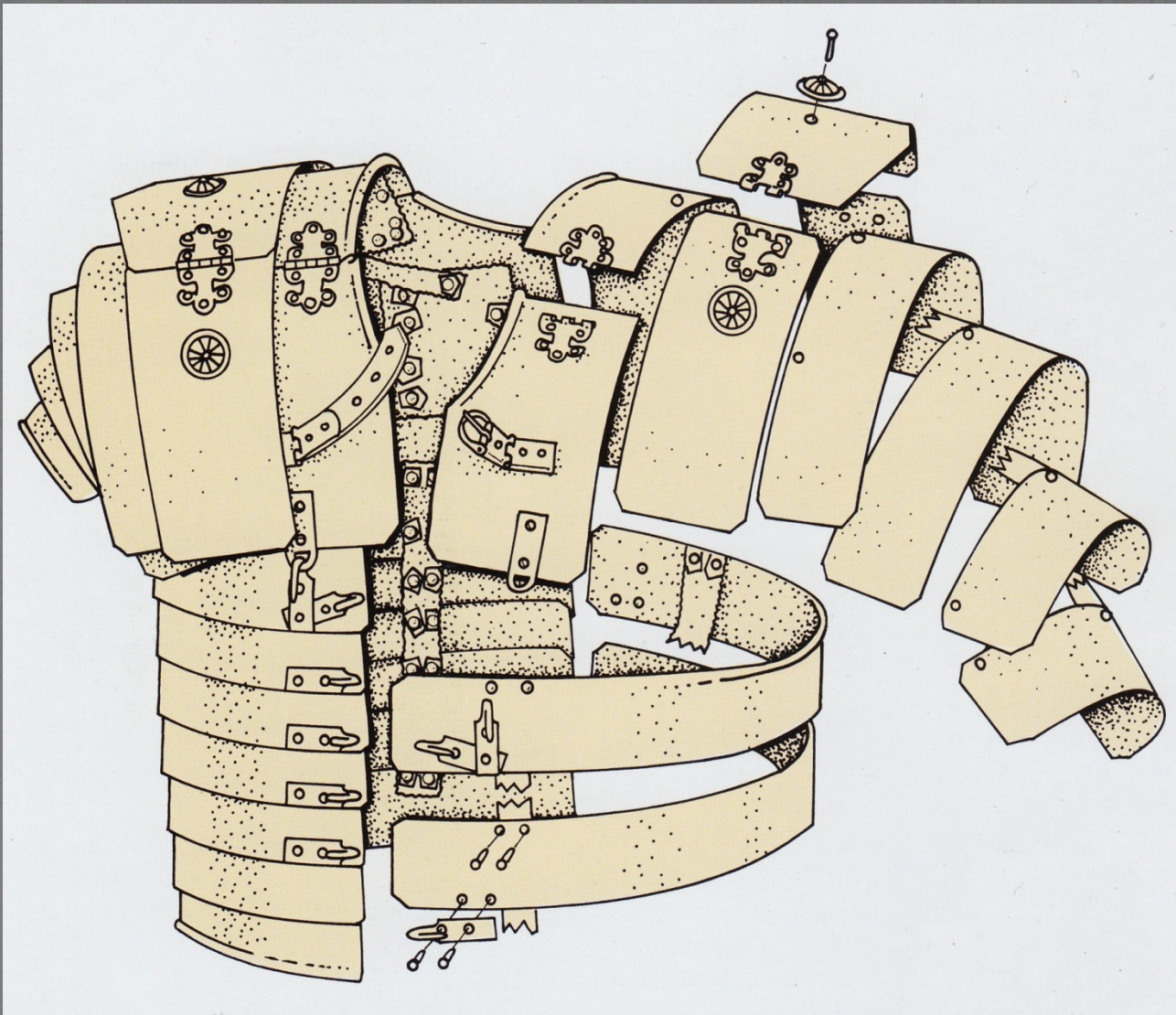

Figure 56: Early Principate armour – Corbridge type 'lorica segmentata' fittings. 1 Breastplate (London); 2–6 lobate hinges (2 Sheepen; 3 Rheingönheim; 4 Chester; 5 Hofheim; 6 Oberstimm); 7–11 decorated washers (7 Silchester; 8 Rheingönheim; 9 Longthorpe; 10 Chichester; 11 Chester); 12–17 hinged buckles (12 Sheepen; 13 Chichester; 14 The Lunt; 15 Rheingönheim; 16 Aislengen; 17 Vindonissa); 18–23 hinged strap fittings (18 Carnuntum; 19–20 Oberstimm; 21 Broxtowe; 22 Rheingönheim; 23 Räftissen); 24–30 tie loops (24 & 26 Hod Hill; 25 Räftissen; 27 Rheingönheim; 28 Carnuntum; 29 The Lunt; 30 Corbridge).

- pod všechny typy pancířů se nosil vypolstrovaný oděv, o kterém není mnoho známo
 - vyráběl se z látky
 - v pramenech znám pod názvy *thoramachus* nebo *subarmatis* - označení však není spolehlivé

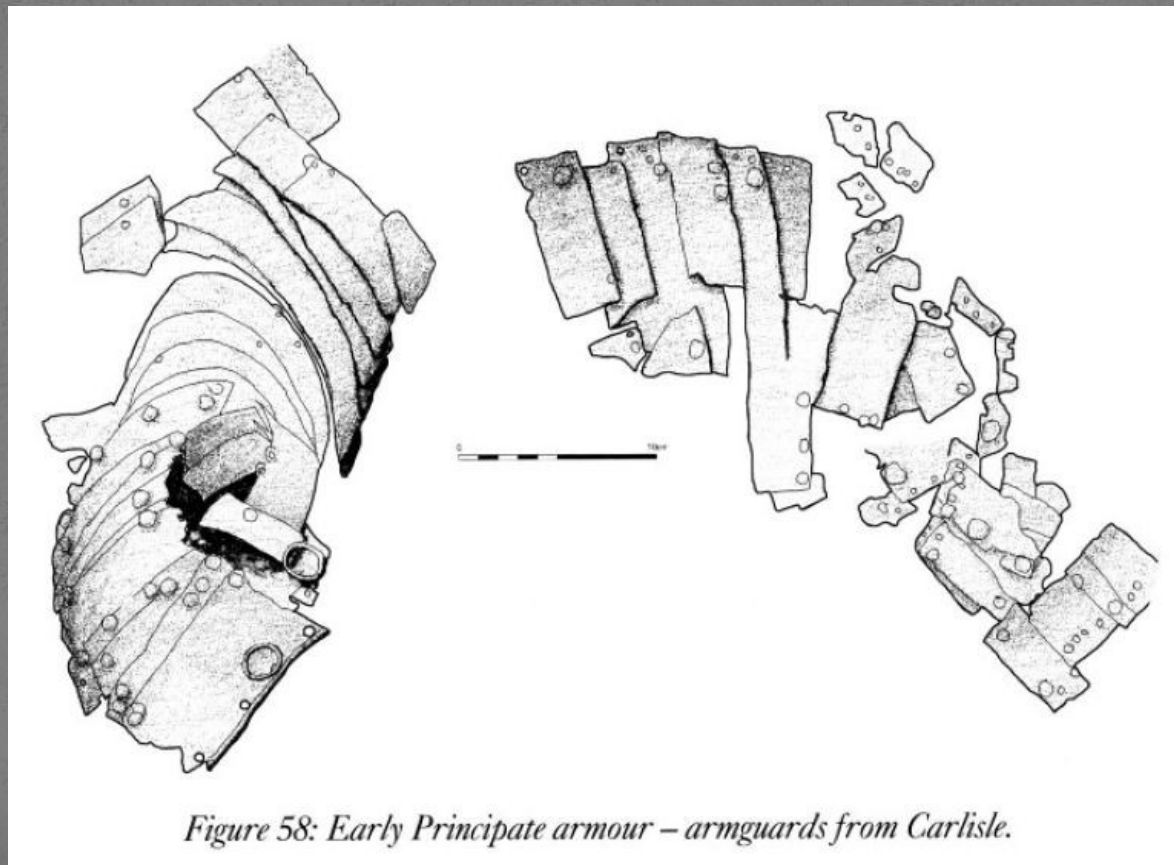
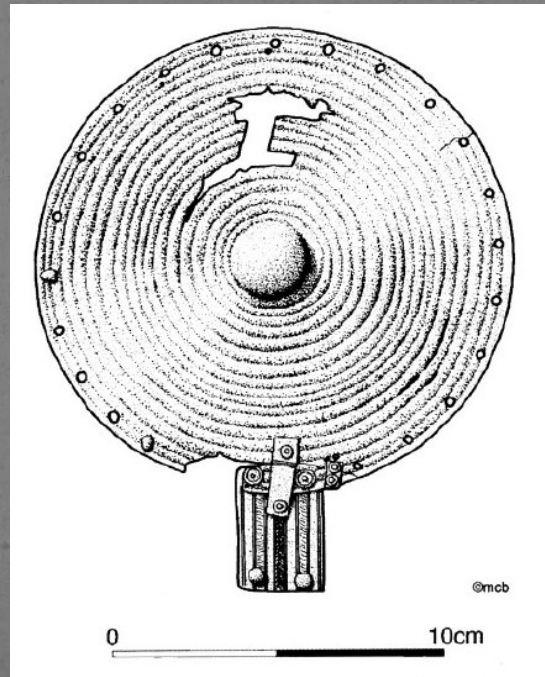

Figure 58: Early Principate armour – armguards from Carlisle.

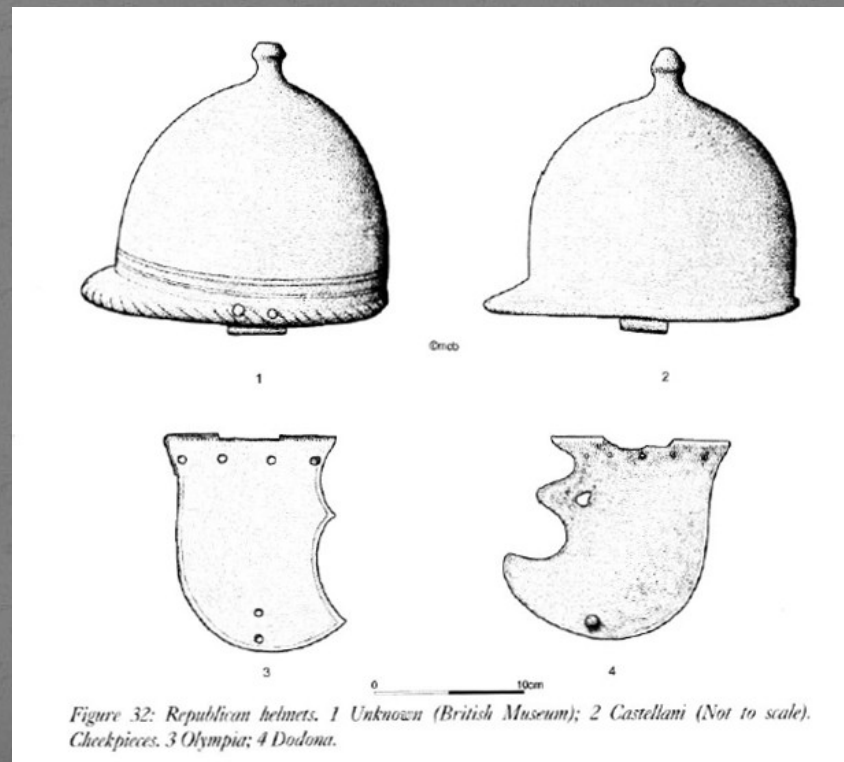
- mezi další typy patřili různé druhy kompaktních pancířů s naznačenou muskulaturou - svalové pancíře, zvoncové pancíře
- používány byly hlavně vyššími důstojníky a jezdci
- před profesionalizací armády - vzhledem k ceně zbroje nosili někteří vojáci pouze náprsní destičky čtvercového nebo okrouhlého tvaru, vyrobené z bronzu nebo železa, které se na hrud' připevňovali pomocí řemínků

Přilby

- stejně jako u pancíře známo několik typů => před reformami si každý zbroj obstarával sám
- Montefortino
 - nejběžnější typ, galský původ
 - vysoce vyklenutá skořepina zakončená držákem na chochol, opatřená výběžkem na ochranu šíje a zavěšenými líčnicemi
- etrusko-korintský typ
 - vyvinuta zřejmě z korintské přilby používané hoplity
 - silně omezovala sluch a vzhledem k malým otvorům na oči i výhled
 - italská varianta se nosila pouze s posunutím přilby do týla a otvory na oči tak plnili pouze dekorativní funkci
- z jižní Itálie přejaty i některé typy attických přileb - všechny zhotovovány z bronzového plechu

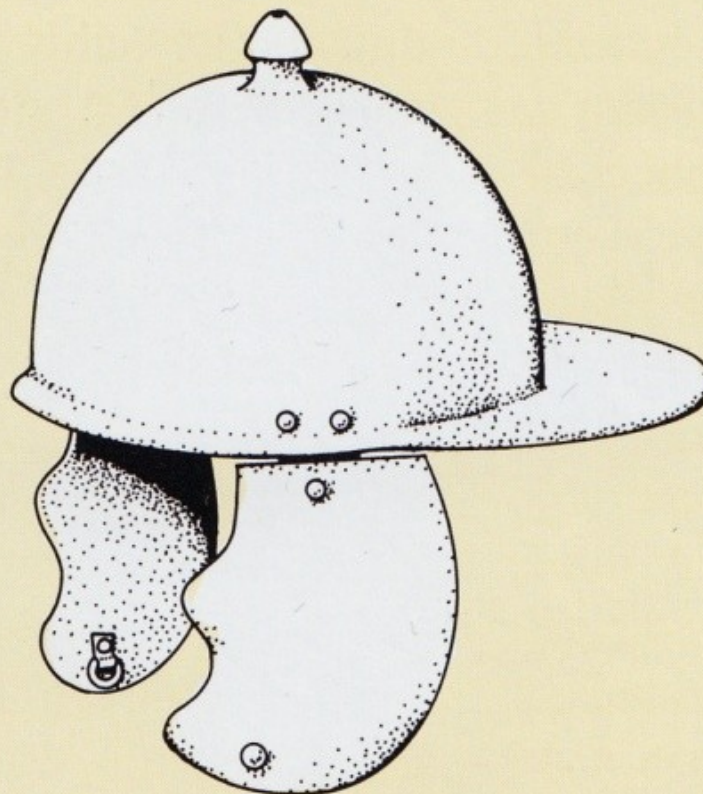
- za pozdní republiky byl používán i typ Coolus, který stejně jako typ Montefortino byl galského původu
- známy jsou i typy, které byly převzaty od Keltů - typ Agen a Port s širšími líčnicemi
- u jízdy byly používány všechny typy včetně boiótské přilby, která byla vyvinuta speciálně pro potřeby jezdce

Přilba pozdního typu

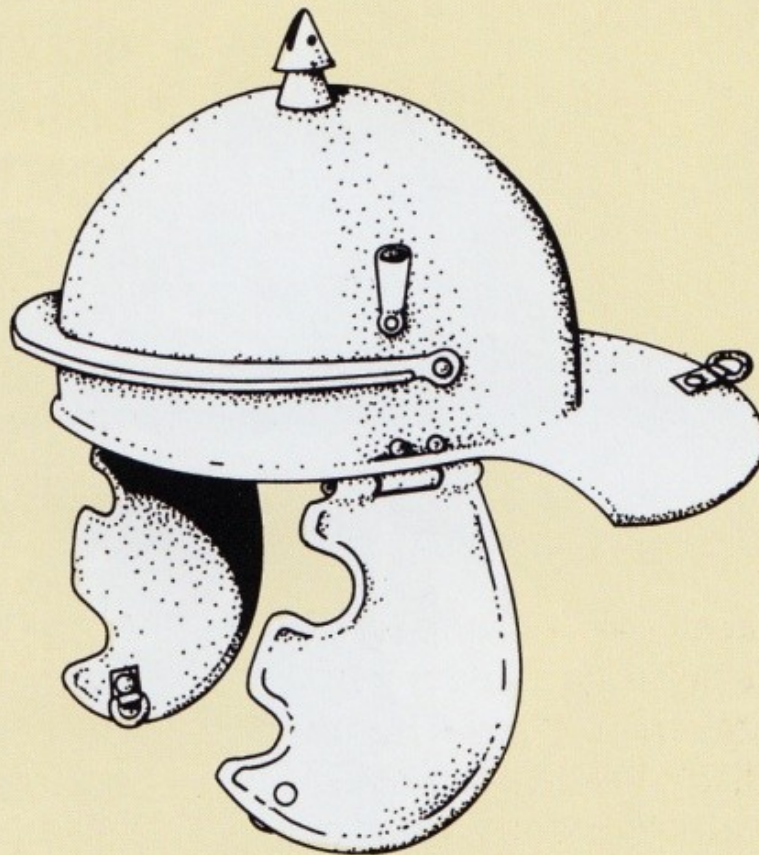
(1. století př. n. l.)

Montefortino má oproti mladším typům širší lícnice a širší týlní štítek. Poskytovala dobrou ochranu před ránou vedenou na temeno hlavy.

- přilby typu *Montefortino*, které byly běžné za republiky, byly na konci 1. st. př. Kr. nahrazeny typem *Coolus*
 - většina těchto přileb měla na vrcholu přilby tulejku pro chochol
 - poskytovaly větší ochranu týlu než předchozí typ
 - od poloviny 1. st. př. Kr. byla většina přileb opatřena vepředu štítkem - ten zde byl přidán patrně z důvodů zpevnění skořepiny bronzových přileb, které nebyly tak silné jako přilby vyráběné z kovu
 - štítek byl společně se skořepinou přilby vyroben z jednoho kusu kovu
 - pozdější exempláře typu *Coolus* se vyznačují širšími líčnicemi a ochranou týla
- z těchto přileb, společně s kombinací dalších prvků vznikají během císařství přilby galského a italického typu
- hlavním materiálem pro výrobu přileb je železo

Přilba typu Coolus (začátek 1. století n. l.) byla v mnohém podobná typu Montefortino, ale měla ještě širší lícnice a ochranu týlu. Také měla navíc zpevňující hřeben v přední části přilby, který měl chránit před útokem vedeným z tohoto směru.

- nejstarší typy přileb z doby císařství mají výřezy pro uši => postupně přidána jejich ochrana
- upravena byla také týlní záštita
 - nesměruje rovně, ale šikmo dolů
 - byla prodloužena a rozšířena - chránila z části i ramena
 - zadní část zesílena žebrovaním
- přední část přileb je opět opatřena štítkem pro vyztužení - ty se během času postupně stávají robustnější

- galské přilby
 - výrazným rysem galských přileb je plastické vyhotovení stylizovaného obočí v přední části přilby
 - okraje přileb jsou lemovány mosazí
 - nýty jsou zdobeny mosazí nebo vykládány emaillem

- italské přilby
 - od galských se liší pouze kvalitou zpracování, která je u nich vyšší

- oba typy přileb jsou vybaveny podélnými držáky na chochol

- při dalším vývoji se na konci 1. st. se projevují další tendence ke zpevňování přední a horní části skořepiny
 - na horní část přilby byly dodatečně připevněny 2 na sebe kolmé kovové pásky tvořících kříž - přilby také nazývány typ „velikonočního bochánku“
- postupné zpevňování horní části lze pokládat za hlavní systematický vývoj, kterým římské přilby procházely
 - tento vývoj byl dán skutečností, že právě horní část hlavy byla během boje nejvíce zranitelnou částí těla sečnými zbraněmi
- vývoj probíhal i u týlní záštity, kde nadále docházelo k jejímu prodlužování a rozšiřování
- typickým znakem římských přileb nadále zůstávalo ponechání volných uší a tváře - ochrana se řešila přidáním lícnic a ochrana uší přidáním kovových plátků

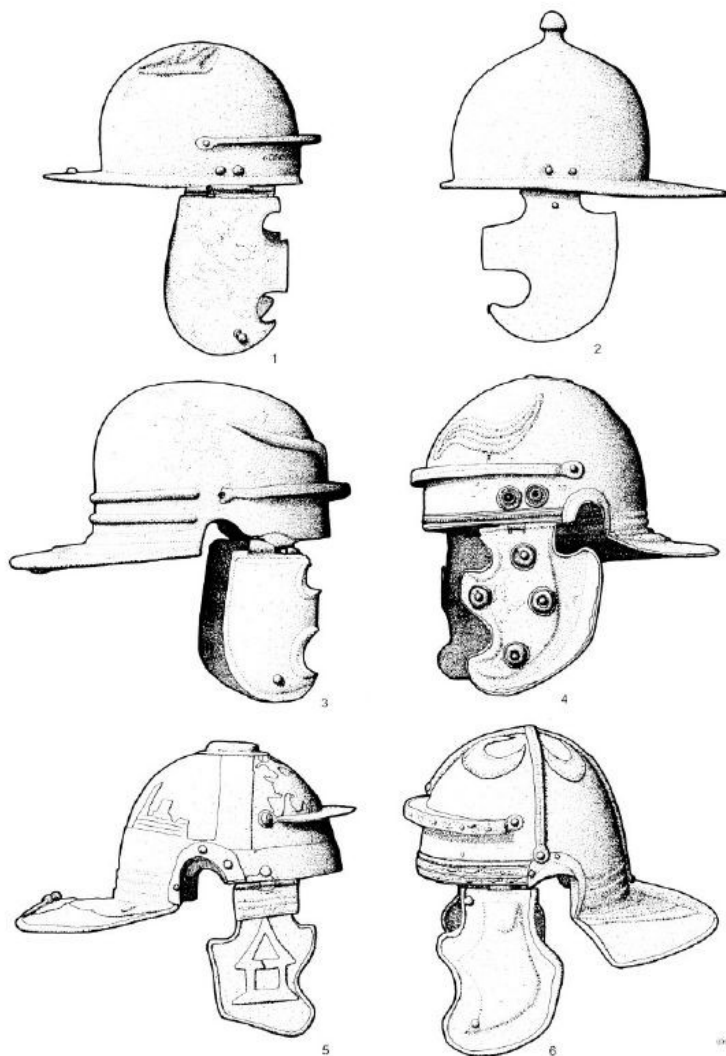
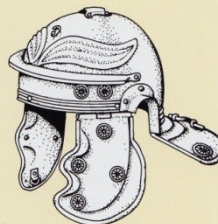
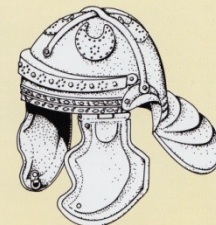

Figure 59: Early Principate helmets. 1 Coolus C (Schaan); 2 Montefortino F (Cremona); 3 Imperial-Gallic A (Nijmegen); 4 Imperial-Gallic D (Mainz); 5 Imperial-Italic D (Mainz); 6 Imperial-Italic G (Hebron). (Not to scale)

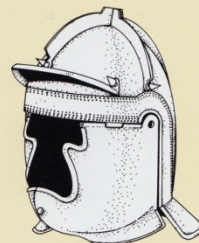
Galská přilba z období císařství (od poloviny do konce 1. století n. l.) nese prvky obou předchozích typů. Týlní štítek je nyní ještě širší, vyztužený žebry a směřující šikmo dolů, aby odklonil ránu cepeli.

Italická přilba z období císařství (začátek 2. století n. l.) se liší od galského typu tvarem jenom nepatrně, bývá ale obvykle méně zdobena. Mnoho jich má na vršku zpevňující kříž.

Tato železná přilba nalezená v Heddernheimu v Německu patřila pravděpodobně nějakému jezdcí, ale podobný trend se objevuje i u přilbě pěchoty.

Přilba typu Intercisa se svým vzhledem poměrně liší od starších typů. Skořepinu tvoří dvě části spojené uprostřed hřebem. Má malý týlní štítek a žádné zpevnění v přední části a na temeni přilby.

- jezdecké přilby
 - v několika směrech se od přileb pěšáků odlišovaly
 - téměř vždy byly uši jezdců zakryty líčnicemi => útok byl předpokládán hlavně z boku a zezadu – tento problém se z části řešil vyvrtáním několika otvorů
 - ochrana týlu byla hlubší, ale užší
- stejně jako u zbroje i přilby se nenosily přímo na hlavě
 - doloženy jsou podšívky a předpokládá se polstrování

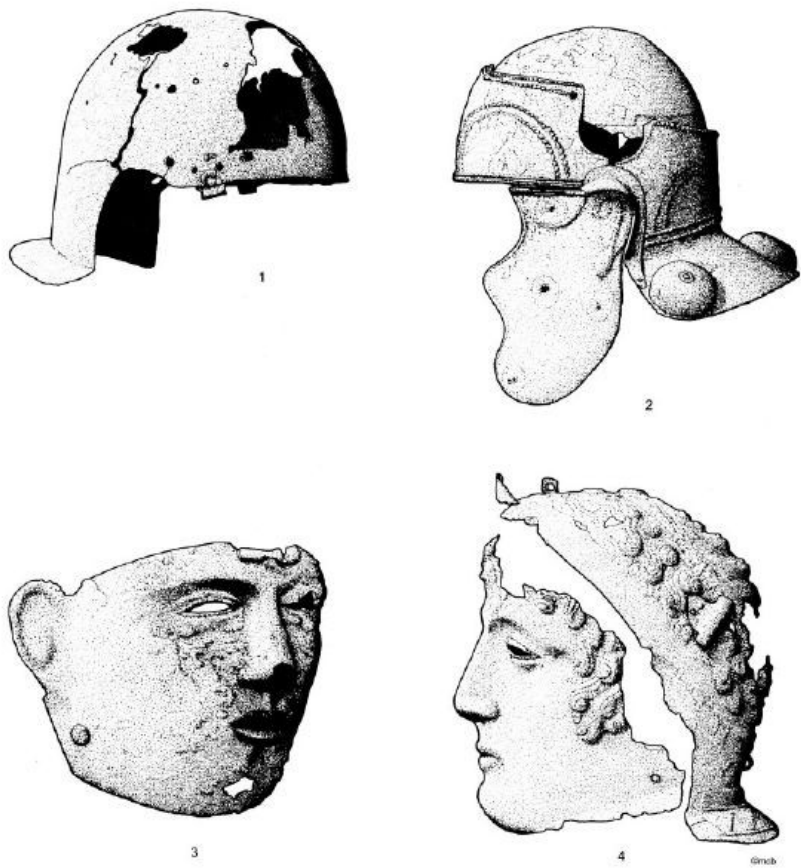

Figure 60: Early Principate battle and 'sports' cavalry helmets. 1, 4 Newstead; 2 Ely; 3 Chassenard. (Not to scale)

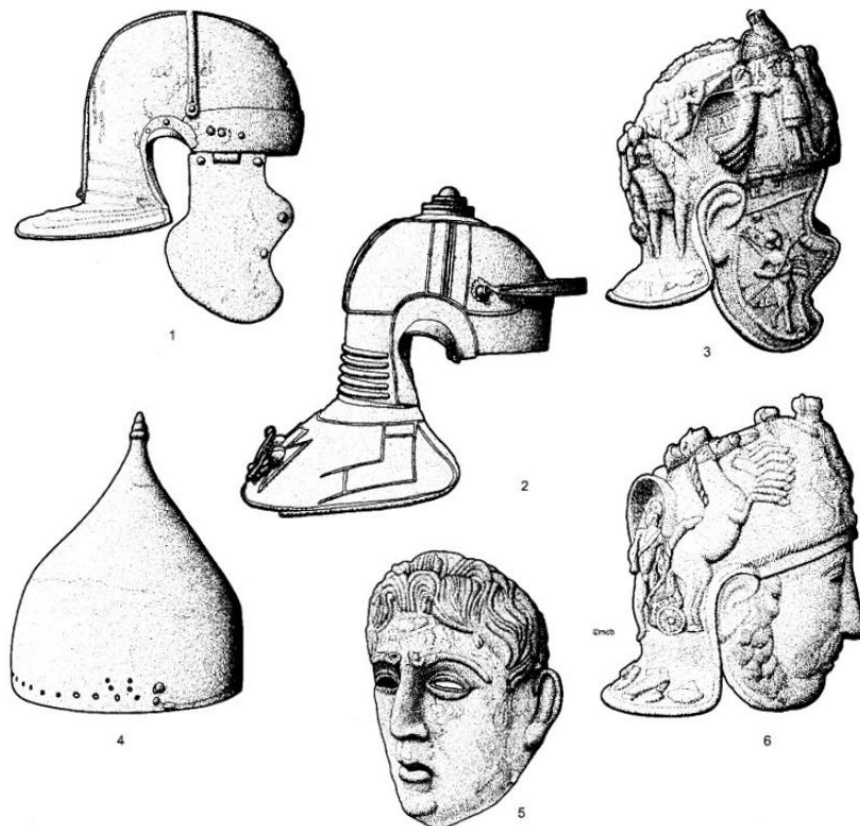

Figure 87: Antonine helmets. 1 Imperial-Italic infantry helmet (Theilenhofen); 2 Imperial-Italic H infantry helmet (Niedermörmter); 3 cavalry battle helmet (Nawa); 4 conical infantry helmet (near Intercisa); 5 'sports' cavalry helmet mask (Echzell); 6 'sports' cavalry helmet (Nawa). (Not to scale).

Štít - *scutum*

- podle Polybia - obdélný tvar, silně vypouklý
 - délka 120 cm, šířka 76 cm
- z vyobrazení je znám i oválný štít
 - zhotovený ze dvou vrstev dřevěných pruhů dýhy, které byly na sebe kolmo poskládány a následně potaženy telecí kůží
 - horní a dolní okraj byl chráněn železným kováním a ve středu železnou puklicí
 - dochovaný exemplář z Egypta => provedena rekonstrukce – váha štítu 10 kg
- jízda používala menší štíty asi okrouhlého tvaru

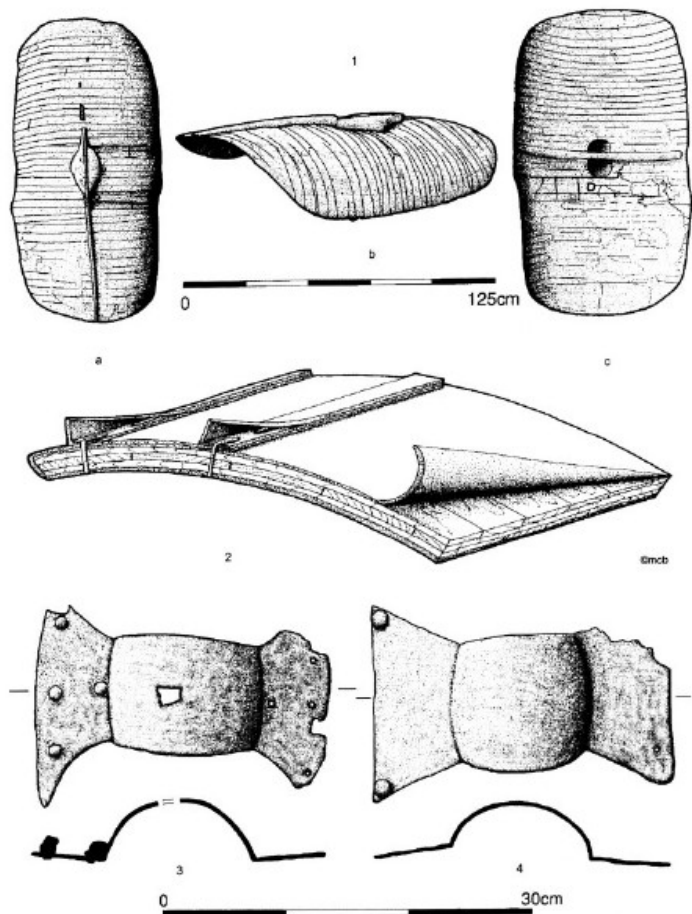

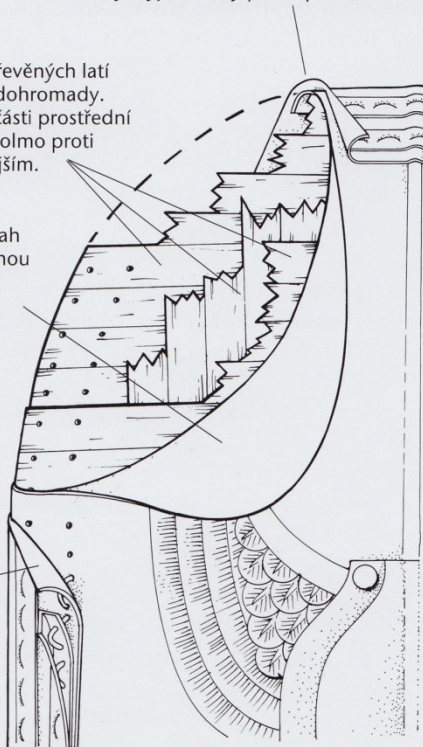
Figure 30: Republican shields. 1a-c Example found at Kasr al-Harit; 2 diagrammatic cross-section (not to scale); 3-4 bosses from Caminreal.

Kožený potah kryjící zadní část štítu přesahuje i do přední strany záhybem, který kryje kožený potah přední části.

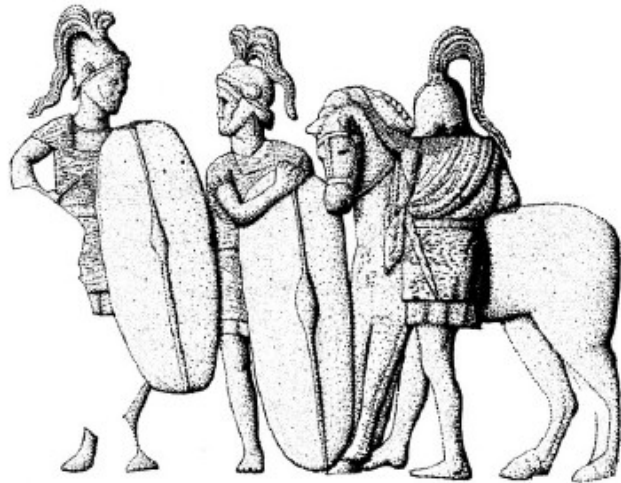
Tři vrstvy dřevěných latí sklížených dohromady. Jednotlivé části prostřední vrstvy leží kolmo proti oběma vnějším.

Kožený potah kryje dřevěnou konstrukci a dodává jí pružnost.

Kožený potah upevněný k dřevěné konstrukci.

Konstrukce štítu (scutum) založená na nálezu z Egypta a Polybiově popisu. Oválné scutum bylo velmi těžké, ale skýtalo spolehlivou ochranu. Bylo možné použít je případně i jako zbraň a srazit jím nepřítele k zemi nebo ho alespoň vyvést z rovnováhy.

1

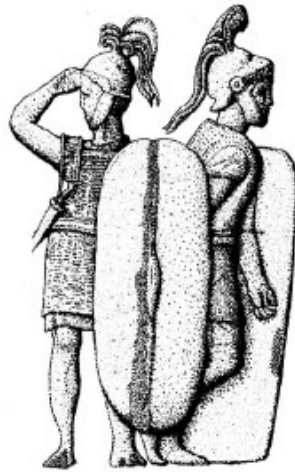
2

3

4

©mco

5

6

Figure 21: 'Altar of Domitius Ahenobarbus'. 1-2, 5-6 Legionaries; 3 cavalryman; 4 officer (tribunus?). (Not to scale).

Legionáři na konci 3. století př. n. l.

Výjev zachycující skupinku legionářů z doby druhé punské války (218–201 př. n. l.). Podobně jako všichni vojáci, i římscí legionáři strávili bezpochyby spoustu času čekáním – tato skupinka si je krátí hrou v kostky, která byla po dlouhá staletí oblíbenou zábavou všech římských společenských vrstev bez rozdílu. Vlevo se nachází *hastatus* nebo *princeps*, nad ním stojí *veles*,

vpravo klečí veterán z oddílu *triarii*. Tito muži sloužili v armádě pouze dočasně a výzbroj i výstroj si pořizovali na vlastní náklady – z toho vyplývá značná různorodost v oděvu, ochranné zbroji i zbraních. Doklady o výstroji a výzbroji římských vojáků v tomto období jsou nicméně značně kusé, a tak obrázek zůstává z velké části jen hypotetickou rekonstrukcí.

Pilum: Rekonstrukce tohoto *pila* je založena na nálezech z italského Talamonaccia a slovinského Smihelu. Kovový dřík je mnohem kratší než u pozdějších *pil*, jazýčkem je zasazen do žlábků v dřevěné násadě. Hlavice je podstatně robustnější než u pozdějších kopi.

Přilba: Muž má na hlavě přilbu typu Montefortino s vysokou skořepinou, která dobře chránila horní část hlavy, ale byla opatřena jen úzkým chráničem šíje. V tomto případě není doplněna chocholem, přesto ozdoba z koňských žíní nebo tři per byla běžnou věcí.

Náprsni destička: Polybios se zmiňuje o tom, že nemajetní legionáři, kteří si nemohli dovolit pancíř, si chránili hrudník jednoduchou kovovou destičkou, nejčastěji tvaru pravoúhlého, jak je vidět na obrázku, nebo tvaru okrouhlého.

Meč: Není zcela jasné, kdy přesně Římané přejali hispánský meč (*gladius hispaniensis*). Jednalo se patrně o napodobeninu meče používaného iberskými žoldněři, bojujícími v punských válkách na straně Kartága.

Vrhací oštěp: Hlavní zbraní *velitů* byly lehké vrhací oštěpy. V našem případě třímá lehkooděncem poměrně dlouhý oštěp s hrotem nasunutým na násadu a dva menší oštěpy s širším ostřím. Podle Polybia byl součástí výzbroje každého *velita* i hispánský meč, který však v této době ještě zřejmě nebyl příliš rozšířen – tento muž je proto vybaven jen krátkou dýkou.

Přilba: Legionář je vybaven zjednodušenou verzí přilby typu Montefortino bez lícnic chráničů, kolem skořepiny je ovinuta vlčí kůže. Podle

Polybia si *velité* tímto způsobem zdobili přilby, aby je jejich nadřazení uprostřed bitevních vřav snáze rozeznali.

Štít: *Velité* byli lehkooděnci určeni pro rychlý způsob boje, v němž by je těžké *scutum* zbytečně omezovalo. Namísto něj používali menší a výrazně lehčí okrouhlý štít.

Přilba: *Triarius* má na hlavě etrusko-korintskou přilbu, která byla patrně stejně rozšířená jako typ Montefortino. Je doplněna třemi pery, jež byla podle Polybia rudá nebo černá.

Štít: Jedná se o zcela běžné *scutum* s horní a dolní částí zpevněnou bronzovými kováními, středové žebro je uprostřed zesíleno kovovou puklicí. Rekonstrukce štítů tohoto typu jsou velmi těžké, jejich hmotnost se pohybuje kolem 10 kg. Kromě štítu je legionář vyzbrojen těžkým kopím o délce 2,4 m, používaným jako bodná zbraň.

Kroužková zbroj: Movitější legionáři nosili kroužkovou zbroj, kterou patrně převzali od Galů. Zdvouaná ramena fixovala zbroj na těle a zároveň zajišťovala dobrou ochranu v oblasti plecí.

Pozdější štíty

- známo několik variant - ty se však během doby příliš neměnily
- během 1 st. po Kr. se štíty trochu zkrátily, šířka zůstávala přibližně stejná
- tvar - obloukovitě prohnutý obdélník
 - známo je několik tvarových variant - mnoho štítů mělo rovný vršek a zaoblené nebo rovné strany; pravděpodobně existovaly i varianty s se zaobleným vrškem a rovnými stranami
- tvar a velikost je odvozován na základě dochovaných exemplářů a vyobrazení
 - z 1. a 2. st. je známo pouze velmi málo dochovaných exemplářů - např. z Masady, Holandska
 - ze 3. st. je znám štít nalezený v Dura Europos
 - obdélníkový tvar, obloukovitě prohnutý
 - na délku měl 102 cm, na šířku 83 cm
 - vyroben byl ze 3 vrstev tenkých dřevěných lamel, které byly k sobě přilepeny - síla štítu se uvádí asi 5 cm
 - štít neměl středové zesílení, pouze otvor pro štítovou puklici

- zadní strana byla zpevněna rámem a nacházelo se zde horizontální držadlo
 - přední i zadní strana byla potažena slabou kůží – na okrajích a rozích byla zesílena silnější vrstvou kůže => tato úprava nahrazovala dřívější (dražší) kovové kování
 - na základě repliky se váha odhaduje na asi 5,5 kg => u štítů se zesíleným středem se váha odhaduje na 7,5 kg
-
- pravděpodobně všechny štíty byly proti nepřízni počasí v době jejich nepoužívání chráněny koženými pouzdry
 - každý štít se také vyznačoval zdobením - obvykle se jednalo o zvláštní znaky - tzv. *deigmaty*
 - není ovšem známo, jestli tyto znaky byly určeny pro celou legii nebo třeba jen pro kohortu

(Zcela vlevo) Kresební rekonstrukce oválného, obloukovitě prohnutého štítu (scutum) provedená na základě nálezu z lokality Kasr al-Harīṭ v Egyptě. Motivy na štítu byly převzaty z vítězného oblouku v Orange v jižní Francii (používané byly přinejmenším od 3. století př. n. l.).

(Uprostřed vlevo) Prohnuté obdélníkové scutum podle nálezu z Dura Euphratos na řece Eufratu (1.–začátek 3. století n. l.)

(Vlevo) Rekonstrukce štítu s rovnými stěnami a zaoblenými okraji zhotovená na základně nálezů kožených pouzder. Z takových nálezů není možné rozhodnout, zda byly štíty prohnuté, nebo rovné (1.–2. století n. l.).

(Zcela vlevo) Rozměry tohoto plochého oválného štítu jsou založeny na rekonstrukci pouzdra štítu vykopaného ve Valkenburgu v Holandsku. Jeho výzdoba byla přejata ze štítu jednoho příslušníka auxiliárních jednotek na Trajánově sloupu (1.–3. století n. l.).

(Vlevo uprostřed) Ploché štít podle nálezu z Doncasteru. Na rozdíl od většiny římských štítů má vertikální rukojeť (1. století n. l.).

(Vlevo) Kresební rekonstrukce oválného štítu zhotovená podle nálezů z Dura Euphratos. Prává ruka postavy se nedochovala, rekonstrukce je proto jenom spekulativní (3.–4. století n. l.).

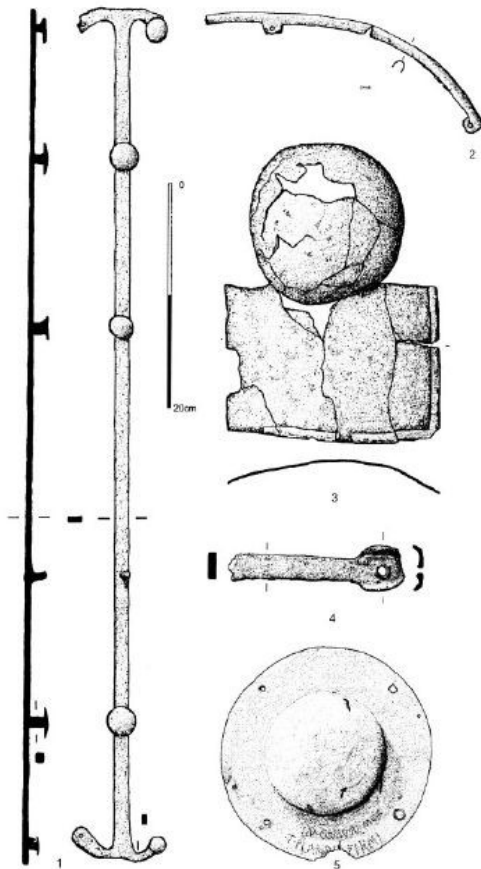

Figure 83: Antonine shield fittings. 1 shield strengthening bar (Iž a); 2 shield binding (Iž a); 3 curved rectangular iron shield boss (Iž a); 4 shield handgrip (Inveresk); 5 Copper-alloy boss from Butbach, belonging to Firmus in the turma of Placidus in the ala Moesica (the inscription also mentions the emperor Commodus – IM. CO. AV).

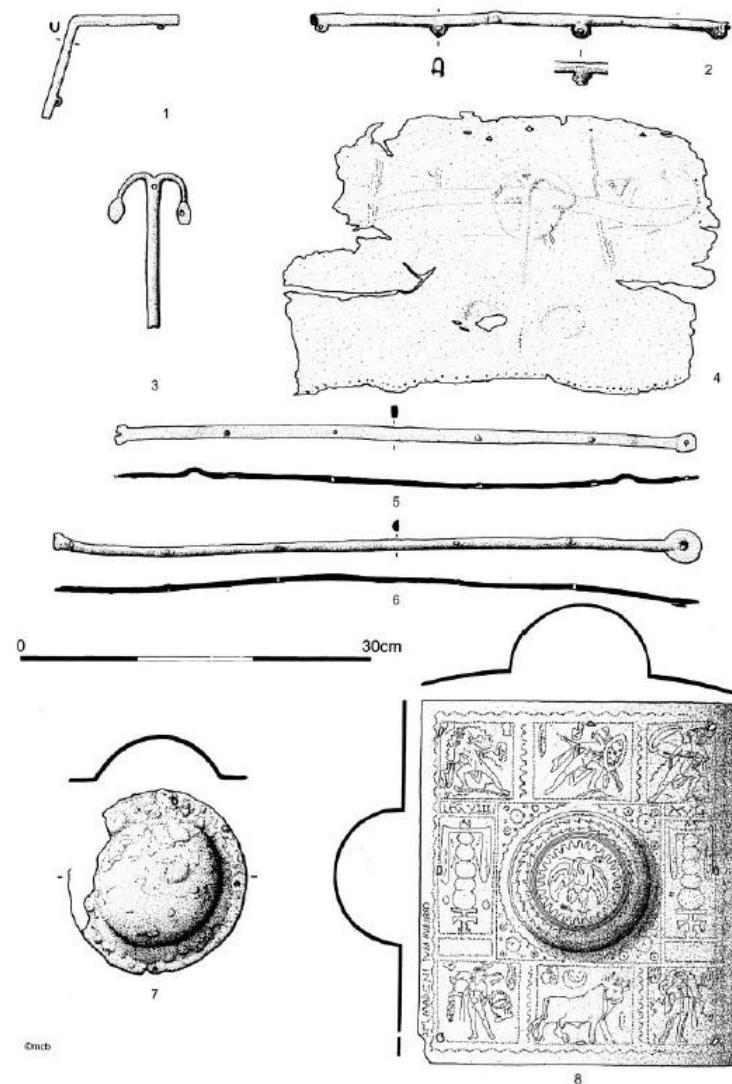

Figure 49: Early Principate shields. 1-2 Binding (1 Aislingen; 2 Spettisbury); 3 reinforcing strip (Newstead); 4 shield cover with impression of reinforcing strip; 5-6 handgrips (Newstead); 7 flat boss (Doncaster); 8 curved boss (Tyne at South Shields).

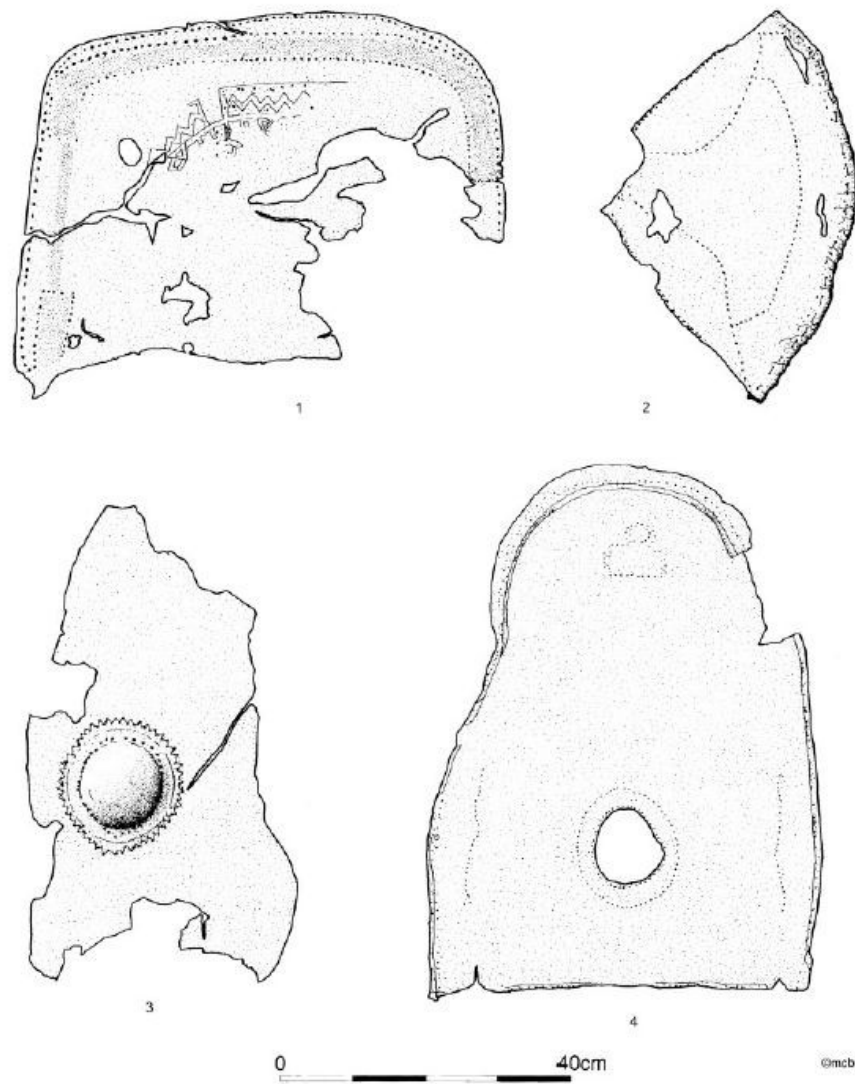

Figure 50: Early Principate shield covers. 1 Rectangular (Vindonissa); 2 circular (Castleford); 3 shield boss (Vindonissa); 4 oval (Valkenburg).

- štíty jízdy
 - jezdci byli vybaveni štíty, které byly podobné pěchotním - byly však ploché
 - většina z nich byla oválného tvaru, známy jsou ale i obdélníkové nebo hexagonální
- jeden z nalezených pochází z Doncasteru v Británii
 - datován je do 1. st. po Kr.
 - výstroj vojáka auxiliární jednotky
 - štít byl dlouhý 125 cm a široký 64 cm
 - strany měl rovné, horní a dolní strany zaoblené
 - vyroben opět ze 3 vrstev dřevěných lamel potažených kůží
 - madlo bylo vertikální
 - na základě rekonstrukce se udává váha 9 kg
- z Dura Europos je také znám oválný štít mnohem jednodušší konstrukce, který byl vyroben pouze z 1 vrstvy dřevěných prken
 - datován opět do 3. st. – používání těchto štítů se však předpokládá i pro období dřívější

Výstroj

- oblečení
 - běžným oblečením byla tunika, která byla oproti civilní trochu delší
 - jednalo se o velmi jednoduchý oděv, kdy byly dva stejně velké čtverce látky k sobě přišity na bocích a ramenou - nechávali se pouze otvory pro hlavu a ruce
 - tunika většinou měla krátké rukávy; u vyobrazení jezdců se však objevují i rukávy dlouhé

Náhrobek z Mohuče vojáka XIV. legie Geminy, který se jmenoval Publius Flavoleius Cordus. Muž je rovněž zobrazený jenom v tunice. Dobře je vidět jeho meč na pravé straně a dýka na levé, v pravé ruce drží pilum a na zádech má oválný štít. V levé ruce drží svitek, který snad naznačuje, že zastával nějaké úřednické místo. Když zemřel na začátku 1. století n. l. ve věku 43 let, měl za sebou 23 let služby, a mohl být tedy záhy propuštěn.

- mezi oblečení patřily i pláště a kapuce
 - vojáci nosili 2 druhy plášťů
 - *sagum* - jednoduchý obdélník z těžké vlněné látky, který byl sepnut na pravém rameni
 - *paenula* - nosila se jako pončo
 - měla oválný tvar s otvorem pro hlavu a někdy i kapucí
- u důstojníků, od centuriona výše, je znám také obřadnější oděv, tzv. *paludamentum* - nosilo se podobně jako tóga - nařasené a přehozené přes levou paži

- opasky

- byly velice důležitou součástí výstroje - byla k nim přichycena pochva na meč a v některých případech i na dýku
- byl důležitým symbolem vojáka
- měl zdobené přezky a někdy i navíc ozdobné destičky
- na začátku 1 st. se stalo módou nosit nejméně opasky dva - jeden pro meč, druhý pro dýku - na konci stejného století již byl běžný opět jeden širší opasek, i když i nadále někteří nosily opasků více
- během 1. a 2. st. se k opaskům připevňovalo několik řemínků pobitých ozdobnými nýty a na konci opatřeno ozdobným nákončím
 - jejich funkce není zcela jasně známa

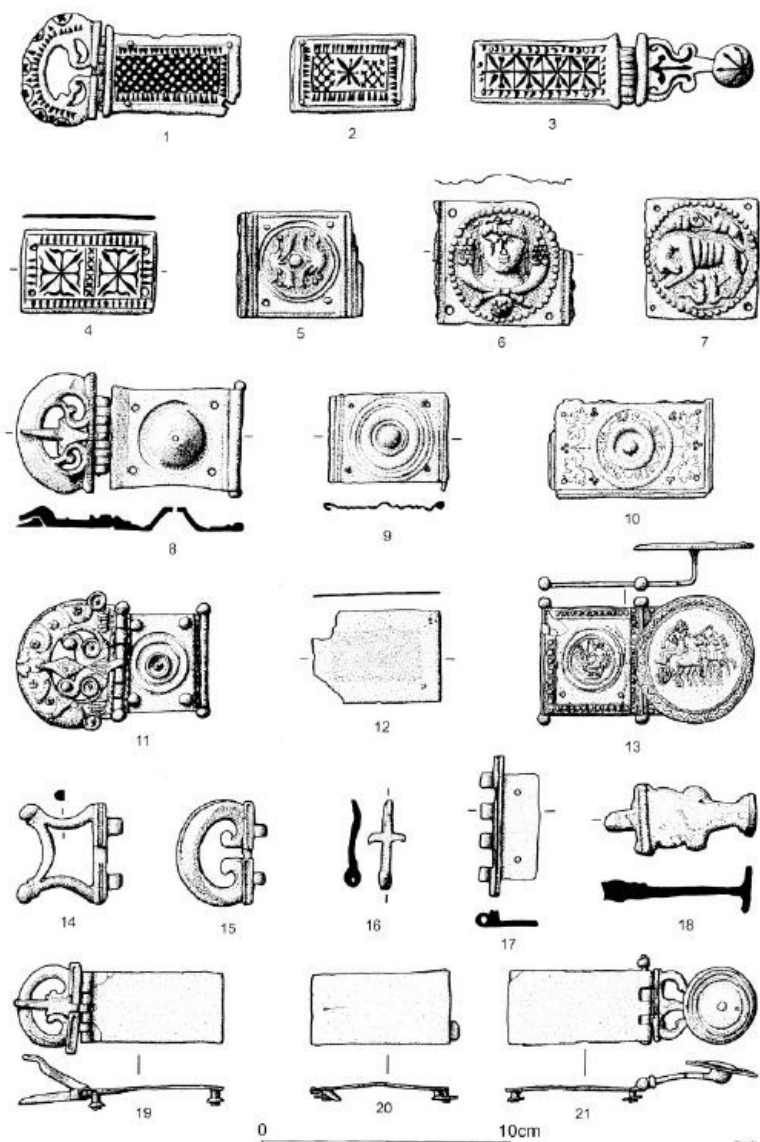

Figure 62: Early Principate belts. 1-3, 5, 15 Hod Hill; 4, 8-9, 18 Rheingönheim; 6 Rißtissen; 7, 14, 17 Oberstimm; 10 Colchester; 11 Tekije; 12 Mehrum; 13 Naples; 16 Verulamium; 19-21 Velsen.

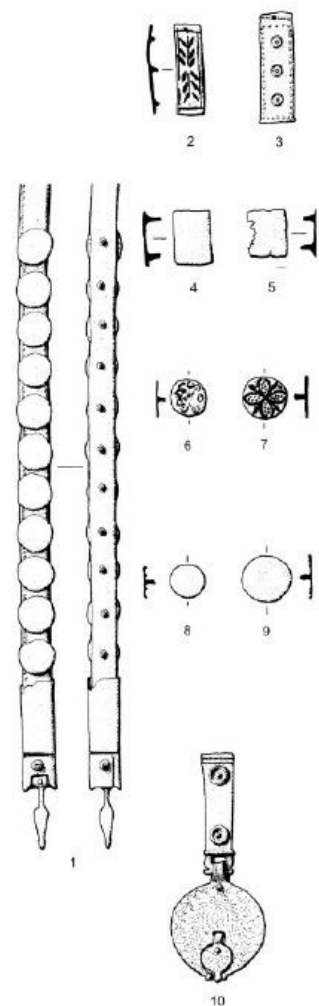

Figure 63: Early Principate aprons. 1 Rhine at Mains; 2, 4-5, 8-9 Rheingönheim; 3, 10 Tekije; 6 Caerleon; 7 Hofheim.

- boty

- asi nejznámější obuví jsou *caligae*
 - připomínají otevřené sandále - jednalo se však o pevnější obuv
 - skládají se ze 3 částí - podrážka, vnitřek a svršek - ty se svazovaly řemínky, aby těsněji seděly
 - nevýhodou bylo, že nechránili před nepříznivým počasím – předpokládá se tedy, že se do nich nosily ponožky
- od 2. st. se začínají objevovat nové druhy, které měly horní část více uzavřenou => později zcela *caligy* nahradily
- většina obuvi byla na podrážce opatřena cvočky

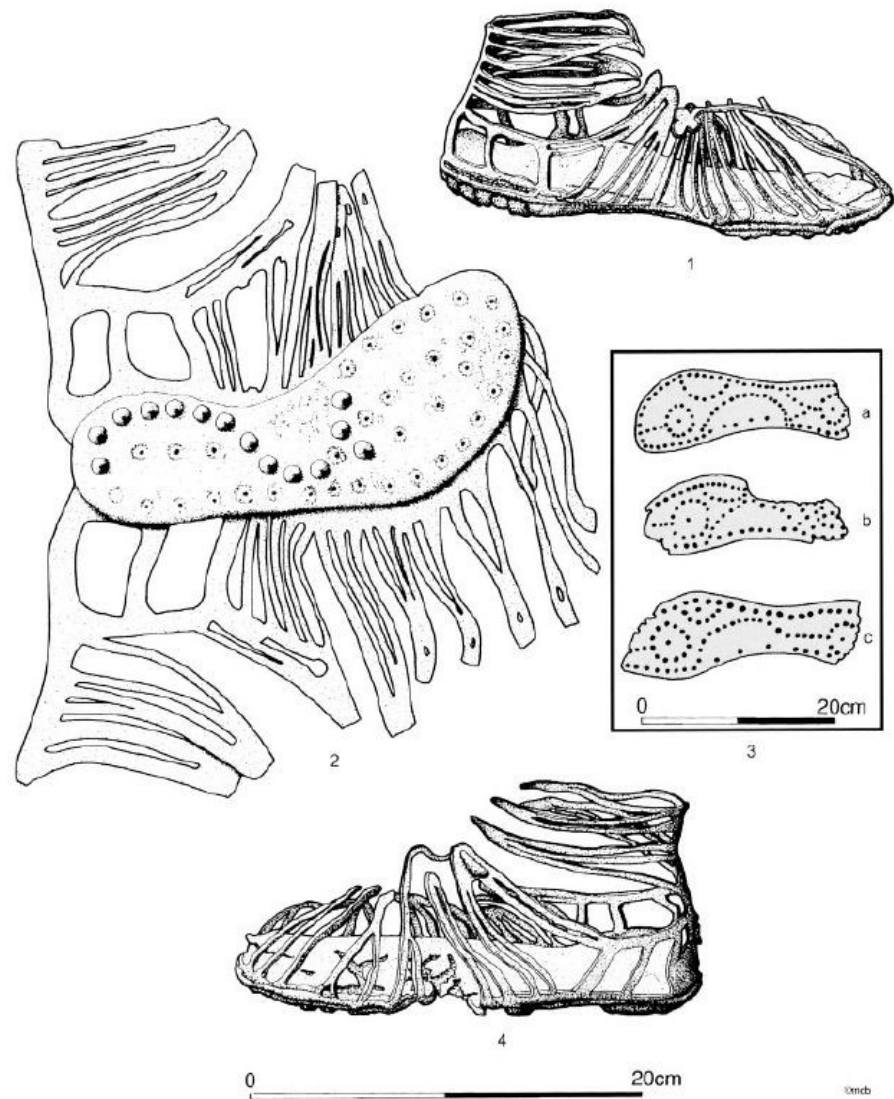

Figure 64: Early Principate footwear. 1 Complete caliga (Mainz); 2 underside of a caliga (Mainz); 3 caliga nailing patterns from a Valkenburg; b Xanten; c Velsen; 4 Complete caliga (Mainz).

Legionáři v Teutoburském lese v roce 9 n. l.

Na konci 1. století př. n. l. dobyl císař Augustus novou provincií Germánii, zahrnující území mezi Rýnem a Labem. V roce 9 n. l. zde nicméně došlo k mohutnému povstání v čele s králem kmene Cherusků Arminiem. Arminiovi se dařilo do poslední chvíle předstírat přátelství a věrnost Římu a vlákat tak legáta Publia Quinctilia Vara i s vojskem do léčky. Římská armáda tvořená XVII., XIX. a XIX. legií, třemi jezdeckými *alami* a šesti pomocnými sbory pěchoty byla v nepřehledném terénu uprostřed bažin

Teutoburského lesa napadena ze zálohy a po několika dnech zoufalého odporu zcela zničena. Varus před koncem bitvy spáchal sebevraždu, pouze malé hrstce jeho mužů se podařilo uniknout. Ztráta celé desetiiny veškeré římské branné moci stárnoucího Augusta hluboce zasáhla – bloudil prý po svém paláci, tloukl hlavou do stěn a křičel: „Vare, Vare, vrať mi mé legie!“ Do Germánie bylo sice vysláno další římské vojsko, které způsobilo Arminiovi řadu ztrát, získat ztracenou provincii nazpět se však již nepodařilo.

Přilba s maskou: Ačkoli se obvykle předpokládá, že tento typ přilby nacházel uplatnění pouze při slavnostních příležitostech, náleží z Kalkriese napovídá, že se používala i v boji. Máme též k dispozici náhrobek *signifera*, zobrazeného patrně právě s tímto druhem přilby.

Signum: Základní tvar standarty centurie se po dlouhá staletí zřejmě příliš neměnil. Počet jednotlivých disků patrně udával totožnost jednotky, symbol ruky byl původně asi odznakem manipulu (*manus* – ruka). Povšimněte si vyčnívajícího držadla ve spodní části násady. Standarty se často zabodávaly do země a jejich opětovné vyzvednutí vyžadovalo určitou sílu.

Šupinový zbroj: Vyobrazení *signifera* má na sobě pancíř z bronzových šupin, které po vyleštění propůjčovaly tomuto strážci pýchy celé centurie velkolepý vzhled.

Štít: Standarty římské armády rozhodně nebyly lehké, zejména pak *signa*, obtěžkaná obvykle značným počtem vyznamenání a dalších ozdob. Pro jejich nosiče by tudíž bylo užívání běžného *scuta* značně problematické a nepraktické. Proto byli *signiferové* vyzbrojeni zřejmě jen malým okrouhlým štítem.

Zvířecí kůže kryjící přilbu: Dalším odznakem *signifera* byla zvířecí kůže kryjící hlavu a ramena, což přispívalo k majestátnímu vzhledu nositele. Tento starobylý zvyk měl zřejmě totemový původ.

Přilba galského typu z doby principátu: Tento muž má na hlavě přilbu galského typu, který byl zřejmě v polovině 1. století n. l. běžný. Příčný chochol je odznakem hodnosti centuriona – právě takto mohl vyhlížet Caelius Rufus, známý z náhrobní stély vyobrazené na jedné z předchozích stran.

Pancíř: Centurio má na sobě šupinový pancíř a přes něj kožené řemeny na zavržení vyznamenání včetně okrouhlých odznaků (*phalerae*) a *torquese* (nákrčníku). Za Caesara bylo běžné zdobit se získanými řády do bitvy a tato praxe zřejmě přetrvávala i do doby principátu.

Přilba typu Coolus: Hlavu vojáka kryje bronzová přilba staršího typu Coolus, který záhy z velké části vytlačily z užívání galská a italská přilba podobného typu, jaký zde má na hlavě centurio.

Lamelový zbroj: Část tohoto typu pancíře označovaného jako *lorica segmentata* byla nalezena v Kalkriese a představuje nejstarší známý doklad tohoto typu zbroje, jehož existenci jsme před tímto objevem měli potvrzenou až od poloviny 1. století n. l.

Meč: Legionář je ozbrojen *gladiem* typu Mohuč, na rozdíl od centuriona, který je vybaven novějším pompejským typem.

Scutum: Legionář se kryje velkým obdélným štítem, jenž mu poskytuje maximální ochranu. Jaký přesný typ štítu používali vojáci XII. legie, není známo, tento je odvozen z vyobrazení na Trajánově sloupu.

Voják v 1. století n. l.

Na obrázku jsou zobrazeni dva legionáři z XIV. legie Geminy na vojenském tažení v Británii v roce 60 n. l. vedeném proti povstání královny Boudiccy. Tato legie sehrála významnou roli při konečném římském vítězství a císař Nero ji za to odměnil titulem *Martia Victrix*. Oba muži mají na sobě lamelové pancíře (*lorica segmentata*) a přilby galského typu z období císařství. Při aktivní službě

se vzhled vojáků poněkud lišil od typického obrázku římského vojáka. Tito muži mají na sobě potrhane a záplatované tuniky a svou výstroj museli přizpůsobit severoevropskému podnebí. Některé zobrazené detaily zůstávají předmětem dohadů, ale jsou založeny na interpretacích vycházejících z dochovaných nálezů.

Opasek: Vojákův opasek byl důležitým symbolem jeho postavení, odlišoval ho od civilistů. Většina jich byla bohatě zdobena a opatřena „zástěrkami“ tvořenými několika řemínky.

Takové řemínky bývaly ukončeny bronzovými závěsky a zdobeny řadou nýtů. Kovové ozdoby na konci řemínků cinkaly, kdykoliv se muž pohnul, čímž zdůrazňovaly jeho přítomnost. Ovšem

nebyly příliš praktické, a proto si je tento muž raději obtočil kolem opasku, než aby je nechal volně se houpat.

Batožina: Na rozdíl od dnešních vojáků římské pěšáky nenosili batožinu na zádech. Namísto toho ji měli zavěšenou na tyči, kterou nosili přes rameno. Podle jedné teorie byla za pochodu tato tyč připevněna k ratišti *pila*, jako je tomu i na tomto obrázku. Jak zavazadlo přesně vypadalo, nevíme, stejně jako neznáme způsob, jakým bylo připevněno k tyči. V tomto případě má voják bronzovou pánev na vaření (*trulleus*) přivázanou ke krátké tyčce připevněné příčně na holi nesené přes rameno.

Pilum: Bodec na druhém konci umožňoval zapíchnout oštěp do země, železný hrot tohoto *pila* je připevněný k dřevěnému ratišti pomocí širokého řapu. Rekonstrukce je provedena na základě nálezů z Oberadenu z počátku 1. století n. l.

Štít (*scutum*): Tento voják navléká na štít kožené pouzdro. Na štítu je vidět symbol jeho legie, přejatý z náhrobku jednoho *aquillifera*. Číslo legie se na nápisech často objevuje ve tvaru XIII, jako je tomu i na obrázku, namísto obvyklejšího XIV.

Ponožky a boty: Kvůli zimě mají tito vojáci na nohou ponožky. Zmiňují se o nich i tabulky nalezené ve Vindolandě. Ponožky bez špičky jsou také zobrazeny na jedné památce líčící přehlídku pretoriánského oddílu. Ve 2. století n. l. otevřené *caligae* v chladnějších provinciích většinou nahradily různé typy uzavřené obuvi.

Kožené pouzdro štítu: Štíty mívaly kožené pouzdro, které se sundávalo jenom v bitvě nebo při oficiálních přehlídkách. Několik dochovaných pouzder nám poskytuje cenné informace o velikosti římských štítů. Mnoho jich bylo zdobeno, obvykle kusy kůže našitými na pouzdro. Kromě názvu legie jsou na tomto pouzdru zobrazení dva kozorozi – znamená Augusta, zakladatele XIV. legie Geminy.

Kalhoty: Pod tunikou mají tito vojáci vlněné kalhoty. Zobrazeny jsou na celé řadě památek a zmiňují se o nich i tabulky z Vindolandy.

Auxiliární jízda na konci 1. století n. l.

Tři příslušníci auxiliární jízdy obětují zdobenou obličejovou přilbu místnímu božstvu. Praxe zasvěcovat určité předměty jejich vhozením do vody (řeky, jezera, studánky nebo pramene) byla před příchodem Římanů běžná u mnoha keltských a germánských kmenů mladší doby železné. Římská říše jen velmi zřídka aktivně potlačovala domorodá náboženství, zdá se proto zřejmé, že řada příslušníků pomocných sborů bez problémů pokračovala

u uctívání vlastních božstev. Velký počet dochovaných římských přileb byl nalezen právě na dně vodních toků. Po dlouhou dobu byly tyto nálezy interpretovány jako náhodné ztráty, zdá se však mnohem pravděpodobnější, že v řece skončily záměrně jako součást určitého rituálu. Ačkoli se tato praxe původně omezovala jen na příslušníky pomocných jednotek, stejně jako řada dalších náboženských praktik se časem rozšířila po celé římské říši.

Kroužková zbroj: Kroužková košile v tradičnějším stylu převzatém od galských kmenů je zesílena v oblasti ramen.

Přilba: Železná přilba připomíná nález z německého Hedderheimu. Díky širokým lícnicím, které zakrývají i uši, poskytuje dobrou ochranu celému obličejí. Ve viru boje, v němž se srazily dvě jízdní jednotky, hrozilo vojákovi nebezpečí především z boku a zezadu.

Kroužková zbroj: Kroužková košile (*lorica hamata*) kryje i stehna, okraje jsou lemovány ozdobnou zubatou bordurou, kterou můžeme spatřit u vojáků na Trajánově sloupu. Za principátu byl tento typ zbroje rozšířen ve všech částech armády.

Přilba: Podle většiny badatelů se nošení přilby s obličejovou maskou a naznačenými vlasy omezovalo na slavnostní příležitosti, je však možné, že tento druh přilby byl rozšířen mnohem víc jak mezi vojáky, tak mezi důstojníky toužícími udělat dojem. Předmět tak drahý a luxusní byl patrně i velmi vhodnou obětinou.

Kopí: Hlavní zbraní většiny příslušníků auxiliárních jednotek bylo bodné kopí, pro házení se používal lehčí typ. Malá část těchto jednotek byla namísto něj vybavena lukem nebo dvouručním oštěpem známým jako *contus*.

Přilba: Řada přileb příslušníků jízdy byla zdobena reliéfními kudrlinkami, které budily dojem vlasů. Obvykle se jednalo o tenkou vrstvičku cínu přiletovanou na bronzový podklad. Našlo se i několik exemplářů přileb s vlasy zhotovenými z pravé zvířecí srsti. Snad se jednalo o módní záležitost mezi příslušníky pomocných sborů germánského původu, například Batavů.

Přilba: Železná přilba inspirovaná nálezem z Ely ve východní Anglii. Je zdobená a kryje uši, podobně jako přilba sousedního vojáka však není vybavena štítkem k ochraně čela ani hřebenem na temeni hlavy.

Šupinová zbroj: Tento druh šupinové zbroje se základním tvarem velmi podobá kroužkové košili, kterou má na sobě příslušník *aly*. Nálezy šupin z těchto pancířů jsou poměrně běžné a značně se liší velikostí i tvarem. Šupinový pancíř byl méně pružný a poddajný než zbroj kroužková, ale vyhlížel velmi působivě. Zdá se, že ho nosili především příslušníci jízdy smíšených kohort, *al* a též některé jednotky pěchoty.

Štít: Plochý štít oválného tvaru se symboly inspirovanými reliéfy z Trajánova sloupu. Některé jízdní jednotky používaly dlouhé štíty ve tvaru šestiúhelníku.

Tunika: Tunika s dlouhými rukávy je spíše galského typu, jaký můžeme spatřit na celé řadě náhrobků příslušníků jízdy. Jeho spolubojovníci mají na sobě tradičnější vojenské tuniky.

Meč: Oba klečící vojáci mají na levém boku zavěšen dlouhý meč (*spatha*). Navzdory jejich délce (o stopu delší než *gladius*) víme z řady vyobrazení, že se tato zbraň nosila i na pravém boku.

- standarty

- *aquila* - orel

- asi nejcennější symbol
 - za doby republiky byl stříbrný nebo alespoň postříbřený => za principátu byl ze zlata nebo pozlacený
 - standarta s orlem byla většinou jen v jednoduchém provedení, ale známy jsou i vyobrazení kde je orel doplněn několika disky, podobně jako tomu bylo u *signy*

- *signum*

- jednalo se o standartu, kterou měla každá centurie, kterou nesl poddůstojník *signifer*
 - signa bývala ukončena buď zdobně provedeným hrotem kopí, nebo otevřenou dlaní
 - samotná žerd' standarty byla ozdobena několika různými symboly, věnci a 2 až 6 *falérami*
 - význam těchto symbolů však není znám
 - u otevřené dlaně se uvádí, že byla původně znakem manipulu => od lat. *manus* = ruka

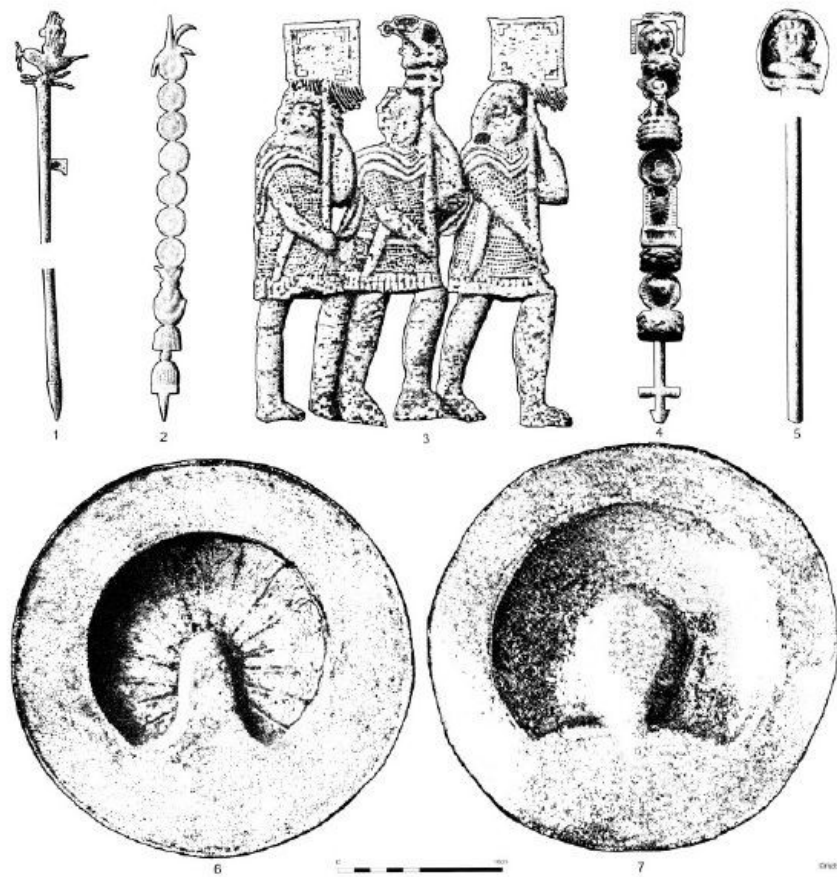

Figure 65: Early Principate standards. 1 legionary eagle (Gn. Musius, Mainz); 2 legionary signum (Q. Luccius Faustus, Mainz); 3 vexillarii (Adamclisi); 4 praetorian signum (M. Pompeius Asper, Tuscutum); 5 auxiliary imago (Genialis, Mainz); 6-7 possible imago phaleracae (Newstead). 1-5 not to scale.

- *vexillum*

- praporec - tradičně červený
- před bitvou označoval místo v táboře, kde sídlil velitel; na bitevní poli pak jeho pozici
- jednalo se také o standartu oddílů, které operovali mimo svou mateřskou jednotku => *vexillationes*
- vlajka se nosila na žerdi zavěšené na vodorovném břevnu
- jeden exemplář byl nalezen v Egyptě - byla na něm vyobrazena bohyně vítězství na červeném pozadí

- *imagines*

- portréty císaře a členů jeho nejbližší rodiny, které se připevňovaly na žerdě a nosily společně se standartami
- měli připomínat přísahu a loajalitu císaři

- *draco* - drak

- používán jízdními jednotkami od počátku 2. st
- používal se při průvodech a jiných příležitostech
- jednalo se o bronzovou hlavu s rozevřenými ústy, ke které byl připevněn pruh látky

Taktika boje

- nemáme přímý manuál popisující taktiku boje
- rozestavení vojáků popisuje Polybios a Vegetius
 - podle Polybia stály vojáci ve formaci, kdy mají mezi sebou vzdálenost 1,8 m a jednotlivé řady rozestup 1,8 m
 - Vegetius uvádí vzdálenost mezi muži 0,9 m a rozestup řad 2,1 m
 - jako pravděpodobnější se uvádí Vegetius
- formace armády nebyla vždy stejná a měnila se na základě momentálních podmínek a taktické situace
- prvním krokem v bitvě bylo zastrásování nepřítele
 - to mohlo zahrnovat několik způsobů - barbaři praktikovali hluk - bojový pokřik, bubínky, trubky
 - profesionální armáda praktikovala jiný postup => směrem k nepříteli postupovala pomalu a potichu
- když se k nepříteli dostali asi na vzdálenost 10-15 m vrhli vojáci pila - teprve poté začali římské vojáci křičet, ozvali se trumpety (*cornu*) a všichni začali běžet

- tento způsob mohl zastrašit nepřítele, který mohl znamenat jejich útěk, nebo velmi krátký střet
- pokud ani k jednomu nedošlo následoval boj muže proti muži
- ve vlastním boji bylo cílem srazit soka na zem a zaujmout jeho místo a narušit nepřítelovu formaci
- ve vlastním boji pravděpodobně nedocházelo k velkým ztrátám => k těm docházelo, pokud se jeden z nepřátel dal na útěk, čímž se stal snadným cílem

- ještě před nebo během střetu pěších oddílů mohli do boje zasáhnout jednotky se zbraněmi delšího dosahu - lučištníci, prakovníci nebo jednotky s metacími zbraněmi
 - rozestavění a pohyb těchto jednotek závisel na taktické situaci
 - lučištníci tak mohli být seřazeni v semknuté formaci nebo rozvinuti za pěchotu
 - artilerie nebyla zcela běžná z důvodu mobility - ta se zajišťovala umístěním stroje vůz tažený mezkem
 - její výhodou však byl větší dostřel a větší průraznost

Barbarské vojsko se před salvou oštěpů semklo k sobě a vojáci se přikrčili za své štíty, jako kdyby kráčeli proti silnému větru. Většina vojáků na sobě neměla pancíře, takže někteří padli, jakmile římské oštěpy prorazily štíty.

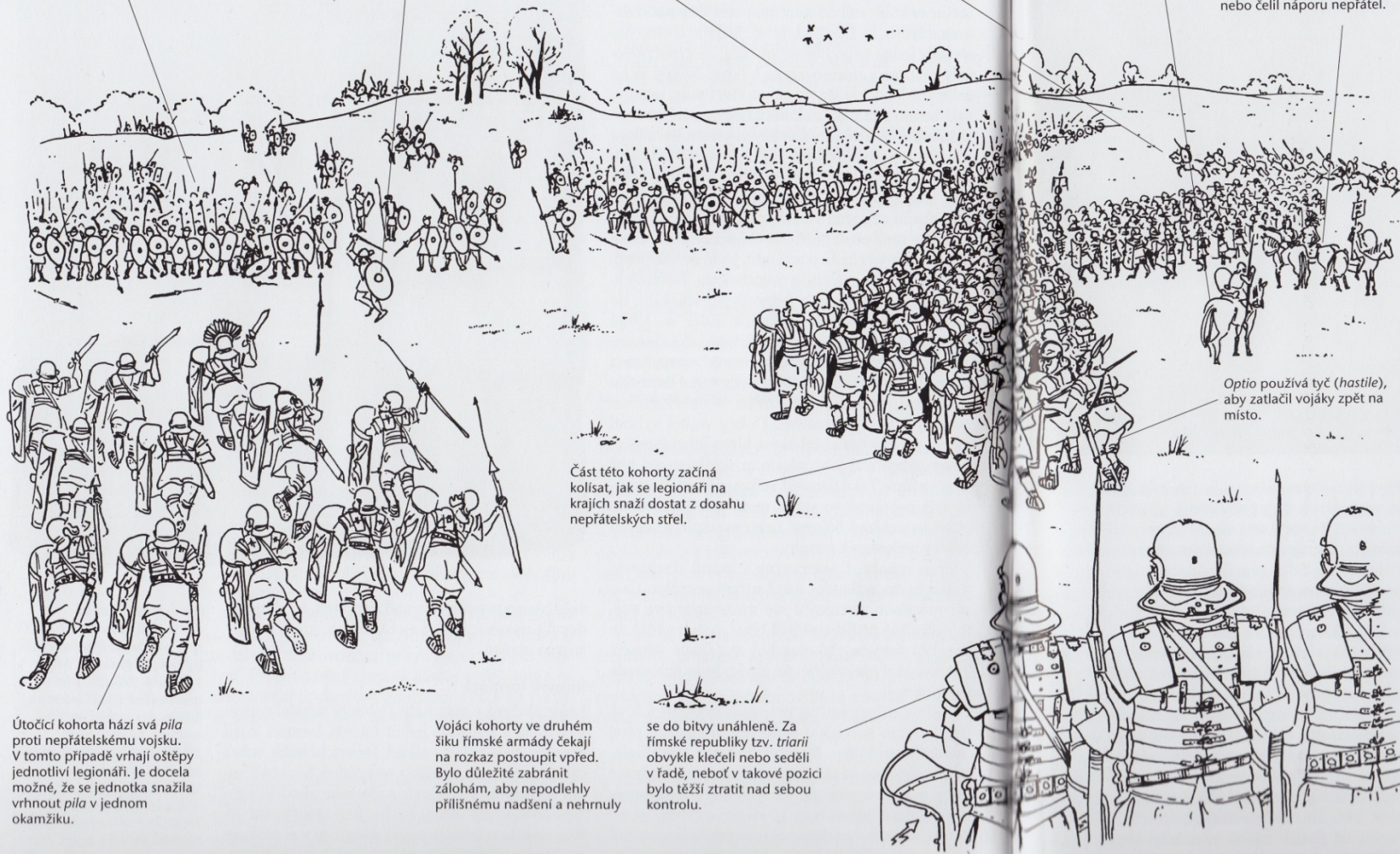
Osamělý barbarský náčelník se odvážně vrhá vstříc útočícím Římanům, aby povzbudil své muže v boji.

Ve středu kohorty skupina centurionů vede vojáky do střetu s nepřátelskou linií. Dochází k prudkému, i když snad relativně krátkému boji muže proti muži. Při takto vedeném útoku bývalo mezi centuriony nepoměrně více ztrát.

Římská jízda vyráží proti nepřátelskému křídlu. Jenom zřídka mohla jízda porazit odhodlanou a sevřenou formaci pěchoty v čelním útoku, ale útoky proti křídlu nebo proti rozptýleným pěšákům přinášely zpravidla dobrý výsledek.

Přijíždí posel, aby předal vzkaz od velitele armády legátovi legie, který velel tomuto úseku bitevní linie. Kurýři se odlišovali od ostatních jezdců peřím připevněným k oštěpu.

Legát řídí boj z těsné blízkosti za linií. Jeho úkolem je přesunout se ke každému krizovému místu ve svém úseku, povzbuzovat muže a vydávat rozkazy k posílení jejich řad ze záloh. Jenom když došlo k mimořádně vypjaté situaci, postavil se legát do první řady, aby sám vedl útok nebo čelil náporu nepřítele.

Část této kohorty začíná kolísat, jak se legionáři na krajích snaží dostat z dosahu nepřátelských střel.

Optio používá tyč (hastile), aby zatlčil vojáky zpět na místo.

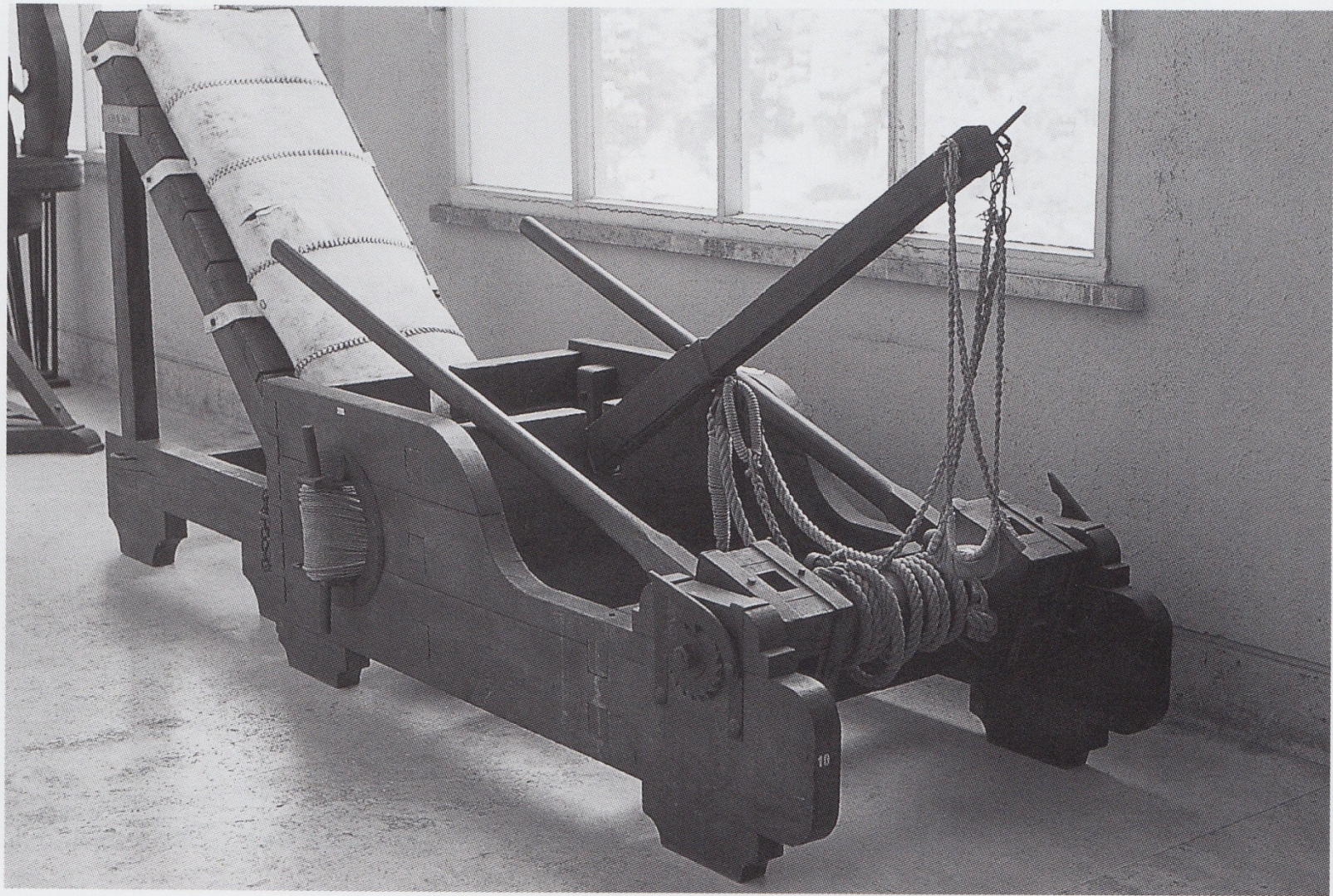
Útočící kohorta hází svá *pila* proti nepřátelskému vojsku. V tomto případě vrhají oštěpy jednotliví legionáři. Je docela možné, že se jednotka snažila vrhnout *pila* v jednom okamžiku.

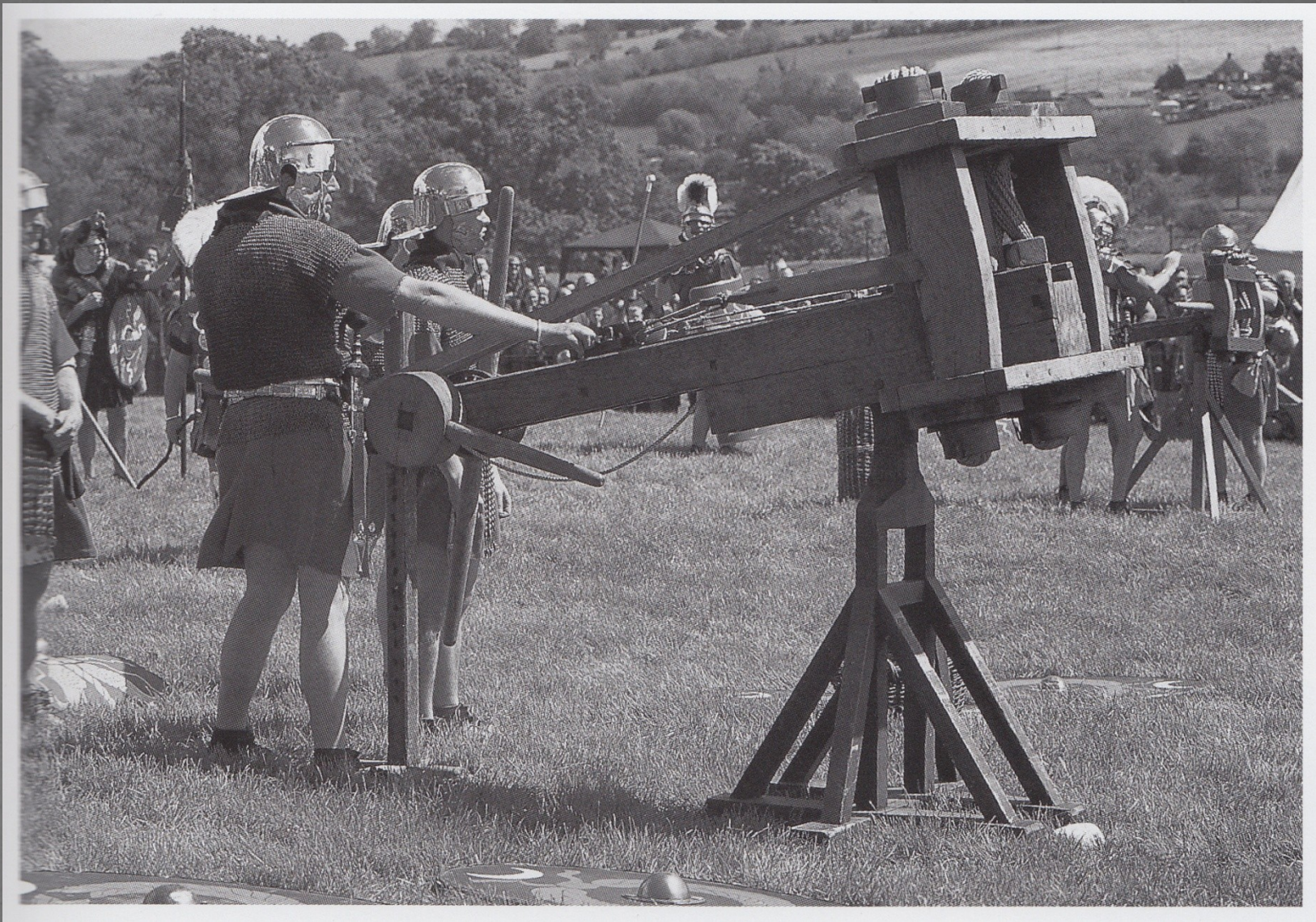
Vojáci kohorty ve druhém římské armády čekají na rozkaz postoupit vpřed. Bylo důležité zabránit zálohám, aby nepodlehly přílišnému nadšení a nehrnuly

se do bitvy unáhleně. Za římské republiky tzv. *triarrii* obvykle klečeli nebo seděli v řadě, neboť v takové pozici bylo těžší ztratit nad sebou kontrolu.

- mezi tyto metací stroje, kterým se říkalo *carroballistae*, se dělily na:
 - jednoramenné
 - dvouramenné
- jednoramenné
 - nebyly zcela běžné
 - Římané je nazývaly *onager* nebo divoký kozel, na základě silného zpětného nárazu
 - měli jedno vzpřímené vrhací rameno, kterým velkým obloukem střílely nebo házely kameny
- dvouramenné
 - nazývaly se *ballistae*
 - mnohem běžnější - různé velikosti
 - technicky složitější - připomínají samostříly, ale pracují na jiném principu => síla nespočívala v napětí ramen, ale svinutého lana, které je drželo
 - primárně sloužily jako protipěchotní zbraň

Vojenské tábory

Castrum - legionářský tábor

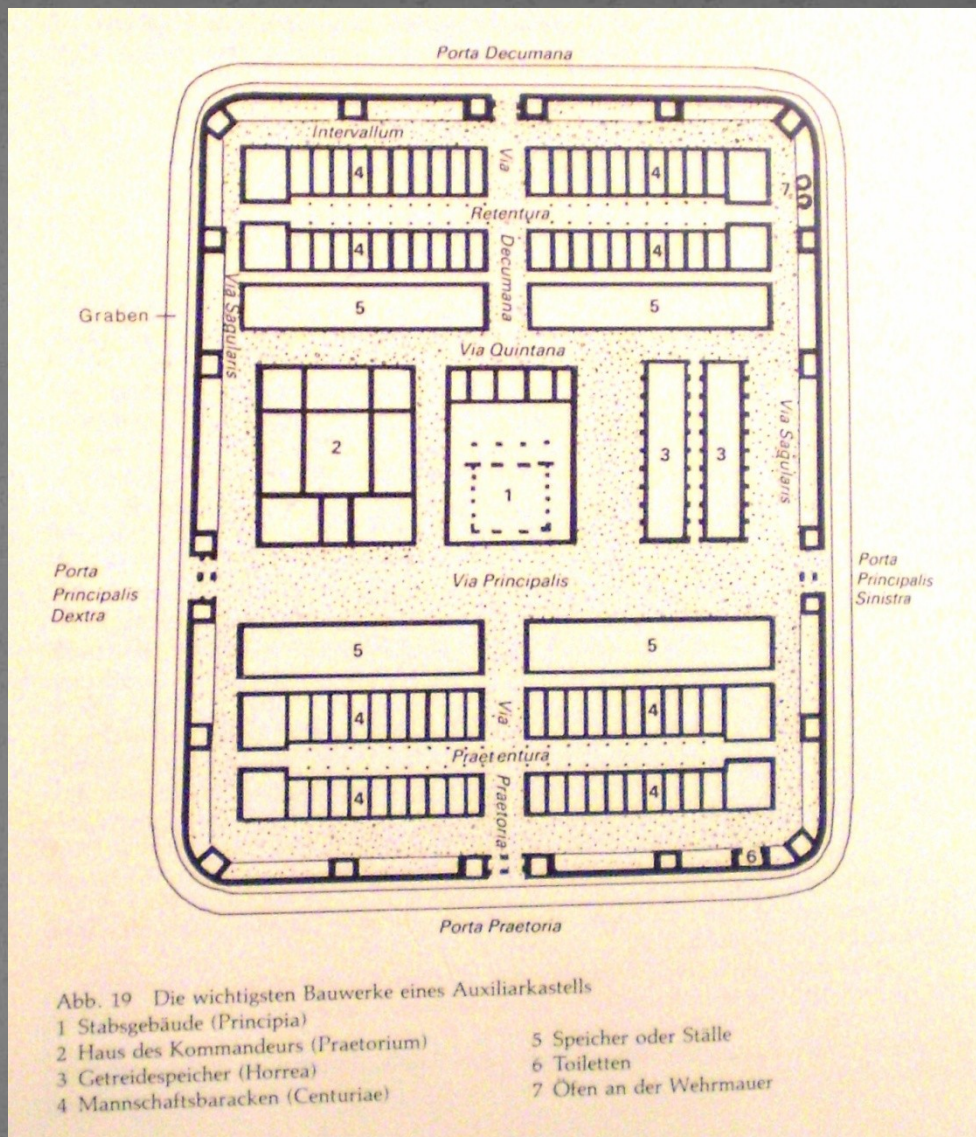
- vojenské tábory byly primární základny vojska
- z počátku byly tábory jen vylepšenou verzí dřívějších zimních táborů - později došlo k jejich postupnému vylepšování
- tábory velmi rozsáhlé komplexy zabírající několik ha - běžný tábor kolem 20-25 ha; známy jsou však i tábory mnohem větší, které sloužily pro ubytování dvou legií - Vetera (dn. Xanten) na Rýně
- všechny byly budovány na základě stejných principů, navzájem se však odlišovali, což bylo dáno mnoha faktory
 - téměř všechny tábory mají obdélníkový tvar se zakulacenými rohy
 - tábor je rozdělen dvěma na sebe kolmými osami - *cardo*, *decumana* - které tvoří hlavní vnitřní cesty
 - *via principalis* - spojující dvě brány na delších stranách tábora
 - *via praetoria* - vedoucí od hlavní brány k principii
 - *via decumana* - cesta vedoucí za principii k zadní bráně
 - po vnitřní straně tábora probíhala *via sagularis*

- tyto čtyři cesty ústili do čtyř bran

- hlavní brána - *porta praetoria* - směrem k nepříteli

- boční brány - *porta principalis sinistra* a *porta principalis dextra*

- zadní brána - *porta decumana*

- celý tábor byl obehnán opevněním, které se většinou skládalo z valu - *valum* a palisády - známo několik typů; u táborů přestavěných do kamene tvořily opevnění hradby

- součástí opevnění tvořily věže a brány

- věže v 1. a 2. st. nevystupovaly před samotné opevnění

- stejně je tomu i u bran, kde je známo mnoho variant provedení

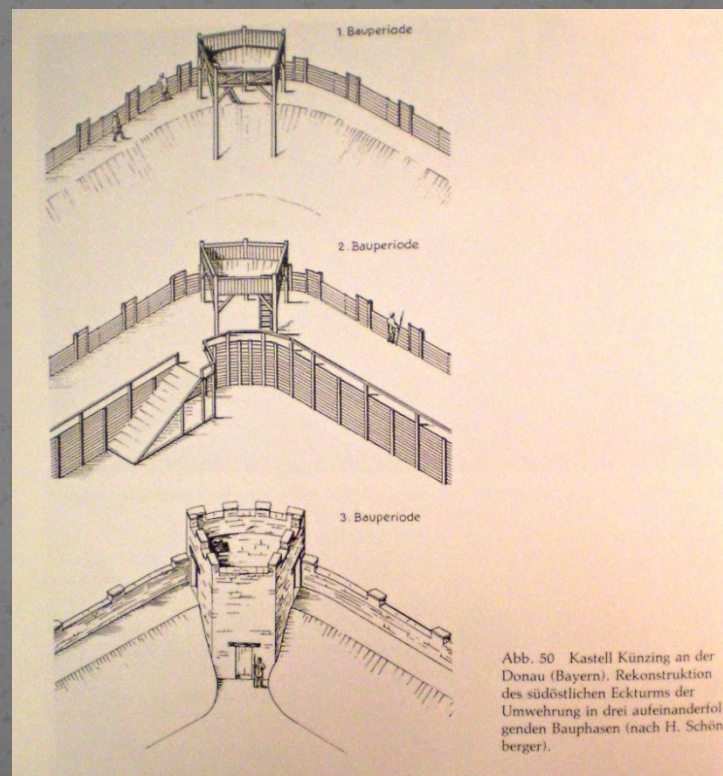
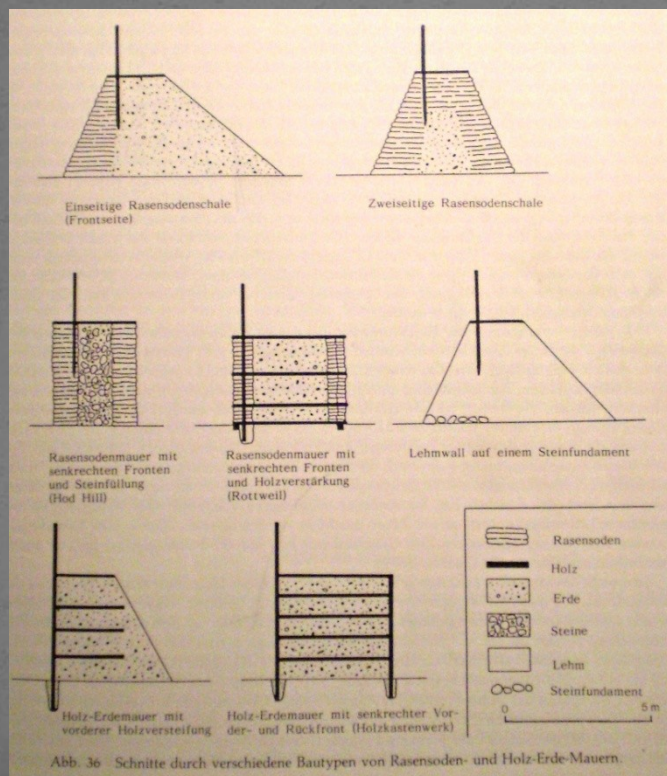

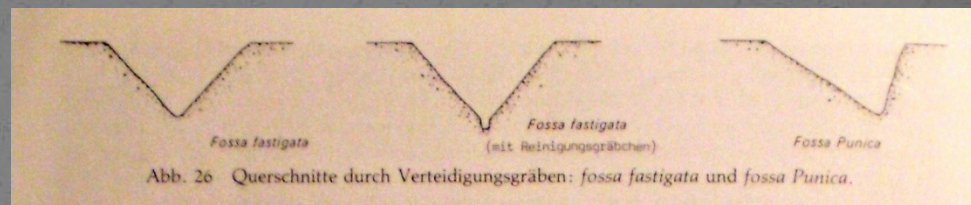

Abb. 33 Einsatz von dornigen Ästen als Hindernisse in Kastellgräben; Rekonstruktionszeichnung.

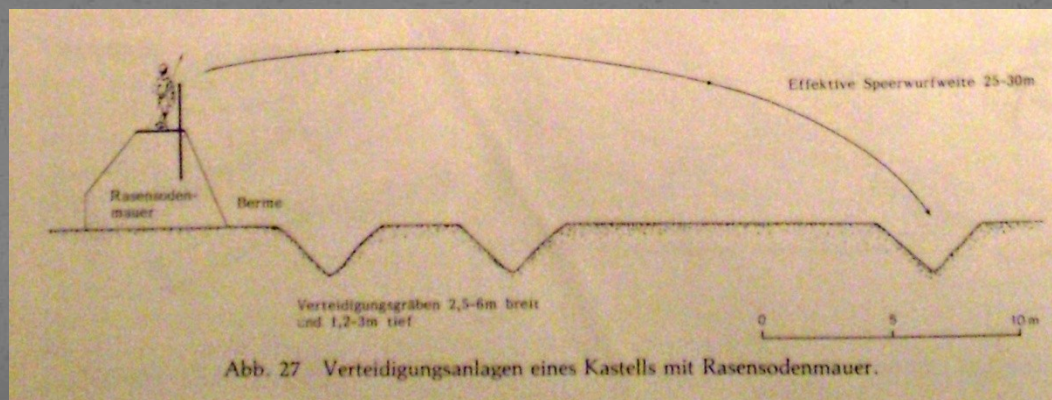

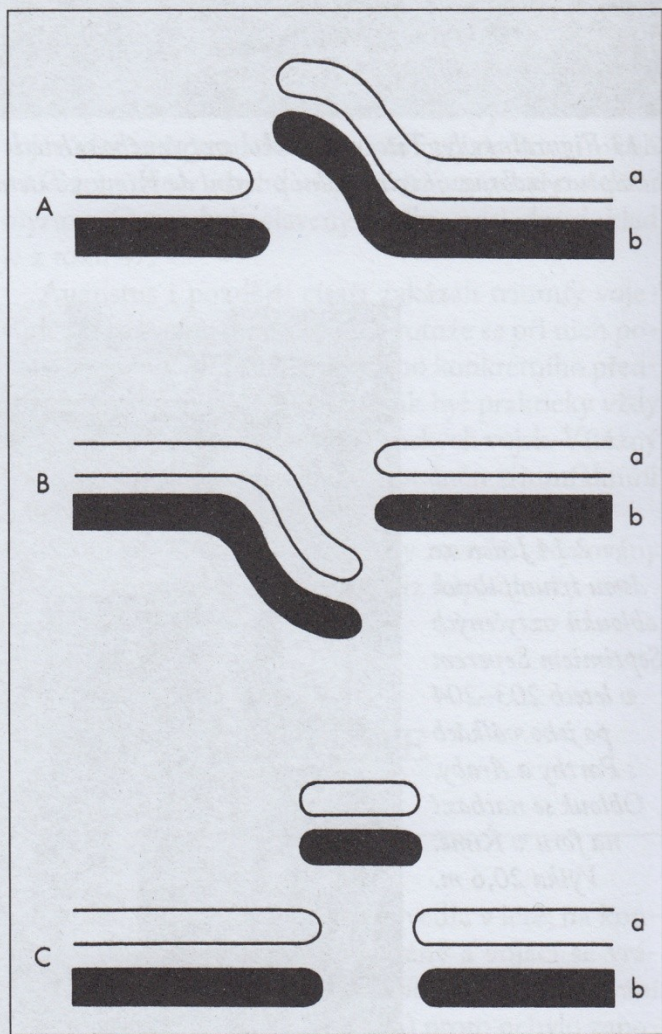
Abb. 38 The Lunt, Baginton (Warwickshire, Mittelengland). Ein Stück der Rasensodenmauer und des Verteidigungsgrabens während der Rekonstruktion im Jahre 1966. Die Zinnen sind noch nicht aufgesetzt worden.

- před opevněním mohlo být několik příkopů - *fossa*
 - ty měli tvar písmene V - děleny do tří typů - *fossa punica*, *fossa fastigata*, *fossa fastigata* s žlábkem
 - hloubka byla různá - obvykle kolem 2 m
 - řešení příkopů u bran mělo několik variant
 - přerušení příkopů - známy 3 varianty
 - vnitřní *clavicula*
 - vnější *clavicula*
 - *titulum*
 - nepřerušovaný příkop

- před příkopy mohly být umístěny další pasti - např. skryté jámy s naostřeným kulem na dně - *lilia*

2.15 Vstupy do tábora: a) vnější příkop; b) vnitřní násep; A) vnější clavicula; B) vnitřní clavicula; C) titulum.

Abb. 34 Fallgruben (lilia) vor der Antoninusmauer bei Rough Castle (Ausgrabung 1904).

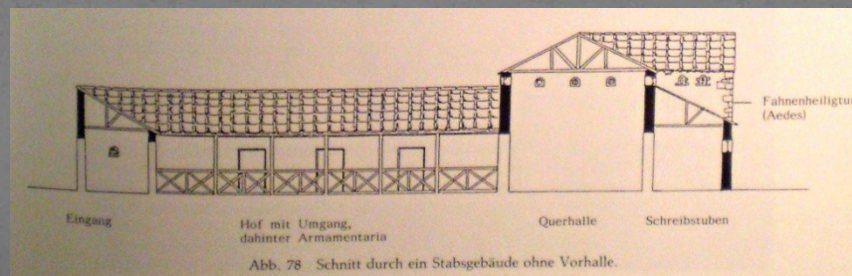
Stavby uvnitř tábora

Principia

- hlavní budova - hlavní štáb
- centrální vchod ležel na *via principalis*
- střed budovy tvořilo nádvoří obehnané sloupovím a kanceláři, vzadu se nacházela krytá hala - basilika
 - ta byla dělena do několika místností
 - uprostřed se nacházela svatyně
 - pod podlahou se obvykle nacházela pokladnice
 - po stranách byly další kanceláře

Praetorium

- příbytek velitele legie
- jednalo se o typický přepychový římský dům s atriiovým dvorem
- součástí mohly být i soukromé lázně nebo zahrada

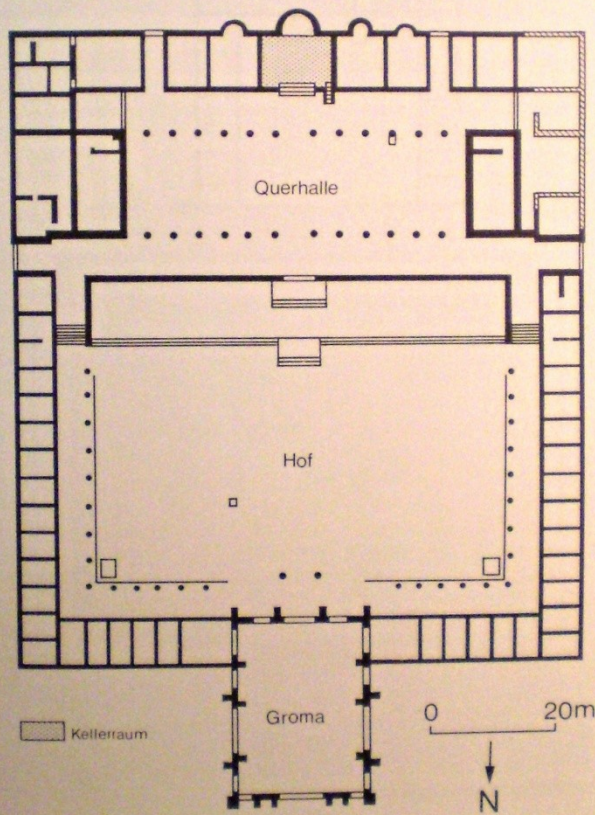
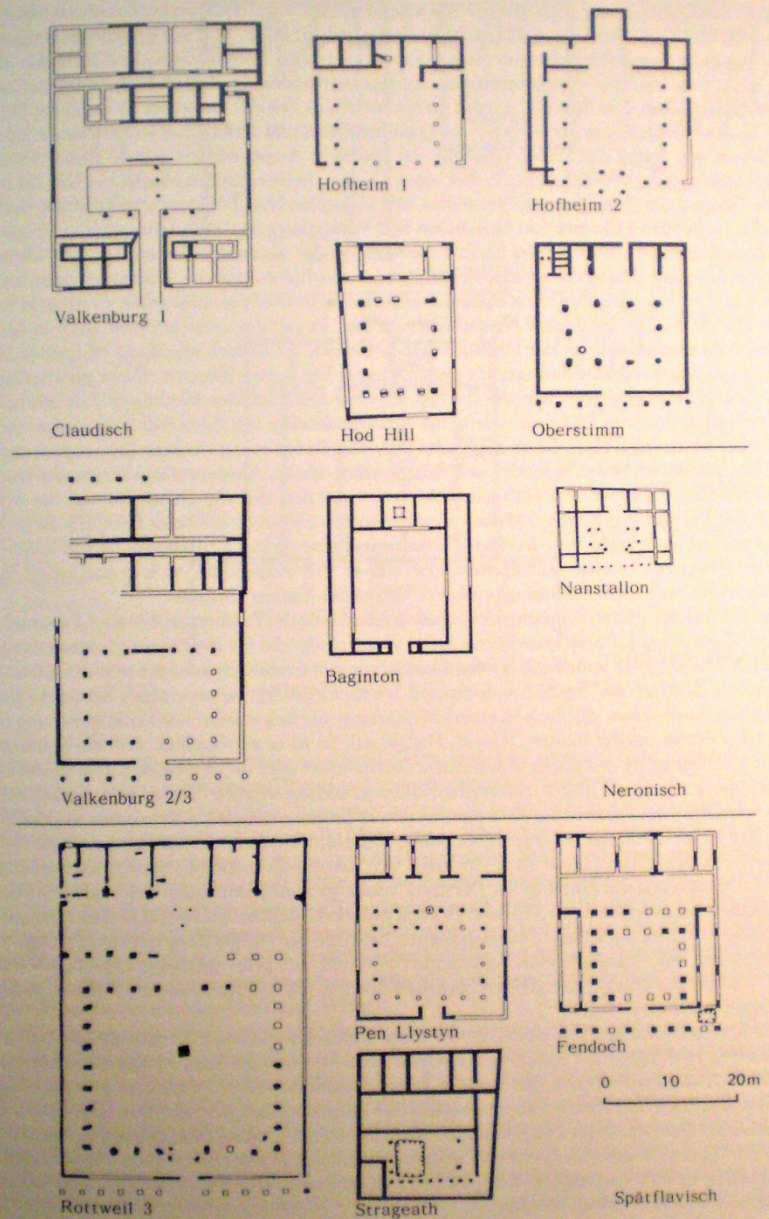
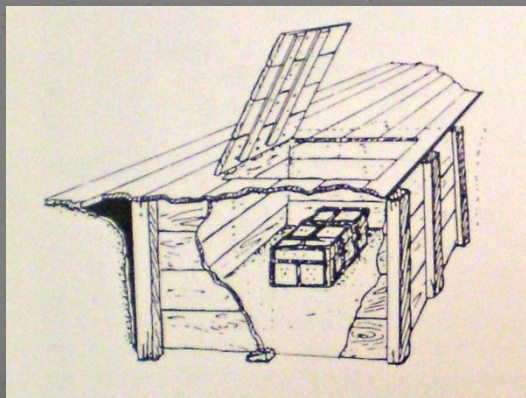
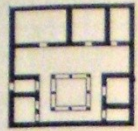

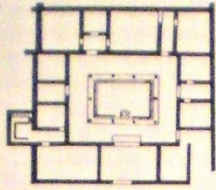
Abb. 92 Legionärlager Lambaesis (Algerien), Grundriß der Principia. Das Fahnenheiligtum war unterkellert, davor dreischiffige Querhalle. Am Eingang des Gebäudes stand eine monumentale Torhalle, die inschriftlich als «Groma» bezeichnet wurde. Maßstab 1:1000.

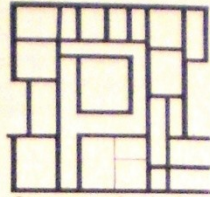
Städtische Wohnhäuser

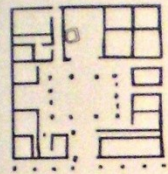
Delos

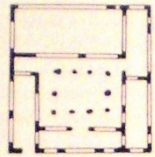
Carwent, Haus 3

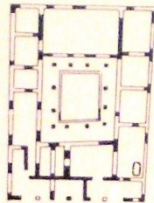
Gloucester, Insula 1

Oberstimm

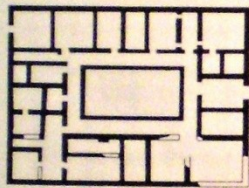
Hod Hill

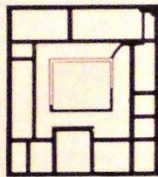
Fendoch

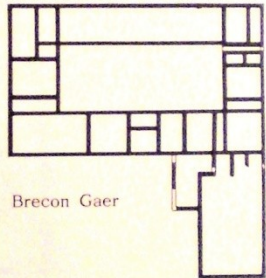
Hesselbach

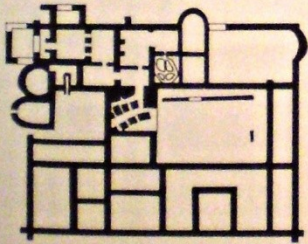
Housesteads

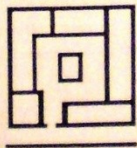
Balmuilty

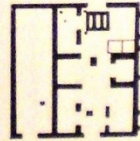
Brecon Gaer

Mumrills 2

Gelligaer

Templeborough

0 10 20m

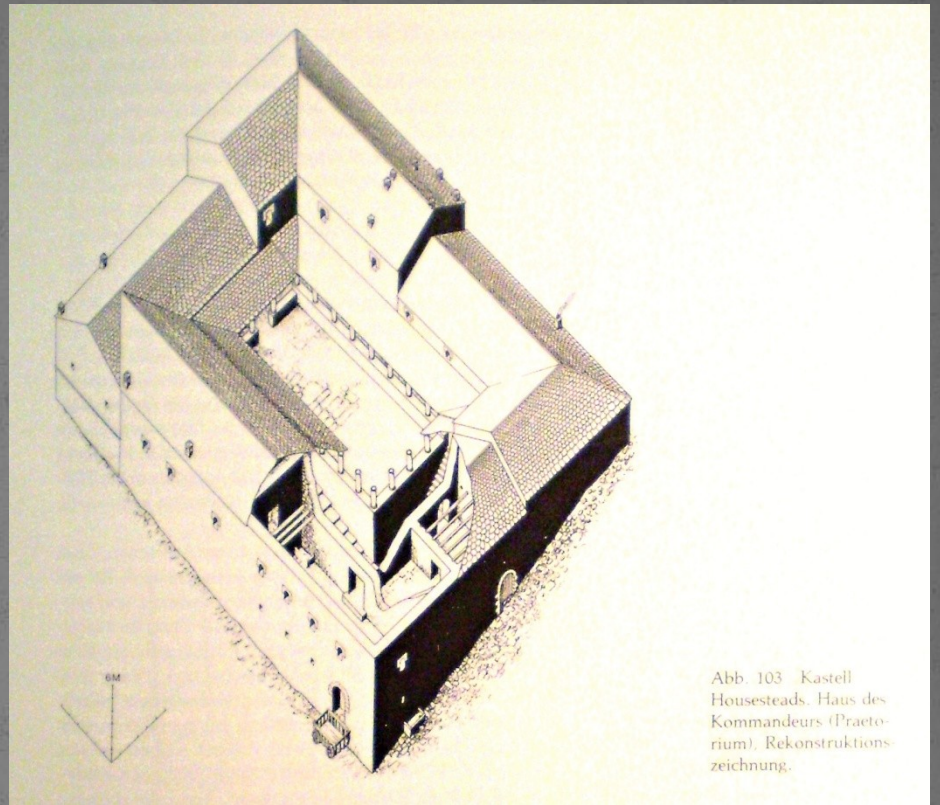

Abb. 103 Kastell Housesteads. Haus des Kommandeurs (Praetorium). Rekonstruktionszeichnung.

Domy důstojníků

- jednalo se o méně honosné domy než měl velitel legie
- samostatné domy byly určeny pro *tribuna laticlavia*, tribuny z jezdeckého stavu, zřejmě také pro *praefecta castrorum* a v samostatných domech bylo povoleno pobývat také centurionům první kohorty (*primi ordines*)
 - *tribunus laticlavius* byl také ze senátorského stavu, proto jeho dům byl jen o málo honosnější než dům velitele legie

Ubikace mužstva

- nejčastější budova v táboře
- jeden blok určený pro jednu centurii o 80 mužích a důstojníky
- každá z těchto budov byla dělena na několik částí, které byly přiděleny 8 mužům - každá z těchto částí, nazývaná *contubernia*, se mohla dělit do několika místností - obvykle 2 - spací a obytnou
- před celou budovou pak ve většině případů probíhalo sloupořadí
- na konci budovy se nacházel systém několika místností, které zahrnovaly obydlí centuriona a patrně kanceláře

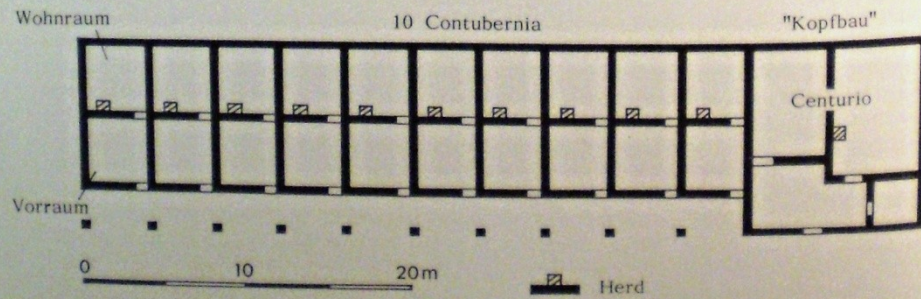

Abb. 127 Grundriß einer typischen Mannschaftsbaracke für eine Centurie. Maßstab 1:400.

Abb. 128 Kastell Saalburg im Taunus (Hessen). Zwei rekonstruierte Mannschaftsbaracken (Centuriae), Holzbauten auf Steinfundamenten. Die Baracken sind nicht verputzt, sondern mit einer Bretterschalung versehen, nach Darstellungen auf der Trajanssäule. Bei der rechten Baracke ist das Vordach vor den Eingängen, nach Darstellungen auf der Trajanssäule. Am Ende dieser Baracke: vorspringender »Kopfbau« für den Centurio. Mit rund 35 m Länge gehören die rekonstruierten Baracken der Saalburg zu den kleinsten Bauwerken dieses Typs (Größe etwa wie in den Kastellen Hod Hill, Valkenburg, Hesselbach).

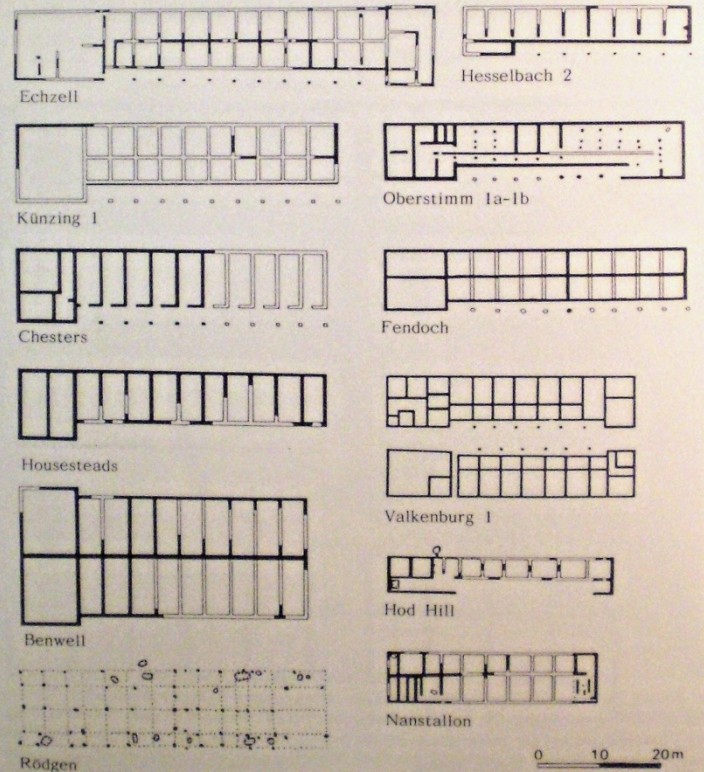
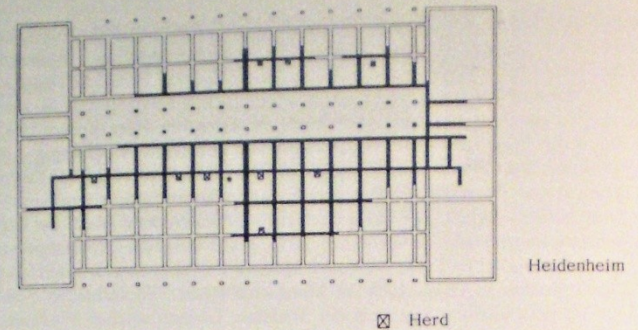

Abb. 129 Mannschaftsbaracken in Auxiliarkastellen. Maßstab 1:1000.

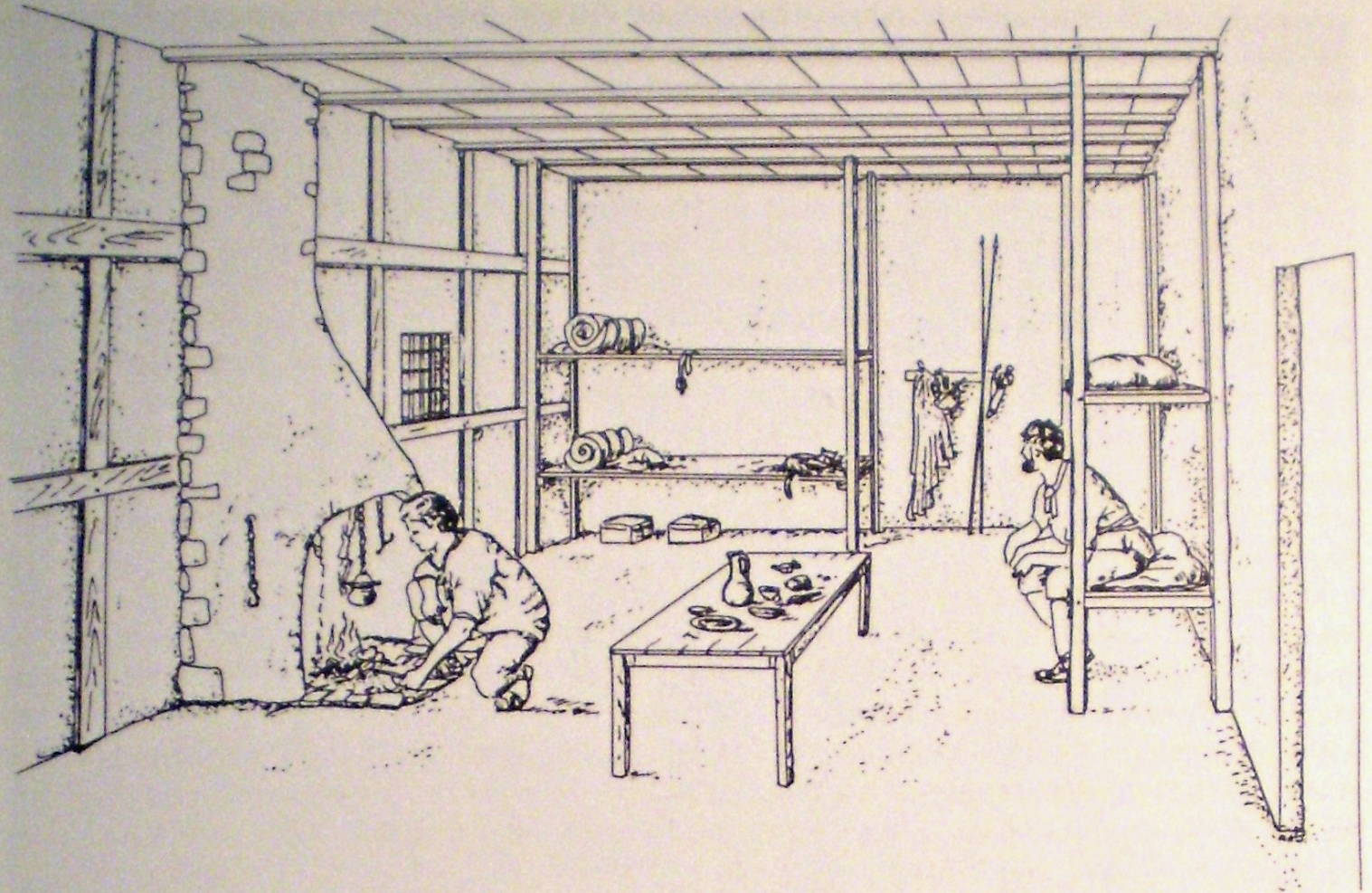
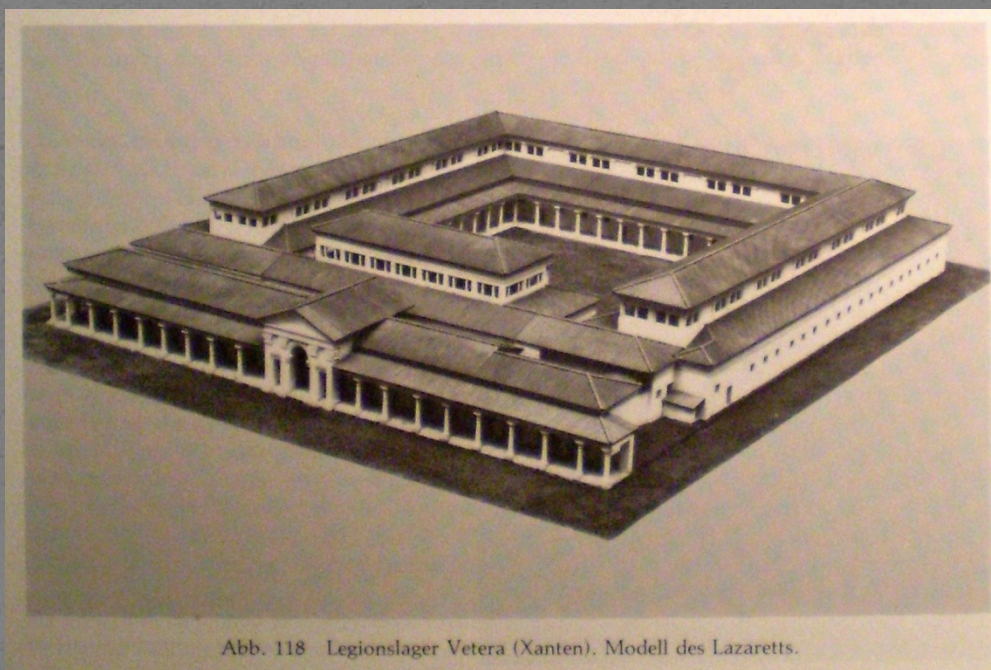
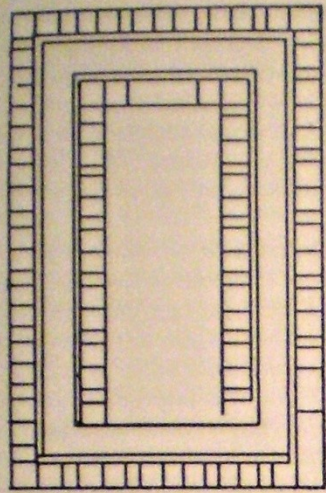

Abb. 131 Innenansicht einer Mannschaftsstube (Contubernium). Rekonstruktion nach Beobachtungen im Kastell Heidenheim (Baden-Württemberg).

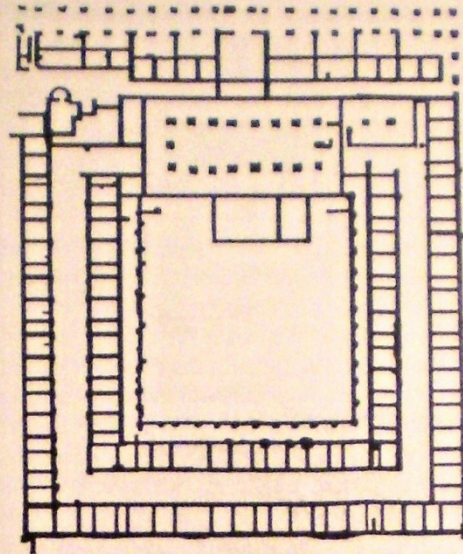
Valetudinarium - lazaret

- obvykle velká budova s centrálním dvorem a řadou místností kolem
- místnosti byly uspořádány ve dvou řadách podél vnitřní chodby – vchod do jednotlivých místností nebyl přímo z chodby, ale z výklenků napojených na hlavní chodbu
- někdy je těžké tento typ budovy odlišit od dílen => identifikaci napomáhají nálezy lékařských nástrojů

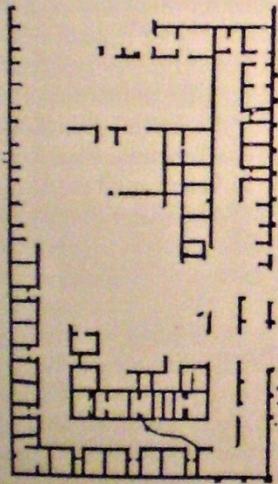

Inchtuthil

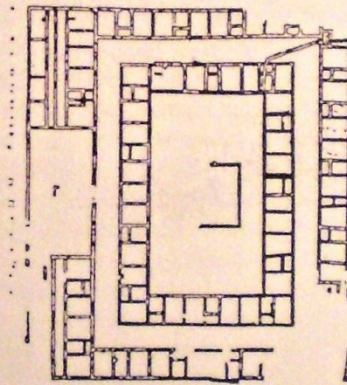

Vetera

Novaesium

0 40m

Vindonissa

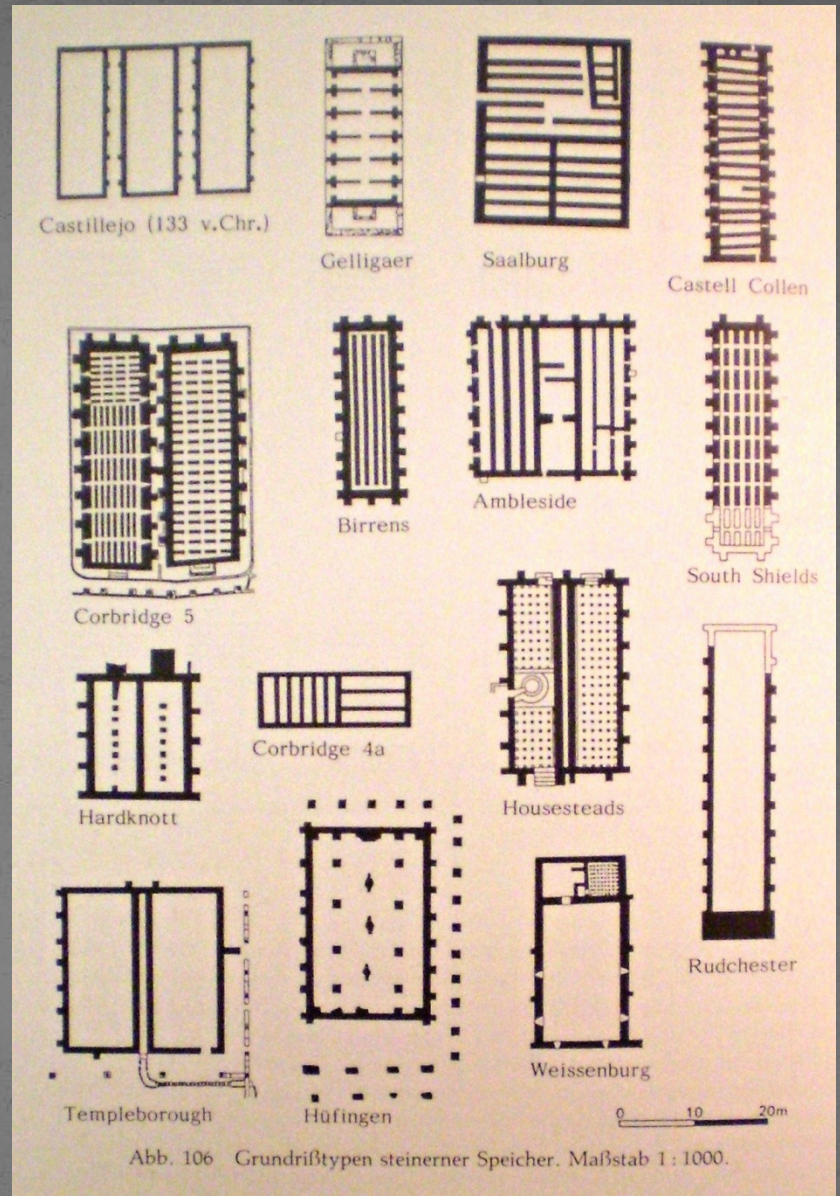
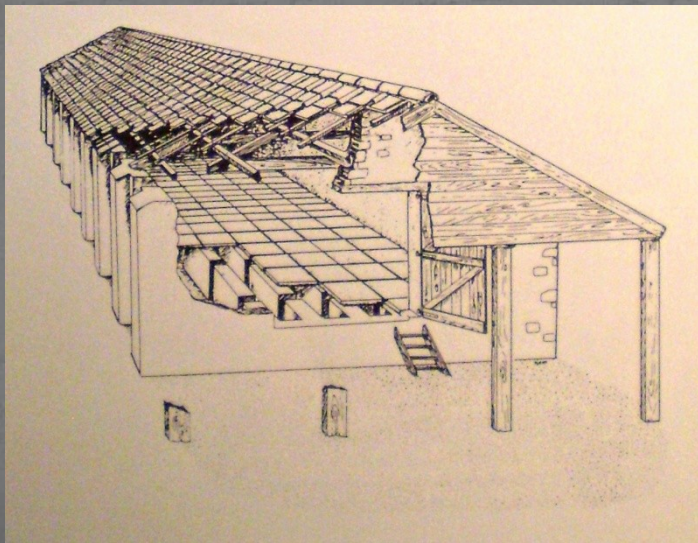
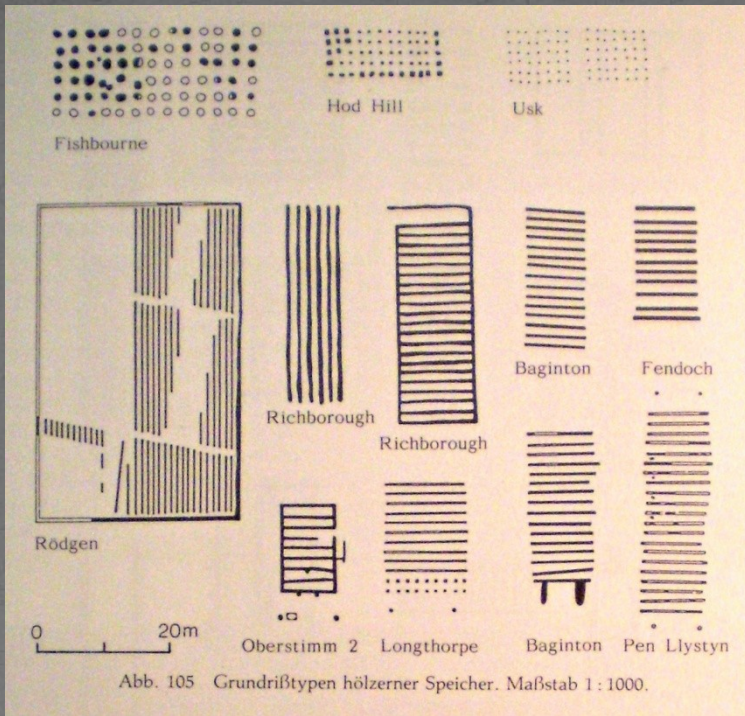
Abb. 117 Grundrisse von Lazaretten in Legionslagern. Maßstab 1 : 1500.

***Horreum* - sýpka**

- archeologicky dobře rozpoznatelná budova
- horrea se vyznačovala vyvýšenou podlahou, která spočívala buď na kůlech, zděných pilířích, nebo zídkách
 - tato konstrukce zajišťoval lepší ochranu skladovaného materiálu před vlhkostí a škůdci
- *horrea* mohla být dřevěná nebo kamenná
 - u kamenných sýpek bývají stěny opatřeny opěrnými pilíři
 - ve stěnách je provedena řada větracích otvorů

Další budovy

- mezi budovy, které bývají součástí tábora patří lázně, dílny – *fabricae* a latríny, které se nacházely při opevnění

*(Vpravo) Rekonstrukce
dřevěné sýpky z 1. století n. l.
v Luntu nedaleko Coventry,
s okénky pro cirkulaci
vzduchu a zvýšené podlahy.*

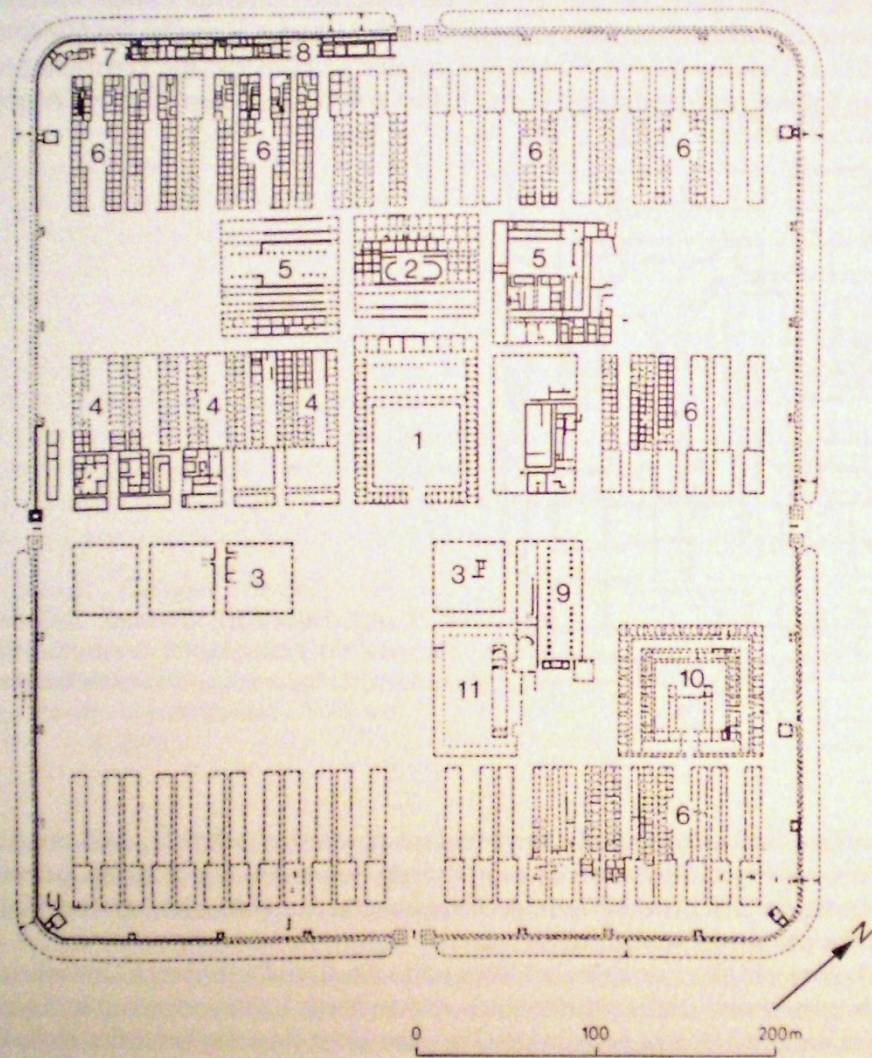

Abb. 198 Legionslager Caerleon (Wales), um 100 n. Chr. Steinbau. (1) Principia; (2) Praetorium; (3) Tribunenhäuser; (4) Baracken der 1. Legionskohorte; (5) Vorratsbauten oder Werkstätten; (6) Mannschaftsbaracken; (7) Toilette; (8) Werkstätten; (9) Fabrica (?); (10) Valetudinarium; (11) Thermen. Maßstab 1 : 5000.

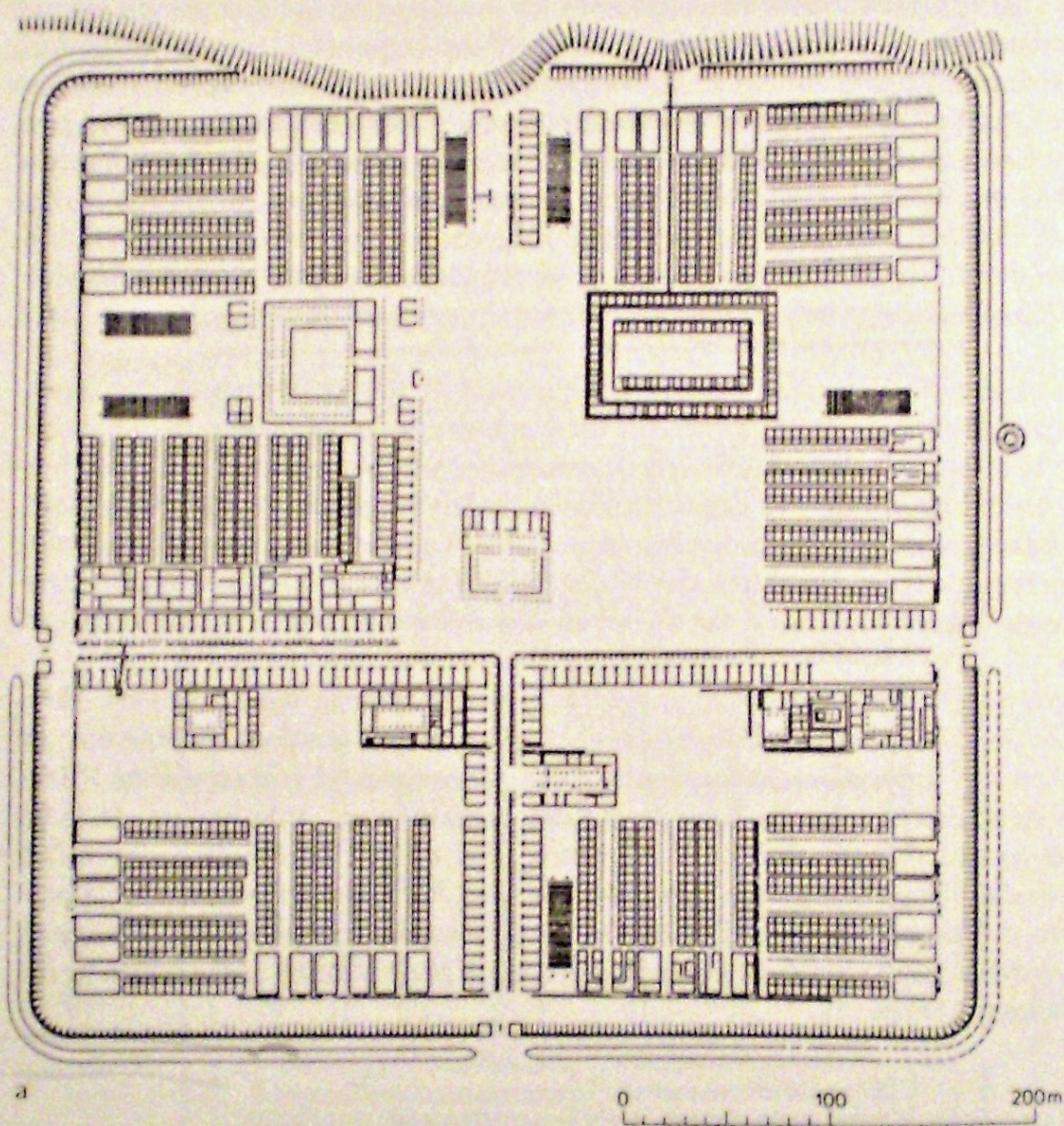

Abb. 17 (a) Legionslager Inchtuthil, Schottland; (b) Legionslager Neuss, Nordrhein-Westfalen. Maßstab 1 : 5000.